

**YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**MOSTAR ESKİ KENT DOKUSUNU DEĞERLENDİRME
ve SAVAŞ SONRASI PLANLAMA ÖNERİSİ**

Mimar Olcay ÖZTÜRK

**FBE Mimarlık Anabilim Dalı Mimari Tasarım Programında
Hazırlanan**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

106415

106415

Tez Danışmanı : Prof. Işık AYDEMİR

İSTANBUL, 2001

ÖZTÜRK
OLCAY
**TC YÜKSEK ÖĞRETİM KURULU
DOKÜMAN İŞYON MERKEZİ**

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
KISALTMA LİSTESİ.....	iv
ŞEKİL LİSTESİ.....	v
RESİM LİSTESİ.....	vi
ÇİZİM LİSTESİ.....	viii
ÖNSÖZ.....	ix
ÖZET.....	x
ABSTRACT.....	xi
1. GİRİŞ.....	1
2. MOSTAR'IN TARİHİ.....	3
2.1 Osmanlı Hakimiyetine Kadar Olan Dönem	3
2.2 Osmanlı Dönemi.....	6
2.3 Avusturya - Macaristan Dönemi.....	8
2.4 I. Dünya Savaşı'ndan Sosyalizme Kadar Olan Dönem.....	11
2.5 Savaş ve Yugoslavya'nın Bölünmesi.....	14
2.6 Mostar 1995-2000 Dönemi.....	16
2.7 Mostar'ın 2000 Yılındaki Durumu.....	18
3. KENTİN OLUŞUMUNU ETKİLEYEN FAKTÖRLER.....	19
3.1 Coğrafya.....	19
3.2 Alt Yapı ve Ekonomik Durum.....	20
3.3 Sosyal ve Kültürel Yapı.....	23
3.4 Demografik Yapı.....	27
3.5 Din Farklılığının Kentin Oluşumuna Etkisi.....	29
3.6 Politik Durumun Kentin Oluşumuna Etkisi.....	31
4. BUGÜNKÜ MOSTAR'DA KENT YAPISINDA BÖLÜNMEYİ OLUŞTURAN FİZİKSEL UNSURLAR.....	34
4.1 Plan Üstünde Çalışmalar.....	34
4.1.1 Eski Kent Dokusu ve Yakın Çevresinin Büyük Plan Üzerinde Tanımlanması.....	34
4.2 Bölünmeyi Gösteren Unsurlar.....	35
4.2.1 Fiziksel Anlamda Bölünmeyi Gösteren Bölgenin Tanımlanması.....	35
5. KENTİ BÜTÜNLEŞTİRME AMAÇLI FİZİKSEL PLAN ÖNERİSİ.....	48
5.1 Planın Genel Amaçları.....	48
5.1.1 İki Bölge Halkının Psikolojik Olarak Birleştirilmesi.....	49
5.1.2 Sınır Niteliğindeki Bulvar Bölgesinin Kente Entegrasyonunun Sağlanması... 51	51
5.1.3 Bulvarın Transit Yol Olarak Kullanılmasına Son Verilmesi.....	52
5.1.4 Sosyo- Kültürel Seviyenin Yükseltilmesi ve de Tek Noktada	

	Birleştirilmesi.....	53
5.1.5	Eğitimin Birleştirilmesi.....	55
5.1.6	Yapılacak Planlamanın Günlük Yaşam Standartını Dengelemesi.....	56
5.2	Genel Plan nerisi.....	57
5.2.1	Plan I, Eski Kent Dokusu İçin neri.....	57
5.2.2	Plan II, Kritik Bölge İçin neri.....	59
5.3	Planda Yer Alan Bütünleştirme Amaçlı Yeniden Düzenlenebilecek Odak Noktaları ve Düzenleme İlkeleri.....	61
5.3.1	Nitelikli Binaların Saptanması ve İleriye Yönelik Planlama nerileri.....	61
5.3.2	Eski Kent Dokusunda Yeşil Dokunun Rehabilitasyon Edilmesi, ve Eski Dokunun Bulvar Bölgesi'nde Oluşturulacak Rekreasyon Alanları ile Birleştirilmesi.....	92
5.3.3	İki bölge yollarının belli noktalardan birbirine bağlanması ve yolun mevcut niteliğinin değiştirilmesi.....	95
6.	SONUÇLAR.....	99
	KAYNAKLAR.....	103
	EKLER.....	104
Ek 1	Eski dokunun Avusturya-Macaristan ve Sosyalist bölge ile beraber tanımlanması.....	105
Ek 2	Bulvar bölgesinin tanımlanması.....	106
	ÖZGEÇMİŞ.....	107

KISALTMA LİSTESİ

EUAM	United European Administration of Mostar
IFOR	Implementation Force
IRCICA	Research Centre for Islamic History, Art and Culture
NGO	Non-government organizations associated with the United Nations
UN	United Nations
UNHCR	United Nations High Commissioner for Refugees
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
WMF	World Monument Fund

ŞEKİL LİSTESİ

	sayfa
Şekil 2.1	Ortaçağ dönemine ait tarihi gelişimi gösteren harita.....5
Şekil 2.2a-b	Mostar tarihinin plan üstünde gelişim göstergesi.....7
Şekil 2.3	1945 Sonrası dönemde Yugoslavya Haritası.....11
Şekil 2.4	Dayton antlaşmasına göre belirlenen bölgeler.....17
Şekil 2.5	Günümüz Bosna haritası ve Mostar'ın yeri.....18
Şekil 3.1	Mostar'ın savaştan önceki demografik yapısı.....27
Şekil 3.2a-b	Savaştan sonraki demografik yapı.....27
Şekil 3.3	Dayton antlaşmasına göre Sırlarla çizilen sınır.....32
Şekil 5.1	Mevcut nitelikli binalara öneri çalışması.....62
Şekil 5.2	İki bölgenin yeşil doku ile birleştirilme çalışması.....94
Şekil 5.3	Transit yolun düzenlenmesi ve kentin birleştirilmesi çalışması.....98

RESİM LİSTESİ

	sayfa
Resim 2.1a-b-c	Osmanlı Döneminde Eski Doku..... 8
Resim 2.2a-b	Avusturya-Macaristan dönemindeki sokaklardan görünüm..... 10
Resim 2.2c-d	Avusturya-Macaristan dönemindeki sokaklardan görünüm..... 11
Resim 2.3	Mostar'dan savaş öncesi doğu kesiminden görüntü..... 12
Resim 2.4a-b-c	Sosyalist dönemde toplu konut örnekleri..... 13
Resim 2.5a-b-c	Mostar sosyalist dönem yapılarından örnekler..... 13
Resim 2.6	Mostar köprüsü ve yakın çevresi..... 14
Resim 2.7a-b	Savaştan sonra genel görünüm..... 15
Resim 2.8	Mostar Köprüsü'nün yıkıldıktan sonraki durumu..... 16
Resim 2.9	Dayton antlaşmasının imzalanması..... 16
Resim 2.10a-b-c	Anlaşma sonrası tanımlanan sınır bölgesi ve bölgedeki askerler..... 17
Resim 3.1	Şehrin kuzey ve kuzeybatıdan görünümü..... 19
Resim 3.2	Mostar'da topoğrafyanın yerleşime etkisi..... 19
Resim 3.3a-b	El sanatları atölyeleri ve kafeler..... 20
Resim 3.4a-b	Savaştan önceki ticaret yapılarından örnekler..... 21
Resim 3.5	Savaştan önce ticaret merkezi..... 22
Resim 3.6	Hırvatlar'dan Boşnak bölgesine boru hattı ile su taşınması..... 22
Resim 3.7	Eski lise binası..... 23
Resim 3.8	Boşnak bölgesinde yeni yapılan okul binası..... 24
Resim 3.9	Seyyar kütüphane..... 24
Resim 3.10	Bulvar üzerindeki hastane binası..... 25
Resim 3.11a-b	Savaş öncesi kültür merkezi olarak kullanılan yapılar..... 26
Resim 3.12	Bakır ve el sanatları atölyeleri..... 26
Resim 3.13a-b	Savaş sırasında ve sonrasında nüfus..... 28
Resim 3.14a-b	Mülteci kampları..... 28
Resim 3.15a-b	Kaçak yapılar..... 29
Resim 3.16a-b	Doğu Mostar'da camii ve kiliselerin birlikte görüntüleri..... 30
Resim 3.17	Hırvat kesimin restore ettiği kilisenin çan kulesi..... 31
Resim 4.1	Bulvar üzerinde demir yolunun olduğu dönem..... 35
Resim 4.2	Savaştan sonra transit yolun havadan görünümü..... 36
Resim 4.3	İspanyol Meydanı'ndan savaştan önce görünüş..... 36
Resim 5.1	Savaştan sonra transit yol..... 48
Resim 5.2	Boşnak tarafında Brankovac mahallesi..... 50
Resim 5.3	Hırvat sokağından görünüm..... 50
Resim 5.4	Transit yolun ve İspanyol Meydanı'nın havadan görünümü..... 51
Resim 5.5	Transit yoldan (Bulvar) görünüm..... 52
Resim 5.6	Hırvat bölgesinde inşaat halindeki stadyum yapısı..... 54
Resim 5.7	Boşnak tarafında çocukların oyun alanlarından görünüm..... 54
Resim 5.8a-b	Eğitim ve kültür yapılarından örnekler..... 55
Resim 5.9a-b	Nehir kenarındaki cafeler ve teraslar..... 56
Resim 5.10	Mostar eski kent dokusu..... 58
Resim 5.11	Avusturya-Macaristan döneminde yapılan Rondo meydanı..... 59
Resim 5.12	Bulvar üzerindeki yapılardan görünüm..... 60
Resim 5.13	Savaştan önce Belediye Binası..... 63
Resim 5.14	Savaştan sonra Belediye binasının durumu..... 64
Resim 5.15	Gymnasium'un savaştan önceki durumu..... 66
Resim 5.16	Gymnasium'un savaştan sonraki durumu..... 67
Resim 5.17	Savaştan önce Hrvoje Hall..... 70

Resim 5.18	Savaştan sonra Hrvoje Hall' in durumu.....	70
Resim 5.19	Savaştan önce Kız lisesi.....	72
Resim 5.20a-b	Savaştan sonra Kız lisesi.....	72
Resim 5.21	Savaştan önce Metropolit sarayı.....	75
Resim 5.22	Savaştan sonra Metropolit sarayı.....	75
Resim 5.23	Savaştan önce Napredak.....	78
Resim 5.24	Savaştan sonra Napredak.....	78
Resim 5.25	Savaştan önce Sırp İlkokulu.....	82
Resim 5.26	Savaştan sonra Sırp İlkokulu.....	82
Resim 5.27	Savaştan önce Üniversite kütüphanesi.....	85
Resim 5.28	Savaştan sonra Üniversite kütüphanesi.....	86
Resim 5.29a-b	Savaştan sonra 3rd Primary School.....	88
Resim 5.30	Savaştan önce Bulvar üzerinde konut blokları.....	91
Resim 5.31	Savaştan sonra Bulvar üzerinde konut blokları.....	91
Resim 5.32	Neretva'nın savaştan önceki görünümü.....	92
Resim 5.33a-b	Neretva ve Radobolja nehrinden görüntüler.....	92
Resim 5.34	Hırvat bölgesindeki parktan genel görünüm.....	93
Resim 5.35	Transit yolun (bulvar) savaştan önceki görünümü.....	95
Resim 5.36	Savaştan önce transit yol ve çevresi.....	95
Resim 5.37	Savaştan sonra transit yol ve çevresi.....	96
Resim 6.1	Mostar Köprüsü karikatürü.....	101

ÇİZİM LİSTESİ

	Sayfa
Çizim 4.1	Eski dokunun Mostar haritasında belirlenmesi.....38
Çizim 4.2	Eski dokuda yolların tanımlanması.....39
Çizim 4.3	Eski dokuda binaların fiziksel durumu analizi.....40
Çizim 4.4	Eski dokuda binaların binaların kullanımı analizi.....41
Çizim 4.5	Mostar nüfusunun etnik olarak dağılımı.....42
Çizim 4.6	Eski dokuda yeşil alan analizi.....43
Çizim 4.7	Bulvar bölgesindeki yolların analizi.....44
Çizim 4.8	Bulvar üzerinde binaların fiziksel durum analizi.....45
Çizim 4.9	Bulvar üzerindeki binaların kullanımı analizi.....46
Çizim 4.10	Bulvar üzerinde yeşil alan analizi.....47
Çizim 5.1	Belediye Binasının vaziyet planı.....63
Çizim 5.2	Belediye binasının giriş katı planı.....64
Çizim 5.3	Belediye binasının giriş cephesi.....65
Çizim 5.4	Gymnasium binasının vaziyet planı.....65
Çizim 5.5	Gymnasium binasının giriş katı planı.....67
Çizim 5.6	Gymnasium binasının kesiti.....67
Çizim 5.7	Gymnasium binasının giriş cephesi.....68
Çizim 5.8	Gymnasium binasının yan cephesi.....68
Çizim 5.9	Hrvoje binasının vaziyet planı.....69
Çizim 5.10	Kız Lisesi Vaziyet Planı.....71
Çizim 5.11	Kız Lisesi giriş kat planı.....73
Çizim 5.12	Kız Lisesi binasının ön cephesinden kesit.....73
Çizim 5.13	Kız Lisesi binasının kesiti.....73
Çizim 5.14	Metropolit Sarayı'nın vaziyet planı.....74
Çizim 5.15	Metropolit Sarayı'nın ön cephesi çizimi.....76
Çizim 5.16	Metropolit Sarayı'nın kesiti.....76
Çizim 5.17	Napredak binasının vaziyet planı.....77
Çizim 5.18	Napredak binasının ön cephesi.....79
Çizim 5.19	Napredak binasının giriş katı planı.....79
Çizim 5.20	Napredak binasının birinci kat planı.....80
Çizim 5.21	Napredak binasının ikinci kat planı.....80
Çizim 5.22	Napredak binasının kesiti.....81
Çizim 5.23	Napredak binasının yan cephesi.....81
Çizim 5.24	Sırp ilkokulunun vaziyet planı.....82
Çizim 5.25	Sırp ilkokulunun giriş katı planı.....83
Çizim 5.26	Sırp ilkokulunun kesiti.....84
Çizim 5.27	Sırp ilkokulunun giriş cephesi.....84
Çizim 5.28	Üniversite kütüphanesinin vaziyet planı.....85
Çizim 5.29	Üniversite kütüphanesinin giriş katı planı.....86
Çizim 5.30	Üniversite kütüphanesinin kesiti.....87
Çizim 5.31	Üniversite kütüphanesinin ön cephesi.....87
Çizim 5.32	Üniversite kütüphanesinin yan cephesi.....88
Çizim 5.33	3rd Primary School'un vaziyet planı.....88
Çizim 5.34	Konut bloklarının vaziyet planı.....90

ÖNSÖZ

Mostar kenti, 21. yüzyılda etnik nedenlerden ortaya çıkan savaşların yaşandığı ülkelerden Bosna-Hersek'in şehirlerinden biridir. Mostar; aynı yüzyıl içinde buna benzer savaşlar yaşayan Belfast, Beyrut şehirleri gibi savaştan önce sahip olduğu kent kimliğini kaybetmekle yüzyüzedir. Mostar'ın bu ve bu durumdaki benzer şehirlerden tek farkı şehrin henüz kent kimliğini kaybetmemiş olmasıdır.

Avrupa Birliğine bağlı ve bağımsız kuruluşların alt yapı oluşturma projeleri ve sosyal yardımları, farklı ülkelerden desteklenerek yapılan atölye çalışmaları ve dünyanın birçok yerindeki üniversitelerde kentin proje konusu olarak verilmesi ile Mostar, birçok ülkenin gündeminde yerini almaktadır. 1994'ten bu yana yapılan bu çalışmalar her sene Mostar'da yapılan atölye çalışmaları ile halka ve hükümete sunulmaktadır.

1998 senesinden bu yana Mostar şehri için çeşitli çalışmalarda bulunduğumdan ve Mostar'ı birçok kez ziyaret ederek orada yapılan çalışmalara katıldığımdan dolayı Mostar hakkında sahip olduğum bilgi birikimimi bu tezde planlama ve mimarlık ile bölünmüş bir şehrin nasıl bir araya getirilebileceğini neden, sonuç ilişkilerini birbirine bağlayarak değerlendirmeye çalıştım.

Yardımlarından ve desteğinden dolayı tez danışmanım sayın Prof. Işık Aydemir, IRCICA (Research Centre for Islamic History, Art and Culture), sayın Prof. Dr. Amir Pasic, sayın Acar Tanlak ve Mimar Alper Tuna'ya teşekkürlerimi sunarım.

Mayıs, 2001

Mimar Olcay Öztürk

ÖZET

Mostar, savaştan önce farklı etnik grupların birleşiminden oluşan bir kültürel yapıya sahip olmasından dolayı tarihi gelişim süreci incelenerek kentin geçmişi hakkında bilgi verilmiştir. Bu gelişim süreci içinde kentin oluşumunu etkileyen faktörler belirlenerek bu faktörlerin bazılarının savaşın başlamasına etken oldukları tespit edilmiştir. Özellikle dinin kent üzerindeki etkisinin eski Yugoslavya'nın şimdiki parçası olan Bosna'da dolaylı olarak Mostar'da savaşın başlamasının başlıca nedenlerinden biri olduğu anlaşılmıştır.

Savaştan sonra kentin fiziksel, psikolojik ve politik olarak var olmayan bir sınırla Hırvat ve Boşnak olmak üzere ikiye bölünmesi analiz edilmiş, eski kent dokusunun ve sınır bölgesinin bina, yol ve yeşil alan durumları Mostar haritası üzerinde incelenerek mevcut sorunlar ortaya çıkarılmış ve bu sorunları çözümlmek için çeşitli öneriler sunulmuştur.

Nitelikli binaların uluslararası ölçekte sosyo-kültürel, eğitim amaçlı değerlendirilmesi, oluşturulan rekreasyon alanları ile yeşil alan bütünlüğünün sağlanması ve sınır bölgesindeki transit yolun düzenlenmesi ile kentsel tasarım ön planda tutularak Mostar kentinde psikolojik ve fiziksel bütünlüğü sağlamağı ve korumayı hedefleyen bir öneri getirilmek istenmiştir.

Anahtar kelimeler: Din, savaş, politika, sınır, transit yol, bölünmüşlük, eski doku

ABSTRACT

Because Mostar had a multi-cultural structure before the war, the town's historical development is searched and some information about the history of Mostar has been given. In this period, the factors that effected the formation of the city has been determined and it has been found out that some of these factors were partly the cause of starting war. Particularly the effect of religion on the city was one of the main cause which started war in ex-Yugoslavia which one of its' divided parts Bosnia and indirectly in Mostar.

It has been analysed that after the war, the city was divided into Bosniaks and Croats in physical, psychological and political forms with an invisible border and by researching the old town's and border area's building structure, greenery and the road structure on Mostar map, the main problems have been found and in order to solve these problems some proposals have been presented.

Considering urban planning firstly, the target was to obtain and protect the psychological and phsical integration of both sides with the proposals of the qualified buildings in international scale with social-cultural and educational purpose, forming recreation areas in order to connect both divided sides in greenery texture and rehabilitation of the transit motorway which named as border.

Key words: Religion, war, politics, border, transit motorway, division, old town

1. GİRİŞ

20. yüzyılın son yıllarında, çeşitli siyasal nedenler ile milliyetçi ve dinci akımlar güçlenmişlerdir. Bilindiği üzere daha önce birlikte yaşayabilen, ortak kültürleri olan, aynı kentleri, mekânları birlikte paylaşan farklı milletlere ve dinlere sahip halkların oluşturduğu birçok ülkede, çete savaşları giderek iç savaflara dönüşmüş ve sonuçta kesin bölünmelere neden olmuştur. Eski S.S.C.B’de yaşananlar bu durumun en belirgin örneğidir. Bu örnekten başka Hindistan ile Pakistan arasında yaşanan Müslüman, Hristiyan ve Budist ayrımı, İrlanda’da kuzey- güney, katolik- protestan ayrımı, Kıbrıs’ta yaşanan etnik ayrım, Filistin ve İsrail arasında yaşanan Müslüman, Hristiyan, Musevi ayrımı ve etnik ayrım, Bosna’daki etnik ve dini ayrımlar da bu örneklere eklenebilir.

Kurulduğu günden bu yana birlikte yaşayan, aynı mekânları paylaşan halkların birlikte oluşturdukları bu kentlerde iç savaşın sonuçları acı olmuştur. Ortak kültür sonucu olan değişik etnik ve dinsel grupların oluşturduğu kültürel ve mimari miras, dünyaya ve tarihe mal olmuştur. Malesef yaşanan savaşlar bu mirasın korunmasına engel olmuştur. Kentin kimliğini oluşturan mimari eserler ve mimari çevre, düşüncesiz ve acımasız şekilde, özellikle tahrip edilmiş ve bazıları tamamen ortadan kaldırılmıştır.

İç savaş sonucunda büyük ölçüde tahrip olan Bosna-Hersek Cumhuriyeti sınırları içinde kalan “Mostar” kentinin tarihi merkezinin restorasyonu ve yeniden düzenlenmesi ve savaş sırasında yıkılan tarihi Mostar köprüsünün yeniden yapılması amacıyla düzenlenen “Mostar 2004” mimari atölyesine 1998 yılında öğrenci olarak katıldım. Mostar ile ilgili birçok projede de mimar olarak görev aldım. Üç defa gittiğim Mostar’da sorunun sadece mimari düzeyde olmadığını, yeniden oluşturulan tarihi merkezi, yenilenen tarihi yapıları, kenti oluşturan farklı din ve farklı etnik köklere sahip Mostar halkı tarafından, eskiden olduğu gibi paylaşarak yaşamaları gerektiğini düşündüm.

Kent halkının birbirini sevmesi, birlikte yaşayabilmesi ve bütünleşebilmesi için gerek kentsel düzenlemelerin, gerekse yenilenen tarihi binaları kullanımın önemli rol oynayabileceğini; ortak açık alanların düzenlenmesi ve yenilenecek binalara verilecek ortak kullanımı öngören işlevler ile oluşturulacak bir plana ihtiyaç olduğunu düşündüm. Böyle bir planın gerçekleşmesi ile, ayrımcılığı reddeden, insan haklarına dayalı, azınlıkların haklarına saygı gösterecek ortak yaşam kültürünün, bu mekânlarda yeniden yeşerebileceğini hedeflemekteyim. Ayrıca bu amaçları öngören bir çalışmanın Avrupa Birliği, Dünya Bankası ve UNESCO gibi kuruluşların ilgi ve desteğini getireceğini düşünmekteyim.

Yukarıda tanımladığım amaç ve hedefler doğrultusunda tezin stratejisini ve yöntemini; Mostar kentinin tarihçesi ve coğrafyasının tanıtılması, ortak kültürü oluşturan öğelerin açıklanması, kentin ortak altyapısı ve kullanım alanlarının tanıtılması, savaş sonucu oluşan ayrımı öngören fiziksel düzenin açıklanması ve bugünkü durumun düzeltilebilmesi için öngörülen fiziksel çözümler ve binaların işlevlerinin ve kullanımlarının belirlenmesi üzerine geliştirdim.

Böylece tezin I. bölümünde tezin konusu ve konuya getirilen öneri ile, tezde amaca ulaşmak için izlenen yöntem ve stratejiler ele alınmaktadır. II. ve III. bölümlerde Mostar'ın tanımı, tarihi, coğrafyası, ekonomik ve sosyal yapısı, dini ve demografik yapısı hakkında bilgi verilmekte, IV. bölümde mevcut Mostar plan ve işlevlerinin tanımlanması ve bölünmeyi gösteren unsurların açıklaması yapılmaktadır. V. bölümde kenti bütünleştirme amaçlı plan önerisi, stratejik noktalar belirtilerek açıklanmaktadır. Sonuç bölümünde ise önerilen plan ve hedeflerin, hangi imkân ve destekler ile gerçekleştirilebileceği ve gelecek için öneriler yer almaktadır.

2. MOSTAR'IN TARİHİ*

2.1 Osmanlı Hakimiyetine Kadar Olan Dönem

6. ve 7. yüzyıllardaki Slav istilaları Bosna'da, şimdiye kadar yerleşmiş akıncı ırkların başaramadığını başararak bugüne kadar süre gelen bir kimlik yaratmışlardır.

En eski Bosna halkı bugünkü Yugoslavya'nın ve Arnavutluk'un büyük bölümünü kaplayan ve bugünkü Arnavutça ile bağlantısı olan kavimler topluluğu İliryalılardır. Bu kavmin yaşadığı bölge Batı Bosna'nın bir kısmını kaplamaktaydı. Diğer kavimler, İ.Ö. 2. ve 1. yüzyıllarda ülkenin iç kısımlarına doğru genişledikçe Romalılar ile karşı karşıya gelmişlerdir. İ.S. 9. yüzyıldan sonra İlirya topraklarının tümü Romalıların egemenliği altına girmiştir. Bosna'nın büyük bir bölümü Roma eyaleti olan Dalmaçya sınırları dahilindeydi. Fakat Kuzey Bosna'nın bir bölümü günümüzde kuzeydoğu Hırvatistan ve güney Macaristan'ı kapsayan Pannonia eyaleti içinde yer almaktaydı. Hristiyanlık Roma kentlerine çabuk ulaşmış, ilk psikoposların 1. yüzyılın sonlarına doğru Pannonia eyaletine geldikleri söylenir. Bugünkü Bosna'nın sınırları içinde yapılan kazılarda en az yirmi adet bazilika bulunmuştur. Hristiyanlığa ait bu en eski dönem Gotlar'ın istilası ile son bulmuştur.

Dalmaçya eyaletinde yaşamak üzere İmparatorluğun birçok yerinden, başta İtalya olmak üzere, Afrika, İspanya, Galya, Almanya, Yunanistan, Küçük Asya, Suriye, Filistin ve Mısır'dan gelen yerleşimcilerin ek ortak dili Latince olmuştur. Bu sömürge yerleşimcilerinin çoğu kıyı kasabalarında yaşamaktadır. Batı Hersek'teki Neretva vadisinde Asya kökenli isimler taşıyan insanların olduğu bilinmektedir. İ.S. 2. yüzyılın ortalarından başlayarak, eski askerler de büyük gruplar halinde sömürge yerleşimcisi olarak Balkanlara yerleştirilmiştir.

İliryalılar da Roma lejyonlarında silah altına alınarak 2. yüzyıl sonlarından itibaren İlirya topraklarını Roma İmparatorluğu için üs olarak kullanılmıştır. Balkanlardaki istilalar ve yerleşimler tarihi konusunda bilinenler de İliryahlardan bazılarının daha sonraki dönemlerdeki istilalardan kurtulup sonradan Slav nüfusunu oluşturacak halkın içine karışmış olduğunu göstermektedir.

Bir sonraki istilacılar Germen kavmi olan Gotlar olmuştur. Gotlar 3. yüzyılda, Roma devrinde, Balkanlara akınlar yapmış, 4. yüzyıl sonunda Roma ordularını bozguna uğratmış, 5. yüzyıl sonlarında Belgrad kalesini fethetmişlerdir. 6. yüzyıl başlarında ise Balkanlardan Romalılar tarafından tamamen sürülmüşlerdir.

* Konu başlığının içeriği Noel Malcolm'un «Bosna» isimli kitabından derlenerek alınmıştır.

Batı Balkanlardan gelip geçenler arasında yalnızca Gotlar olmamıştır. Asya Hunları ile İranlı Alanlar'ın izlerine 4. ve 5. yüzyıllarda bu topraklarda rastlanmıştır. 6. yüzyılda iki yeni halk Balkanlara gelmiştir. Bunlar Avarlar ve Slavlardır. Avarlar, 7. yüzyıl başlarında Bizans, Hırvat ve Bulgar orduları tarafından Balkanlardan sürülmüştür. Slavlar 6. yüzyıl başlarında Balkan yarımadasına doğru gelmiş, Yunanistan'ın güney ucuna kadar her yerde yerleşim birimleri kurmuşlardır. 620'lerde Slav nüfusu bugünkü Bulgaristan ve Sırbistan topraklarında iyice yerleşmişti. Sonradan Hırvat ve Sırp-Slav kavimleri ortaya çıkmıştır. Hırvatlar, Avar tehdidine karşı koymak üzere Bizanslılar tarafından çağırılmıştır. Sırlar ise bu amaç için gelmemelerine rağmen Hırvatlarla beraberdiler. Böylece Balkanlara aynı zamanda yerleşmişlerdir.

Sırlar ve Hırvatlar, tarihin ilk zamanlarından bu yana paralel ve benzer gelişimler göstermişlerdir. Bazı araştırmacılar Hırvat ve Sırların İranlı yönetici sınıfa ait Slav kavimleri olduğu görüşünü, bazıları da her ikisinin esas olarak sonradan Slav tebaya sahip olmuş İran kavimleri olduğu görüşüne sahiptir. 7. yüzyıl başlarına gelindiğinde, iki kavmin de orta Avrupa'da krallıkları mevcuttur. Hırvatlar bugünkü güney Polonya'nın bir kısmını kaplayan "Beyaz Hırvatistan", Sırlar da bugünkü Çek topraklarında "Beyaz Sırbistan" devletlerini kurmuşlardır. Yalnız Hırvatlar ve Sırlar bu topraklara yerleşmeden evvel zaten bir Slav nüfusu mevcuttur.

Sırlar, günümüzde güneybatı Sırbistan'ı oluşturan bölgeyi yurt edinmişler ve zamanla sınırlarını Duklje veya Dioklea (Karadağ) bölgesi ile Hum veya Zachumlije (Hersek) bölgesine doğru genişletmişlerdir. Hırvatlar ise Drina vadisinin sol kesimi hariç bugünkü Hırvatistan'a denk düşecek şekilde sınırlarını genişletmişlerdir.

Bosna'nın kuzey ve batısının büyük bir bölümü 8. yüzyıl sonları ve 9. yüzyıl başlarında Franklar tarafından ele geçirilmiş ve 870'lere kadar bunların yönetiminde kalmıştır. Bugünkü Hersek ve Karadağ'da Sırların idaresinde bazı bölgeler kurulmuştur. Bugünkü Sırbistan'da bulunan ve doğuda yer alan Sırp grupları 9. yüzyıl ortalarında bir araya gelerek Sırp prensliğini kurdular. 10. yüzyıl başlarında Kral Tomislav'ın hükümdarlığı sırasında Hırvatistan bir bağımsızlık dönemi yaşamıştır. Kral Tomislav'dan sonra Hırvatistan toprakları iç savaşla bölünmüş, kısa bir süre için Bosna'nın bir bölümü Sırp prensliği tarafından ele geçirilmiştir. 960'lı yıllarda bölge yeniden Hırvat hükümetinin yönetimi altına girmiştir.

1019 yılında Bulgar hükümdarlığında güç kazanan Bizans imparatorluğu, Sırp ve Hırvat hükümdarlarına Bizans egemenliğini kabul ettirmiştir. Bosna'nın güneyindeki Sırp prensleri Bizans yönetimine direnerek bir Sırp Krallığı oluşturmuşlardır. Bu Krallığın ömrü 1101'e

kadar sürmüştür. Hırvatlar ise Macaristan tarafından ele geçirilmiş ve Sırlarla yakın ilişkiler kurmaya başlamışlardır. Macar egemenliği, 1102 yılında Bosna'ya doğru yayılmıştır. Fakat Bosna o dönemde bağımsız bir ülke olmuştur ve kimsenin egemenliği altına girmemiştir. Sonuç olarak Bosna devleti 10. ve 11. yüzyıllarda Sırp yönetimi altında olmuştur. Ortaçağ yıllarının büyük bölümünde Hersek bir Sırp bölgesi olmuştur. Asıl Bosna, Hırvatlarla daha yakın ilişkiler içinde olmuştur.

Şekil 2.1 Bosna-Hersek bölgesine ait tarihi gelişimi gösteren harita

Ortaçağda, Bosna'daki soylular siyaseti kontrol ederek tacı kimin giyeceğine karar vermekteydiler. İşte bu noktadan itibaren Bosna'nın politik iktidarsızlığı başlamıştır. Dinin de politik oyunlara alet edilmesiyle, Macar krallığı birçok kez Bosna'yı işgal etmeye çalışmıştır. 1230'lu yıllarda Macarlar, Bosna'nın orta ve güney bölgelerini ele geçirmiştir. Fakat bu durum 1241 Moğollar'ın Macarlar'a saldırması üzerine son bulmuştur. 1253'te Macaristan yeniden dini bahane ederek bir saldırıda bulunmuş, saldırının sonucunda Bosna'nın bazı kuzey yerleşimleri Macarlar'a tahsis edilmiştir. Bosna'nın bir sonraki hanedanlığı bu kuzey bölgesinden çıkmıştır. 1367 yılına kadar süren hanedanların iktidar kavgalarından Macaristan'ın yarar sağlamaya çalıştığı sırada Tvrtko iktidarı ele geçirmiştir. Tvrtko bu dönemde sınırlarını güneye doğru genişletmeyi hedeflemiştir. Bu arada Osmanlı orduları

1350'den itibaren Balkanlar'a yönelik akınlara başlamıştır. 1386 yılında bir grup Türk akıncısı Hersek bölgesine girmiş ve böylece Bosna ve Balkan toprakları Türk medeniyeti ile tanışmıştır.

2.2 Osmanlı Dönemi

Bosna bölgesi, Osmanlılar'ın 1386'daki ilk akınları sırasında Kral Tvrtko'nun hakimiyeti altında bulunuyordu. 1391'de krallık haline gelen Bosna'ya karşı ilk hücumlar, 1392'de Paşa Yiğit Bey tarafından Üsküp'ün alınmasından sonra başlamıştır. Son Bosna Kralı Tomasevic Macar himayesi altına girince, Sırlar bu bölgede hak iddia etmeye başlamışlardır. Bunun üzerine Bosna 1463 yılında ele geçirilmiştir. Yeni ele geçirilen bölgede bir sancak beyliği kurulmuştur. O dönemde Macarlar'ın sancak üzerine saldırılarda bulunması ile dönemin sancak beyi Davut Paşa Bosna'daki Macar hakimiyetlerine son vermiştir. Rumeli Beylerbeyine bağlı Bosna sancağı başlangıçta askeri amaçlı kullanılan bir bölge olmuştur.

Kanuni Sultan Süleyman döneminde sancak sınırları genişlemiştir. Bu sırada Bosna Sancağının merkezi Saraybosna'dır. Sancağın merkezi daha sonra 1552'den itibaren Bosna sancağına tayin edilen beylerin askeri amaçlarla Banyaluka'da oturmaya başlamaları üzerine buraya taşınmıştır. Bosna, ilerleyen dönemlerde stratejik konumu ve askeri önemi nedeniyle eyalet haline getirilmiştir. Sonraları altı tane sancağı ile Bosna paşalık ünvanı almıştır. 16. yüzyıl sonlarına doğru sancak sayısı sekize yükselmiştir.

Bosna eyaleti en geniş sınırlara 17. yüzyılda sahip olmuştur. 1693-1699 savaşı sonucunda imzalanan Karlofça antlaşmasından sonra sınırlarda küçülme olmuştur. Böylece Bosna'nın sancak sayısı beşe düşmüştür. Bosna merkezini Travnik şehrine taşımıştır. Macaristan, Slovenya, Hırvatistan ve Dalmaçya'da boşaltılan bölgelerin Müslüman mültecileri, Bosna'nın terkedilmiş bölgelerine ve az nüfuslu yerlerine yerleştirilmiştir. 1718 Pasarofça Antlaşması ile Sava'nın güneyindeki bir kısım topraklar Avusturya'ya verilmiştir. 1737'de Avusturyalılar'a karşı kazanılan savaş sonucunda 1739'da imzalanan Belgrad antlaşması ile Avusturya Pasarofça Antlaşması sonucu aldığı bütün yerleri geri vermiştir. Bu sınırlar Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun idaresi altına girmesine kadar aynı kalmıştır. 1866'da il olarak adlandırılan Bosna yedi sancağıya ayrılmıştır. 1875'te çıkan isyan siyasi bir nitelik kazanmış ve büyük güçlerin müdahale etmesine neden olmuştur. 1879'daki Berlin Kongresi'nde Bosna ve Hersek, Avusturya-Macaristan'ın himayesine verildikten sonra 1908'de resmen Avusturya-Macaristan hükümetinin olmuştur.

Şekil 2.2a'da görüldüğü gibi Osmanlı döneminde Mostar sadece Neretva'nın etrafında kurulu olan küçük bir yerleşim halindeyken genişlemiş, kentin mimarisinde ve ekonomisinde meydana gelen değişimler zamanla kenti değiştirmiştir. Bu dönemde eskiden beri kullanılan ahşap köprü yıkılarak yerine Mostar Köprüsü yapılmış ve bu köprü kentin simgesi haline gelmiştir. Osmanlı imparatorluğu, ele geçirdiği diğer ülkelerde olduğu gibi Mostar kentine de imparatorluk gücünü ve geleneklere bağlılığını gösteren büyük ve anıtsal yapılarla beraber Türk evlerinin en güzel örneklerini inşa etmiştir.

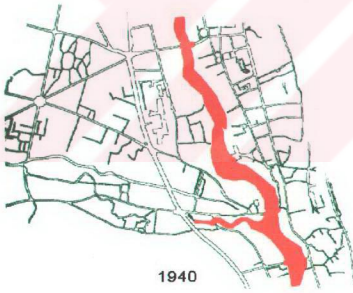

1566

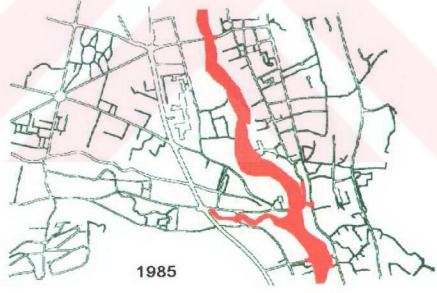

1878

Şekil 2.2a Mostar tarihinin plan üstünde gelişim göstergesi

1940

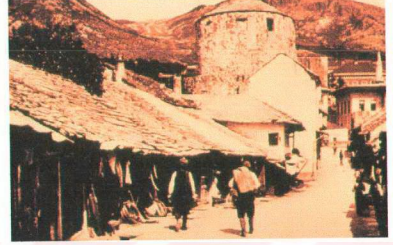
1985

Şekil 2.2b Mostar tarihinin plan üstünde gelişim göstergesi

Mostar, Osmanlı hakimiyetinde iken sadece ekonomisi, sosyal yaşantısı ve dini değişmekle kalmamış, fiziksel yapısında da diğer Osmanlı İmparatorluğu'nun hakimiyetinde bulunan devletler gibi ilk önce kente cami inşa edilmiş, daha sonra çevresine yeni mahalleler kurularak Müslüman yaşantısının yansıması olan mahalle dokuları oluşmuş ve mahalleler nehrin iki tarafında da hızla gelişmiştir. Bu yerleşimler günümüz Mostar kentinin fiziksel dokusunu oluşturan ana özelliklerden biri olmuştur. Mostar 19. yüzyılın son dönemlerine kadar

Osmanlının egemenliği altında olmuştur. Bu süreç içinde kimsenin dinine herhangi müdahale söz konusu olmamıştır.

Sonuç olarak Mostar Hristiyan bir kent konumundayken Müslümanlığın gelmesi ile birden çok dinin ve kültürün bir arada varlıklarını sürdürdüğü bir kent olarak günümüze kadar gelmiştir.

Resim 2.1a- b Osmanlı Döneminde Eski Doku

Resim 2.1c Osmanlı Döneminde Eski Doku

2.3 Avusturya-Macaristan Dönemi

1876 yılında Sırbistan'ın Osmanlılar'a karşı savaş ilan etmesi ile Avusturyalılar Bosna'yı ele geçirme fikrini ciddi biçimde düşünmeye başlamıştır. 1879 yılında Osmanlı hükümeti ile anlaşmaya varılmıştır. Yönetim çoğunlukla Avusturya- Macaristan vatandaşlarının eline geçmiştir. Avusturya imparatoru 1881 yılında Rusya ve Almanya ile üç imparatorluk ittifakına katılmıştır. Bosna'nın Avusturya'ya mı Macaristan'a mı verileceği sorunu Bosna'yı hükümdarlık toprağı yaparak çözülmüştür. Bunun anlamı resmen iki tarafın yönetimi altında olmasa da yine de iki hükümet tarafından yönetileceğidir. 1878 yılında yapılan duyuruda

Bosna'daki Osmanlı kanunlarının yürürlükte kalacağı ilan edilmiştir. Zamanla Avusturya-Macaristan kanunları kademeli olarak Osmanlı kanunlarının yerine geçirilmiş ya da eklenmiştir.

İlk birkaç yıl 200.000 mülteci yurtlarına geri gönderilmeye çalışılmıştır. Bu durum Karadağ ve Hersek'in bazı bölgelerinde şiddet olaylarının meydana gelmesine neden olmuştur. Avusturyalılar bu isyanları bastırabilmek için yerel milis kuvveti kurmuş fakat zamanla bu milisler de kontrolden çıkmıştır. 1883 yılında ayaklanmalar şiddetini giderek arttırmıştır. Çeşitli olaylar Hersek'te on yıldan fazla sürmüştür. Uzlaşma karşıtı olan birçok kişi ülkeyi terketmiştir. Bunların çoğu Türkiye'ye kaçan Müslümanlardır. Burada yaşanan göçün en büyük nedenlerinden biri köylünün ekonomik yönden çok fakir olmasından kaynaklanıyordu. Bu noktada suçlanan Avusturya-Macaristan hükümeti olmuştur. Hükümete karşı yaşanan bu kırgınlık sadece Müslüman cephesinde değil Hristiyan köylülerinde de olmuş, çünkü Avusturya hükümeti söz verdiği uygulamaları yerine getirmemiştir.

Avusturya-Macaristan hükümeti Bosna'nın gelişmesini sağlamak için birçok alt yapı projesi hazırlamıştır. Bu dönemde demiryolları, karayolları, yerel yollar ve köprüler inşa etmişlerdir. Yapılan çalışmaların çoğu askeri amaçlarla yapılmıştır. Ekonominin doğal kaynaklar kullanılarak güçlenmesi sağlanmıştır. Ekonominin temel direği olan tarım, Avusturya-Macaristan yetkilileri tarafından gündemdedi. Mostar'da üzüm bağları ve balık çiftlikleri olan mekânlar kurulmuştur. İlginçtir ki, o dönemde yapılan değişikliklere halk ayak uydurmakta zorluk çekmiştir.

Mostar şehir konseyi kendini Avusturya-Macaristan hükümetinden bağımsız tutmuş olmasına rağmen, Avusturya-Macaristan hükümeti ile işbirliği yaparak Mostar şehri planında yeni reformlara gitmiştir. Böylece geniş caddeler ve izgara sistemdeki yapı adaları içeren proje, şehrin batı tarafında geliştirilmeye başlanmıştır. Bunlara bağlı olarak alt yapı düzenlenmiş, bu değişimler beraberinde yeni haberleşme ve ulaşım sistemlerini de getirmiştir (Şekil 2.2a).

Bu farklılaşma sadece şehir planlamasında değil aynı zamanda bina ölçeğinde de kendini göstermiştir. Yaşanan yerleşim birimleri Osmanlı döneminde oluşturulan mahalle oluşumundan uzaklaşarak, yerini müstakil, ailelerin yaşayacağı villa büyüklüğündeki ihtişamlı binalara bırakmıştır. Bu dönemde 20. yüzyıl başlarında ortaya çıkan Art Nouveau akımından esinlenerek yapılmış binaları da görmek mümkündür. Aslında Avusturya-Macaristan mimarisi daha çok Avrupalı modellerle, ki o dönemin mimarisi Art Nouveau'ydu, oryantalist detayların bir araya geldiği bir tür olmuştur. Bu mimarinin en güzel örnekleri de Mostar ve Saraybosna'da mevcuttur (Resim 2.2a- b- c- d).

Avusturya hükümetinin her ne kadar eğitim politikası tarihçiler tarafından eleştirilse de bu hükümet Bosna'ya 200'den fazla ilkokul, üç lise, bir teknik okul ve bir öğretmen meslek okulu kurmuştur. Köylüler modern hayata ayak uyduramadıkları gibi kendi çocuklarını da bu okullara göndermek istememişlerdir. Zorunlu eğitim 1909 yılında uygulamaya konmuştur.

Avusturya hükümetini bekleyen başka sorunlardan biri de üç büyük dini aynı bölgede idare etmek olmuştur. Bu cemaatlerin okullarına da mali desteklerde bulunarak kısmen de olsa bir denetimin sağlanması mümkün olmuştur. Ama dinde yaşanan karmaşanın önüne geçmek mümkün olmamıştır. Kökten dinciler arasında şiddetli çekişmeler, kavgalar olmuştur. Müslümanların iktidara göz koyması Avusturya hükümetinin hoşuna gitmemiştir. Hükümetin politikası Bosna milliyetçiliğini bir arada tutucu bir unsur olarak geliştirmeyi hedeflemiştir. O dönemde Hırvat ve Sırp milletlerinin kendi devletlerini kurmak ve diğer milletlerden kendilerini farklı kılmak için tarih, dil, din unsurlarını ön planda tutmuşlardır.

Dönemin başkanı Kalay, Bosnalı Ortodokslarla Katolikleri komşu bölgelerde olan olaylardan uzak tutmaya çalışmış fakat başaramamıştır. Bu arada Hırvatlar ve Sırlar'ın birbirlerine olan düşmanlıkları artmaya başlamıştır. Avusturya-Macaristan ile Sırbistan arasında yaşanan ticaret politikasındaki gerginlik iki tarafın birbirlerine olan düşmanlıklarının artmasına neden olmuştur. Bosna'nın ilhak edilmesinden sonra Belgrad'ta ayaklanmalar çıkmıştır. 1909 yılında Osmanlı devleti ile imzalan antlaşma sonunda Avusturya-Macaristan hükümeti Bosna üzerinde bütün haklara sahip olacak ama Bosnalı Müslümanlara din konusunda özgürlük güvencesi verilecekti. Hırvatlar ve Boşnaklar yıllar boyu Bosnalı Müslümanların desteğini elde etmeye çabalamışlardır. Her iki tarafta Bosnalı Müslümanların aslında Hırvat ya da Sırp olduğunu iddia ederek halkı Avusturya-Macaristan hükümetine karşı kıskırtmıştır. Sırp milliyetçiliği giderek Bosna'da yayılmaya başlamıştı. 1913 yılına gelindiğinde Avusturya-Macaristan arasındaki durum iyice gergin bir hal almıştır.

Resim 2.2a- b Avusturya-Macaristan dönemindeki sokaklardan görünüm

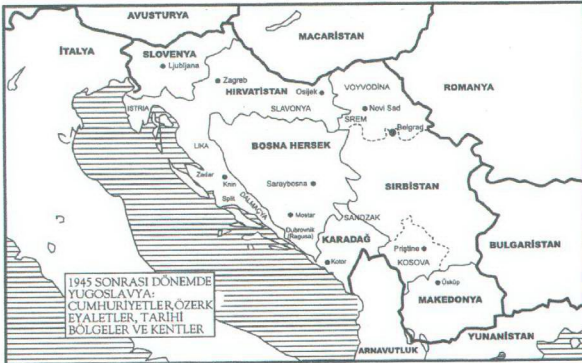
Resim 2.2c- d Avusturya-Macaristan dönemindeki yapılardan görünüm

2.4 I. Dünya Savaşı'ndan Sosyalizme Kadar Olan Dönem

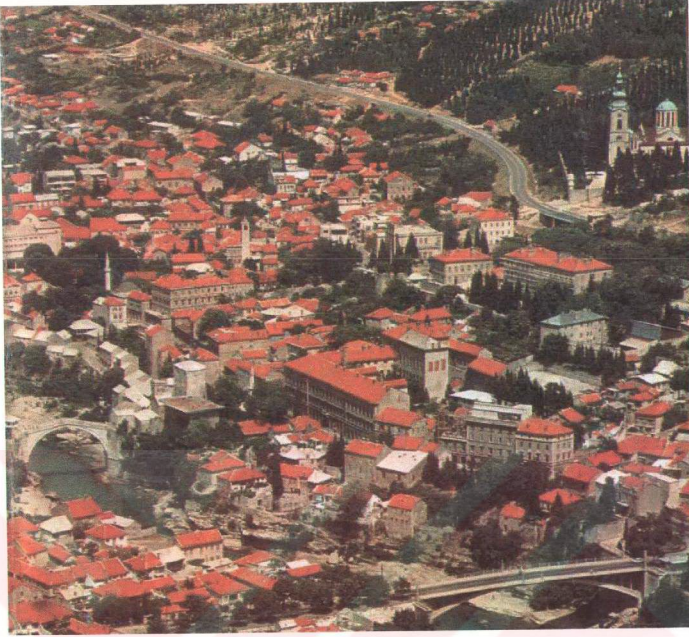
I. Dünya Savaşı boyunca Bosnalılar Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na sadık olmuşlardır. Hükümdarın öldürülmesiyle başlayan savaş sırasında ortaya çıkan pragmatizm ve uluslararası baskılar yüzünden Bosna'nın da içinde bulunduğu monarşik yapıda Sırp, Hırvat ve Sloven krallığı kurulmuştur.

Hitler ve yandaşları ile hareket eden Hırvat Hükümeti'nin ön plana çıkmasıyla, hükümetin kent içinde yaşadığı yönetim karmaşaları arka planda kalmıştır. Yahudiler ve Sırlar'a bu dönemlerde zulm edilmiş aynı anda Boşnak halk da Hırvat kuvvetlerin ellerine teslim edilmiştir. II. Dünya Savaşı sonlarına doğru Tito bir lider olarak ortaya çıkıp, sosyalist Yugoslavya'nın doğmasına neden olmuş ve halk kahramanı haline gelmiştir.

1948-74 tarihleri arasında Mostar endüstrisini metal-çelik fabrikaları, tekstil ve alüminyum fabrikaları kurarak genişletmiştir. Mostar'ın nüfusu, endüstrileşme sayesinde, 18,000'den 100,000'lere çıkmıştır.

Şekil 2.3 1945 Sonrası dönemde Yugoslavya Haritası

Resim 2.3 Mostar'dan savaş öncesi doğu kesiminden görüntü

Mostar'ın doğu kesimi çok kalabalık olduğu ve de artık alt yapı daha fazla kalabalığı kaldıramadığı için yerleşim batı yönüne doğru genişlemiştir. (Resim 2.3) Şehir batıya doğru eski kent dokusunun insan ölçeğindeki mimarisini yitirerek büyük konut bloklarının oluşmaları ile beraber gelişimini sürdürmüştür. (Şekil 2.2b) Batı kesimindeki Avusturya modernist ve estetik anlayışı Mostar'ın gelişen bölgesinde de kendini göstermiştir. Doğu tarafında Avusturya-Macaristan döneminde inşa edilen ticari ve konut amaçlı yapılan binalar ile eski Osmanlı ahşap evlerinin bir arada bulunması kentin fiziksel dokusunu da oldukça etkilemiştir.

Sosyalist rejim ülke genelinde sadece bir rejim olarak benimsenmemiş, aynı zamanda kentin dokusunun değişmesine de etken olmuştur. O dönemde sosyalizm rejiminin getirdiği birçok yenilikten biri de toplu konut yapımı olmuştur. Dönemin en başarılı toplu konut örneklerini Mostar'da özellikle kentin gelişen batı ve kuzey bölgelerinde görmek mümkündür. (Resim 2.4a- b- c)

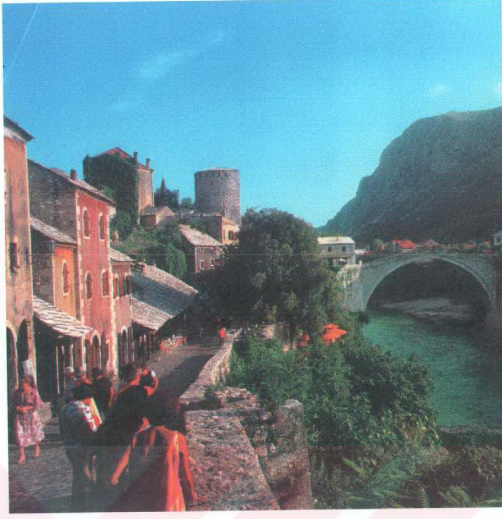
Resim 2.4a-b ve c Sosyalist dönemde toplu konut örnekleri

Bu konutlar kentin ilk kurulduğu bölgede yapılmış olan bina örneklerinden oldukça farklıdır. Toplu konutların ve modernizmin etkisi ile yapılmış ticari nitelikli binaların, sosyalizmin ve modernizmin etkisinde kalmış birçok kentin özgün kimliğini ne kadar etkilediği gözden kaçmamalıdır. (Resim 2.5a, 2.5b, 2.5c)

Resim 2.5a- b ve c Mostar sosyalist dönem yapılarından örnekler

1970-80 arası şehir doğal güzelliklerinden ve şehrin simgesi olan Mostar köprüsünü ziyaret eden turistler sayesinde ekonomisinin en yüksek seviyesini yaşamıştır. (Resim 2.6) Belediye tarafından şehrin eski kent dokusunu korumak için yeni koruma projeleri hazırlanmış ve projelerin uygulanacağı sırada savaş başlamıştır.

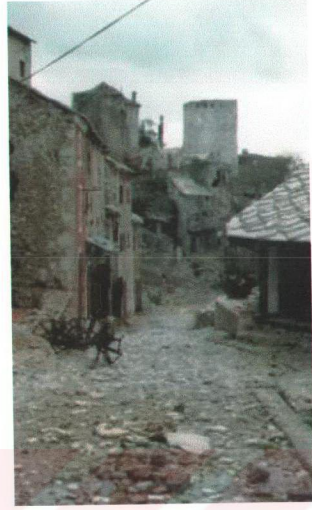

Resim 2.6 Mostar köprüsü ve yakın çevresi

2.5 Savaş ve Yugoslavya'nın Bölünmesi

Doğu Avrupa'da komünizmin bitmesinden sonra nasyonalist liderler politikaya girerek kendilerine halk ve birçok ülkeden nüfuz sağlamışlardır. 1992'de Bosna halkı, kendilerine bu topraklarda yaşayan Sırp, Boşnak, Hırvat ve diğerleri gibi eşit yaşam hakkı verilmesi için oy kullanmıştır. Fakat bu iyimser tutum işe yaramamış, Saraybosna üç yıl süreyle Sırp tarafından kuşatılmış ve işgale uğramıştır.

Bu üç yıllık süreç içerisinde Bosnalı Sırp'lar Mostar'da terör ve etnik kıyım eylemlerine girişmişlerdir. Sırp'lar, 100,000'den fazla kişiyi evlerinden zorla çıkarıp başka yerlere göç etmeye zorlamış ve 1,600 kişinin ölümüne neden olmuştur. Sırp'lar, özellikle şehrin stratejik açıdan önemli ve yeniden yapılanması zor bölgelerine saldırarak endüstri merkezlerini, kutsal ve önemli mekânları yok etmiştir. (Resim 2.7a- b)

Resim 2.7a- b Savaştan sonra genel görünüm

Hırvatlar ve Boşnaklar bir federasyon altında birleşerek 1992’de Sırp’ları Mostar şehrinden çıkarmıştır. Hemen ardından yaşanan politik oyunlar ve terör örgütlerinin başka ülkeler tarafından kışkırtılması ile yıllarca birarada dostça yaşayan Hırvatlar ve Boşnaklar birbirilerine düşman olmuş ve dolayısı ile Bosna-Hersek’in Mostar kentinde yeni bir iç savaş patlak vermiştir. Bosnalı Hırvat milisler sonradan gelişen ve Hristiyan nüfusun çoğunlukta yaşadığı Neretva’nın batı tarafını kontrol altına alarak o bölgede yaşayan Müslüman Boşnaklar’ı evlerinden çıkarmıştır. Yaşanan bu iç savaş sırasında 3,000 kişiden fazla kişi öldürülmüş, 10,000’den fazla Boşnak ve Sırp’lı, Hırvatlar tarafından toplama kamplarına gönderilmiştir.

1993’te Bosnalı Hırvat milislerin saldırıları sırasında 400 yıllık Mostar köprüsü de yıkılmıştır. Böylece her iki etnik grup ortak miraslarını kaybetmiştir (Resim 2.8)

Resim 2.8 Mostar Köprüsü'nün yıkıldıktan sonraki durumu

2.6 Mostar 1995-2000 Dönemi

Sırp'ların Hırvat ve Boşnak bölgelerde kontrolü ele almasından dolayı bu duruma bir çözüm bulunabilmesi için yapılan uluslararası görüşmelerle bir uzlaşmaya gidilmeye çalışılmıştır. 21 Kasım 1995'te imzalanan Dayton Antlaşması ile ülkenin iki ayrı hükümete bölünmesine karar verilmiştir (Resim 2.9). Buna göre Bosna-Herzegovina'nın barış içinde yaşayabilmesi için Müslüman-Hırvat federasyonu ile Republika Srpska* hükümetleri kurulmuştur. IFOR** kuvveti Avrupa Birliği tarafından hazırlanan bir kuvvet olup bölgede oluşturulan yeni sınırların güvenliğini korumakla görevlendirilmiştir. Bu kuvvetin Bosna'daki stabilitesi Mostar'ın rehabilitasyonu için gerekli bir unsur olmuştur.

Resim 2.9 Dayton antlaşmasının imzalanması

* Sırpca Republika Boşnak dilinde olup Sırp Cumhuriyeti anlamına gelmektedir

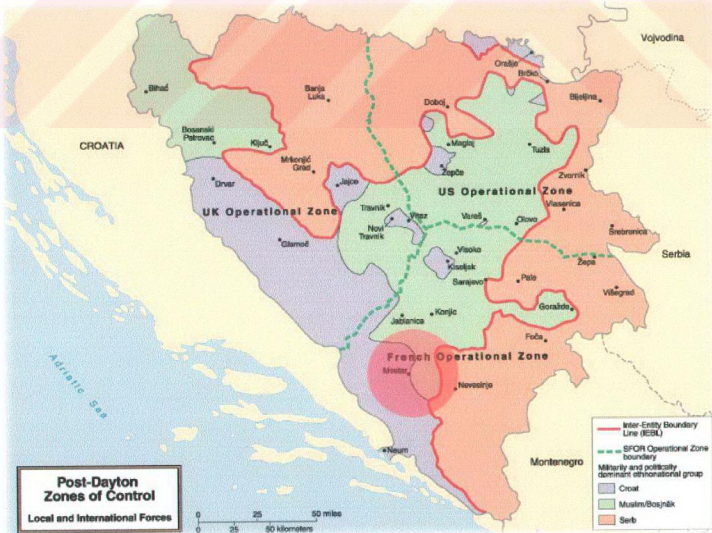
** IFOR-Implementation Force (Avrupa Birliği'ne ait bir uygulama kuvvetidir)

1996 Mayıs ayında Mostar'ın nüfusu 60,000'e ulaşmış ve bunların yarısını Boşnaklar, yarısını da Hırvatlar oluşturmuştur. Bugün 80,000 nüfus batı tarafındaki Hırvat ile doğu bölgesindeki Boşnak bölgelere bölünmüş olarak yaşamaktadır (Resim 2.10a- b ve c)

Resim 2.10a- b ve c Anlaşma sonrası tanımlanan sınır bölgesi ve bölgedeki askerler

Dayton Antlaşması ile beraber durumun net bir karara bağlanmasından bu zamana kadar yardım yapmak isteyen sayısız uluslararası kişi ve kuruluşlar Bosna-Hersek devleti ve bu devlete bağlı Mostar kentine yapılan rehabilitasyon çalışmaları için destekte bulunmaktadır. Eylül 1996'da IFOR kuvvetleri, uzun vadede gerçekleştirilebilir çözüm önerilerinin ortaya çıkması açısından yapılan birçok atölye çalışmasına ve uluslararası toplantıya katkıda bulunmuştur.

Şekil 2.4 Dayton antlaşmasına göre belirlenen bölgeler

2.7 Mostar'ın 2000 Yılındaki Durumu

1999 baharında WMF'nın poje koordinasyon birimi fiziksel rehabilitasyon programı başlatmıştır. Bu programın bir birleşeni de tarihi kent dokusunda yapılacak bina ölçeğindeki yenileme çalışmaları olmuştur.

EUAM*, Mostar'ın savaşta amaçlı bir şekilde yok edilen alt yapısını onarmıştır. Okullar ve hastahaneler yeniden yapılandırılmış ve bazı tarihi binalar da sağlamlaştırılmıştır. Savaşın sonra yaşadığı mekânlardan sürülmek zorunda kalan nüfus için kentin kuzey ve güney uçlarında kamplar kurulmuş ve bu kamplarda yaşayan nüfusun ihtiyaçları çeşitli yardım kuruluşları tarafından karşılanmıştır.

Özel sektörün yapmış ve yapmakta olduğu birçok tarihi vardır, ki bunlardan biri Pavarotti Center** olmuştur ve şu an müzik okulu olarak kullanılmaktadır; kültürel ve sosyal amaçlı fonksiyonlar verilerek insanların biraz olsun savaş psikolojisinden kurtulmaları sağlanmaya çalışılmıştır.

Günümüzde yabancı kuruluşların oluşturmaya çalıştığı başka bir proje ise, kentin mevcut tarihi dokusunu vurgulayan mimariyi, kentin sosyal birlik ve bütünlüğünü, ayrıca kentin eski ile yeni dokusunun bütünlüşmesini sağlayarak iki etnik grubun bir arada yaşamasını teşvik çalışmalarıdır.

Şekil 2.5 Günümüz Bosna haritası ve Mostar'ın yeri

* EUAM –European Administration of Mostar

** Pavarotti Center Mostar'daki savaşın sonra Lucio Pavarotti' nin yaptırdığı sanat okulu ve kültür merkezi amaçlı kullanılan bir yapıdır.

3. KENTİN OLUŞUMUNU ETKİLEYEN FAKTÖRLER

3.1 Coğrafi Yapı

Mostar'ın büyük bir bölümü verimli topraklar üzerinde kurulmuştur. Kentin kuzey bölgesinde bulunan dağlar Akdeniz iklimine sahip bu toprakları sınırlamıştır. Bundan dolayıdır ki yazın hava sıcak ve kurak, kışın da ılık ve yağmurlu geçmektedir. Yılın çoğu zamanı güneşli geçer, sonbahar ve ilkbaharda yağmur, kış mevsiminde esen kuzeydoğu rüzgarları ile yaz mevsiminde güneyden esen yumuşak rüzgarlar bölgede etkisini göstermektedir. Yalnız kıştan ilkbahara geçildiği zaman yağmur yağma oranının yüksek olması nedeniyle Neretva nehrinin taşmasından dolayı nehrin kenarlarındaki yerleşim birimleri su baskınına uğrayarak yaşanmaz hale gelmektedir.

Resim 3.1 Şehrin kuzey ve kuzeybatıdan görünümü

Mostar'ın ilk yerleşimi Neretva nehrinin verimli vadisinde oluşmuştur. Nehrin güney ucu denizde, kuzey ucu da kuzeydeki dağların eteklerinde son bulmaktadır. Neretva nehrinin kollarından biri olan Radobolja nehri de batıdaki Hum dağlarının eteklerinde son bulmaktadır (Resim 3.1). Bu iki nehir kentin kimliği niteliğindedir. Mostar köprüsü Neretva nehrinin üzerinden geçilebilmesi için yapılmıştır.

Resim 3.2 Mostar'da topoğrafyanın yerleşime etkisi

Resim 3.2’de görüldüğü gibi dağların eteklerindeki eğimi kullanarak yapılan yerleşimler sadece güvenli olmakla kalmamış yağın yağmurun eğimden dolayı sokaklarda akmasıyla her zaman temiz de kalmıştır. Kentteki Stolac ve Velez mahalleleri dağların eteklerine yayılmış en yoğun konut bölgeleridir. Kentte tarım ürünleri, nehrin 5-15 km batı tarafında elde edilmektedir. Bölgeden geçen nehirler sayesinde balıkçılık kentin önemli gelir kaynaklarından biri olmuştur. Malesef doğal kaynakların kullanımı savaştan sonra imkânsız hale gelmiştir. Son beş sene içinde endüstriyel yapılanma yeniden eski gücüne kavuşmaya çalışırken, halk gelirini ve yiyeceğini bahçesinde yetiştirdiği sebze ve meyvelerden sağlamaktadır.

3.2 Alt Yapı ve Ekonomik Durum

Savaştan önce Mostar halkı geçimlerini sosyalizm ile başlayan sanayileşmeden evvel nehrin kenarlarındaki verimli topraklarda tarım yaparak sağlamıştır. Bölgedeki zengin bakır yatakları keşfedildikten sonra halk geçiminin büyük bir kısmını bakır işlemeciliğinden sağlamıştır (Resim 3.3a). Mostar köprüsünün yakın çevresi topoğrafya kullanılarak çeşitli kahve ve lokantalarla değerlendirilmiştir. Bu da bölgede en çok rastlanan geçim kaynaklarından biridir (Resim 3.3b).

Sadece çalışmanın etkin olduğu ve din işlerinin devlet işlerine karıştırılmadığı sosyalist dönemde çeşitli fabrikaların kurulmasıyla ve sanayileşmenin gelişmesi ile beraber Mostar endüstrileşme döneminin en parlak noktasına gelmiş ve dönemin ağır sanayi, dokumacılık ve maden işletmeciliğinde dünyanın sayılı kentlerinden biri olmuştur.

Resim 3.3a- b El sanatları atölyeleri ve kafeler

Mostar'ın ekonomisinin güçlenmesiyle beraber kentin doğu tarafındaki yerleşimin alt yapısı, buradaki konut miktarını daha fazla karşılayamayınca kentin yerleşimi batıya doğru genişlemiştir.

1980'lerde yabancı şirketlerin bu kente yatırım yapmaları ile beraber kentin turizm potansiyeli diğer ülkeler tarafından farkedilmiş ve kent savaşın başladığı döneme kadar birçok turist ziyaret ettiği bir turizm cenneti haline gelmiştir. Tabii ki bu hale gelmesinde en büyük etken Stari Most* ve çevresindeki tarihi kent dokusu olmuştur. Kente farklı ülkelerden ilginin büyük olduğu görülünce eski kent dokusunun yeniden onarılması için Mostar belediyesi tarafından oluşturulan komisyonla çalışmalara başlanmıştır. Bu çalışmaların amacı Dalmaçya kıyılarına uğrayan turistlerin bu kıyılara fazla uzak olmayan Mostar kentini de görmelerini sağlayarak kentin tanıtımını daha iyi yapmaktır.

Savaş sırasında binlerce insanın yerlerinden edilmesi ve öldürülmesi, fabrikaların ve kültürel mirasın bilinçli olarak bombalanması, şehirdeki ekonomiyi bitirmekle kalmamış, şehirde yaşayan insanların günlük yaşamını da ortadan kaldırmıştır. Önceden ticari amaçlı kullanılan binalardan savaştan sonra yeniden kullanılabilir hale gelmiş olanını görmek pek mümkün olmamış (Resim 3.4b), sadece çok az sayıda bina yeniden onarılarak eski işlevini geri kazanmıştır (Resim 3.4a, Resim 3.5).

Resim 3.4a- b Savaştan önceki ticaret yapılarından örnekler

Savaştan sonra Mostar'daki politikanın değişmesi ve kentin etnik bölünmeden dolayı "bölünmüş şehir" adında yeni bir kimlik kazanmasıyla ekonomisi de ikiye ayrılmıştır. Savaştan en çok zarar gören kesim Müslüman Boşnak kesim olmuş ve en fazla ekonomik çöküşü de bu kesim yaşamıştır.

Zamanla Avrupa Birliği'nin yardımları ve yatırımları ile iki tarafın alt yapılarını kontrol eden şirketler, haberleşme şebekeleri, elektrik santralleri birleştirilmeye çalışılmış ise de Hristiyan

* Stari Most Boşnakça olup şehrin bekçisi anlamına gelmektedir ve Mostar köprüsünün ismi buradan gelmektedir

Hırvat kesim bu uzlaşmaya yanaşmamış, Batı Avrupa'daki bazı yabancı şirketlerden de finans desteği alarak bölünmenin giderek artmasına neden olmuşlardır. Uluslararası yatırımcılar artık burayı iki farklı etnik bölge olarak tanıyıp kabul ettikleri için bu birleşmenin imkânsız olacağı daha da çok farkedilmiştir.

Resim 3.5 Savaştan önce ticaret merkezi

Resim 3.6 Hırvatlar'dan Boşnak bölgesine boru hattı ile su taşınması

Savaştan sonra imzalanan Dayton Antlaşması'ndan bu yana Hristiyan Hırvat kesimin tutumu Mostar'ın Hristiyan Hırvat ve Müslüman Boşnak olmak üzere iki farklı bölge olarak kalması yönünde olmuş, durumu daha da ileri götürerek Hristiyan Hırvatlar ortak kullandıkları para birimlerini değiştirerek, isimlerini Hristiyanlaştırarak Müslüman Boşnaklarla olan ortak geçmişlerini reddetmişlerdir. Hırvat kesim yapılan antlaşmadan bu yana savaştan sonra alt yapısı yok olan Boşnak kesime su ve elektrik vermeye zorunlu bırakılmıştır. Günümüzde Mostar'ın Boşnak kesiminin su ve elektriği Hırvat kesiminden sağlanmaktadır. (Resim 3.6)

Sonuç olarak Mostar kentinin günümüzdeki ekonomik yapısında görülen şudur: Mostar'ın resmi olmayan üçüncü kimliği ki bu kimlik iki bölgeyi birbirine kışkırtan dış güçler olarak

tanımlanabilir, ve Hırvatların uzlaşmaya taviz vermeyen tutumu, bölgede ortak bir finans sisteminin oluşturulamayacağına işaret etmektedir. Her iki tarafta da kendi içinde gelişen ve paralel giden bu yatırımlar, kaynağı bilinmeyen paralel finanslar, ve resmi olmayan kısırtıcı aktiviteler malesef her iki tarafın ortak olarak idare etmek durumunda olduğu federasyondaki devlet adamları tarafından desteklenmektedir.

Bu ekonomik oluşum değiştirilmediği ve kentin ekonomisi üzerine oynanan politik oyunlar ortadan kalkmadığı sürece Mostar'da bu iki ekonomik sistemin çakıştırılması ve rehabilite edilmesi söz konusu değildir.

3.3 Sosyal ve Kültürel Yapı

Mostar'ın sosyo-kültürel yapısını tanımlamak için ilk önce eğitim sistemi hakkında bilgi vermek gerekmektedir. Mostar kentinde değil de büyük ölçekte düşünülecek olursa Bosna'da savaştan önce tek bir eğitim sistemi mevcutken öğrenciler istedikleri okulda okuma hakkına sahip olmuştur. Resim 3.7'de Mostar kentinde eskiden ortak olarak kullanılan lise binalarından biri gösterilmektedir.

Resim 3.7 Eski lise binası

Örnek verilecek olursa liseyi Boşnak okulunda okumuş bir öğrenci üniversiteyi okumak için eğitimini şimdiki Sırbistan'ın başkenti olan Zagreb'te veya şimdiki Hırvatistan'ın istediği şehrinde okuma hakkına sahip olmuştur. Yugoslavya bölünmeden önce aynı durum Hırvat ve Sırp kökenli öğrenciler için de geçerli olmuştur. Buradan anlaşılıyor ki eğitimde etnik ayrımcılık kesinlikle söz konusu olmamıştır.

Savaştan sonra okulların birçoğu Mostar kentinin batı bölgesinde kaldığından dolayı doğu tarafında yaşayan halk çocuklarını okula gönderememişler ve doğu tarafındaki okulların çoğu savaş sırasında yıkıldığından dolayı elde kalan okullar gece lise, gündüz ilkokul olarak

kullanılmıştır. (Resim 3.8) Ayrıca eğitimin en önemli unsurlarından biri olan kütüphane, seyyar biçimde halk hizmetini sürdürmüştür (Resim 3.9).

Resim 3.8 Boşnak bölgesinde yeni yapılan okul binası

Resim 3.9 Seyyar kütüphane

Bu durumda savaştan sonra Bosna'da ve dolayısı ile Mostar'da iki farklı eğitim sistemi yürütülmektedir. Mostar'da okutulan ders kitapları Bosna-Hersek, Hırvatistan ve Sırbistan'dan getirilmektedir. Şehrin doğu tarafında Boşnak ders programı, batı tarafında da Hırvat ders programı okutulmaktadır. Eğitimin bu şekilde yapılmasının başlıca sebebi iki grubun da ulusal kimliğini, eğitimin bölünmesini sebep olarak göstererek, korumak istemesinden kaynaklanmaktadır. Bu durumun sürekliliği burada yaşayan halkı ve buraya göç eden mültecileri ruhsal ve fiziksel etkilemiş, burada yaşayanların gelecekle ilgili kaygılarının artmasına neden olmuştur. Örneğin Mostar'ı savaş sırasında terk edip sonra geri dönen ve daha önce batı tarafında yaşayan bir Boşnak ailenin günümüzdeki sisteme göre çocuğunu batı tarafında okula göndermesi mümkün değildir. Boşnaklar bu ayırmacılık sürecinde birleşik bir eğitim sistemi isterken Sırp ve Hırvatlar buna yanaşmamışlardır.

Resim 3.10 Bulvar üzerindeki hastahane binası

Dayton Antlaşması, Hırvat ve Boşnaklar'ın beraber idare edecekleri bir federasyon oluştururken aynı zamanda Eğitim Bakanlığı da kurmuştur. Bu bakanlık Bosna'da savaştan önce tüm eğitimi kontrol eden Pedagoji Enstitülerini kapatmayarak, bu kurumları kontrol altına almıştır. Mostar'da bu enstitülerden, biri Boşnak diğeri Hırvat olmak üzere iki tane kuruluş vardır.

UNESCO* gibi uluslararası kuruluşlar bölgede eğitim modelleri ile ilgili seminerler düzenlemektedirler. Seminerlerin sonuçlarına göre Bosna'nın İsviçre modelinde bir eğitim sistemini uygulaması en başarılı çözüm olarak düşünülmüştür. Bu sistemde birbirine paralel giden dersler ve programlar yüksek koordinasyon seviyesinde ve hatta bazı temel elemanların birleştirilerek uygulanmasıdır. Seminerler yerel Hırvat medyasında gösterilmemiş ve Hırvatlar tarafından incelenmeden olumsuz eleştirilere maruz kalmıştır. Bu tutum Hırvatlar'ın eğitim sisteminin ortak yürütülmesi ile ilgili düşüncelerini açıkça göstermektedir.

Eğitimin eksikliğinin yanısıra, gençlerin de şehirden gelecek için beklentilerini yitirmeleri ve şehri yavaş yavaş terketmeye başlamaları Mostar'ın da geleceğinin tehlikede olduğunun işaretini vermektedir. Bu gençlerin geri gelebilmesi için sosyal ve kültürel aktivitelere destek verilmesi ve çalışmalarına hız kazandırılması gerekmektedir. Mostar, savaştan sonra sadece gençlerini kaybetmeye başlamamış aynı zamanda asıl şehri kalkındırarak meslek sahibi nüfusun da burdan kaçmasına neden olmuştur. Bu durumda hastahane, ofis, iletişim merkezleri sosyal yapılar... gibi ticari ve sosyal nitelikli yapıların oluşturulmaya çalışılması Mostar'ın geleceği için düşünülmesi gereken birincil sorunlardandır.

* UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)

Savaştan sonra Mostar'da yaşayan insanların çoğunun sosyal yardıma ihtiyacı olmuştur. UNHCR* ve NGO** kuruluşları bu ihtiyacı karşılamaktadırlar (Resim 3.10). Burada yaşayan halk yeniden bu kuruluşlar sayesinde yaşamlarını sürdürüp, kimliğini geri kazanmaya çalışan bir şehirde savaşı unutmaya çalışmaktadır.

Resim 3.11a- b Savaş öncesi kùltür merkezi olarak kullanılan yapılar

Savaştan sonra politikacıların bu tutumu ve de iki tarafın ulusal kimlik çatışması devam ettiği sürece etnik bölünme devam edecek ve en kötüsü bu durum nesilden nesile aktarılmaya devam edecektir. Bu durumun engellenmesi ancak, başta eğitim, sosyal ve de kùltürel reformlarla mümkün olabilir. Bunlara resim 3.11a- b'de görüldüğü gibi önceden kùltür merkezi olarak kullanılan yapılar yeniden hayata döndürerek, el sanatlarına ağırlık verilerek halkın kendi toplumuna özgü el becerilerinin yitirilmemesi sağlanarak başlanabilir. (Resim 3.12).

Resim 3.12 Bakır ve el sanatları atölyeleri

*UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees), Birleşmiş Milletler Mülteci Komisyonu

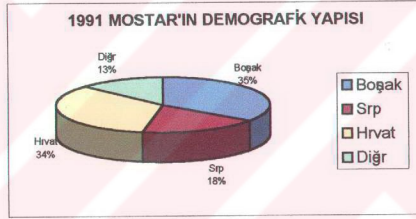
**NGO (Non-government organizations associated with the United Nations), Birleşmiş Milletlerle ortaklaşa çalışan devlete ait olmayan özel kuruluşlar

3.4 Demografik Yapı

Mostar, 1474 tarihinde yapılan ilk camii ile beraber, 19 hane ile ilk mahallesine sahip olmuştur. Mostar'ın nüfusundaki en büyük patlama 16. yüzyılda hızlı ekonomik gelişmeler sonucunda olmuştur. Bu gelişmeler sayesinde 1703'te nüfus 12,000'lere kadar yükselmiştir. Kent, ilk olarak nehrin doğu yakasında gelişmeye başlamış, daha sonraki zamanlarda nehrin paralelinde yani kuzey ve güney doğrultusunda gelişimini sürdürmüştü ve sonraları da gelişim nehrin batı kesimine sıçrayarak batıdaki Hum dağının eteklerinde son bulmuştur.

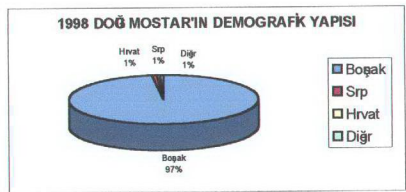
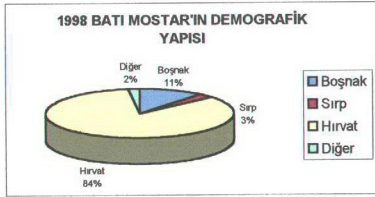
Avusturya-Macaristan döneminde bölgeye Hristiyan nüfusun gelmesiyle nüfusta yüksek oranda artış olmuştur. Bu artış aynı zamanda şehrin fiziksel oluşumunu da değiştirmiştir. Köprünün etrafında oluşan eski kent dokusunun "mahalle" yapısına oranla batıda Hristiyan kesimin yaşadığı villa tipindeki yerleşimler, kentnin dokusuna farklı bir boyut kazandırmıştır.

1948-1974 tarihleri arasında ekonominin güçlenmesine ve şehrin endüstri dönemine girmesine bağlı olarak nüfus 100,000'lere kadar çıkmıştır.

Şekil 3.1 Mostar'ın savaştan önceki demografik yapısı

Şekil 3.1'de görüldüğü gibi nehrin iki tarafında savaştan önce etnik olarak karışık bir Mostar nüfusundan bahsetmek mümkünken savaştan sonra etnik bölünmenin nüfusun dağılımına olan etkisi de 3.2a- b şekillerinde gösterilmiştir.

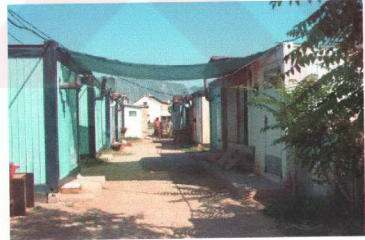
Şekil 3.2a- b Savaştan sonraki demografik yapı

Savaştan sonra batı Mostar'da, Merkez Bosna'dan ve Saraybosna'dan çoğunluğu Hristiyan Hırvat olan, yerleşimlerini istemeden terkeden 17,000 kişi yaşamlarını sürdürmektedir. Doğu Mostar'da ise Doğu Herzegovina, Stolac, Čapljina ve Batı Mostar'dan gelen çoğunluğu Müslüman olan 30,342 kişi yaşamlarını sürdürmektedir. Görüldüğü gibi günümüzde Mostar nüfusunun büyük bir çoğunluğunu başka yerlerden göçe zorlanan insanlardır. (Resim 3.13a- b)

Resim 3.13a ve 3.13b Savaş sırasında ve sonrasında nüfus

Savaştan sonra kent, olumsuz yapılanma ve kullanılabilen bina durumunun az olmasından dolayı başka şehirlerden gelen insanların barınmasını karşılayamayacak hale gelmiştir. Bu yüzden şehrin kuzey ve güney ucunda mülteci kampları kurulmuştur (Resim 3.14a- b). Bu kamplarda sadece Mostar dışından gelen insanların haricinde, onlarla beraber Mostar'ın çeşitli bölgelerinde savaş sırasında evlerini yitirmiş insanlar da yaşamaktadır.

Resim 3.14a- b Mülteci kampları

Nüfusun bu şekilde artması şehre beklenen sorunları da beraberinde getirmiştir. Evsizlik ve işsizlik çözülmesi gerekli sorunların başında yer almaktadır. Yapılan araştırmalarda mülteci kamplarında yaşayan insanların çoğunun geçim kaynaklarını uluslararası yardım örgütleri karşılamaktadır.

Resim 3.15a- b Kaçak yapılar

Sonuç olarak nüfusun artması, geri dönen insanların kalacak yer bulamaması ve kötü malzemelerle izinsiz inşaatların yapılması imar mevzuatının yeterince uygulanmadığı bu topraklarda çarpık yapılanmanın da ortaya çıkmasına neden olmuştur (Resim 3.15a- b).

3.5 Din Farklılığının Kentin Oluşumuna Etkisi

Neretva nehri, Mostar şehri kurulduğundan bu yana kent için her zaman bölücü bir unsur olmuştur. Önce batı ile doğu Roma imparatorluğu, sonra katolik ve Ortodoks Hristiyanlar ve daha sonra da Hırvat ve Müslümanlar, bu nehrin fiziksel yapısı sayesinde birbirinden ayrılmışlardır. 1992'deki savaş başlayana kadar bölücü niteliğini koruyan nehir, savaştan sonra bu niteliğini yitirmiştir. Yapılan Dayton Antlaşması'ndan sonra, asıl bölen artık Neretva nehri değil, Mostar'ın batı kesimindeki transit yol olmuştur.

Savaştan önce Hırvat ve de Müslüman sayısı neredeyse nehrin iki tarafında eşit olarak dağılmıştır ve Sırlar da bu nüfusun %20'sini oluşturmuştur. Etnik ayırımın olmadığı savaştan önceki dönemlerde hiç kimse başkasının dinine, yaşam tarzına karışmamıştır. Mostar, savaş çıkana kadar din konusunun devlet işlerine karışmadığı Müslümanlığın ve de diğer dinlerin en modern şekilde yaşandığı bir şehir olarak bilinmiştir (Resim 3.16a).

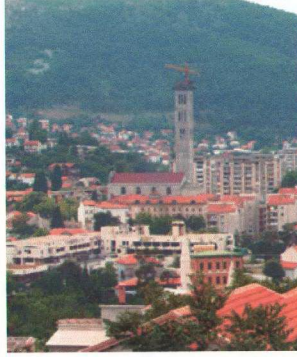
Savaş çıktıktan sonra durum tamamen değişmiş, din ile devlet işleri birbirine karışmış, din propaganda malzemesi olarak kullanılmış ve politikacılar bile dini kullanarak kendilerine destek verecek ülkeler bularak şehrin tekrar bir araya gelmesini tamamen olanak dışı bırakmaya çalışmışlardır.

Resim 3.16a- b Doğu Mostar'da camii ve kiliselerin birlikte görüntüleri

Şehirdeki yerleşim durumuna bakılacak olursa Bosnalı Müslümanlar Doğu Mostar'da yaşamakta, çoğunluğu Hristiyan kesimi oluşturan Bosnalı Hırvatlar da batı Mostar'da yaşamaktadırlar (Resim 3.16b).

Mostar'ı kötü amaçları için kontrol altına almış, resmi olmayan dini kuvvetler veya küçük bölücü amaçlı gruplar, iki tarafı birbirlerine kıskırtmak için eğitim ve sosyal sorunlarına ortak çözüm aramak yerine dini güçlendirmeyi daha anlamlı bulmaktadırlar. Günümüzdeki Mostar'da iki kesim de, dini, politik amaçları doğrultusunda kullanarak, şehirde din üstünlüğü sağlamaya çalışmaktadırlar (Resim 3.17). Bunun en dikkat çekici örnekleri Hristiyanların Hum dağının tepesine diktikleri haçla, Müslümanların temelleri yüzyıllar öncesinde kalmış ve savaştan önce de mevcut olmayan bir camiye yeniden inşa etmeleri olmuştur. Acaba bu yapıların yapılması için başışta bulunan insanların bu yapılar yerine eğitime yönelik yapılar inşa edilmesi için para vermesi mümkün olur muydu? sorusunun cevabı merak konusudur.

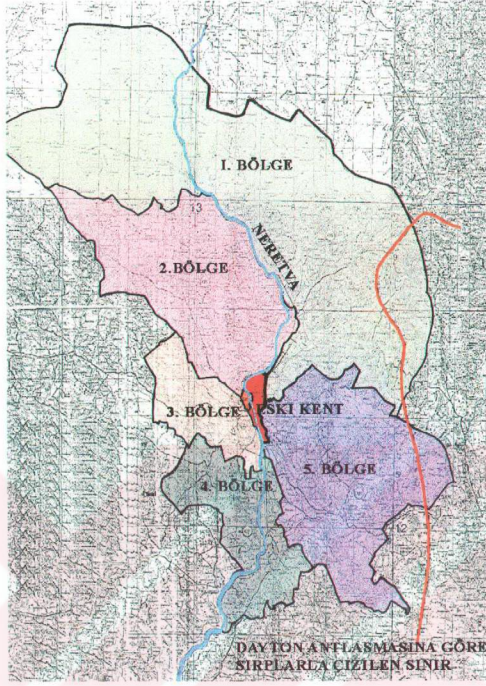
Resim 3.17 Hırvat kesimin restore ettiği kilisenin çan kulesi

Alt yapı, ekonomi, eğitim, sağlık gibi sorunlara Avrupa Birliği'nde çözüm bulmaya çalışılırken, resmi veya resmi olmayan yerel kuruluşların bu tür anlamsız dini rekabetle uğraşmaları Mostar'ı ne derecede birleşme noktasına götüreceği düşünülmelidir.

3.6 Politik Durumun Kentin Oluşumuna Etkisi

Savaştan önce Alija İzzetbegoviç Bosna'da yeni bir hükümet oluşturmuştur. Bu hükümette Müslüman, Bosnalı Hristiyan (Hırvatlar), Bosnalı Ortodoks (Sırlar) partiler de yerlerini almışlardır. 1992'de %64 Bosnalı seçmen, Boşnak, Hırvat, Sırp ve diğerlerinin eşit haklara sahip olarak aynı topraklarda yaşaması için oy kullanmıştır. Fakat bütün bu yaşanan başarılı gelişimler maalesef savaşın başlamasına engel olamamıştır.

1994'te iki ülke başkanları arasında EUAM ile beraber Dayton Antlaşması imzalanmıştır. Bosna, Sırp ve Bosna Hersek federasyonu olmak üzere iki federasyona bölünmüş, Bosna Hersek federasyonunda Boşnak ve Hırvat taraflar ayrı ayrı yerlerini almıştır. Mostar'ın, üçü Boşnak ve üçü Hırvat olmak üzere altı adet belediyesi vardır. Bunun dışında, merkezi bölgeyi kontrol etmek için şehir konseyi kurulmuştur. Bu altı adet belediye federasyonda da kendi taraflarına bağlıdır. (Şekil 3.3)

Şekil 3.3 Dayton Antlaşması'na göre Sırlar'la çizilen sınır

Bosna-Hersek devleti 1994'ten 1996'ya kadar UN⁸ tarafından idare edilmiştir. Avrupa Topluluğu'nun amacı bu süreç içerisinde Mostar'daki etnik bölünmenin yeniden yapılanma programlarıyla üstesinden gelmek ve kurulan Boşnak-Hırvat federasyonunun beraber uyum içinde çalışabilmesini sağlamak için teşviklerde bulunmak olmuştur. İki senelik çalışma dönemi boyunca Avrupa Birliği, zarar görmüş konutların bir kısmını, ulaşımı, sağlık merkezlerini ve bunun gibi birçok önemli sorunun düzeltilebilmesi için milyon dolarlar harcamıştır. Bu çalışmaların çoğu özellikle en fazla zarar gören doğu bölgesinde yapılmıştır.

Bu sene Hırvatistan'daki ve Sırbistan'daki seçimlerden sonra bazı politik durumların değişmesi beklenmiş fakat değişen hiçbirşey olmamıştır. Son birkaç yıldır Mostar'daki iki tarafın partileri beraber çalışmaları için Birleşmiş Milletler tarafından teşvik edilmiştir. Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan söz konusu çalışmalar şunlardır:

⁸ UN (United Nation), Birleşmiş Milletler

- 1- Tek bir su dağıtım merkezi (WMF^{*}'nin 12 milyon dolarlık kredisi kullanılarak)
- 2- Eski köprü için birlikte hareket edilerek yapılacak bir rehabilitasyon projesi (WMF'nin 4 milyon dolarlık kredisi kullanılarak)
- 3- Birleştirilmiş bir planlama ofisi (İtalya'nın finansal desteği ile gerçekleştirilecektir).
- 4- Merkezi bölge yani eski kent dokusu için özel durum uygulaması

Günümüzde Bosna-Hersek devletinin yabancı ülkelerin kontrolünde olmasından dolayı söz sahibi olduğu pek söylenemez. Aslında Bosna Hersek'i savaş sırasında ekonomik ve politik güçlerini korumayı başaran halktan gelen küçük gruplar kontrol etmektedir. Belki de yapılması gereken bu grupları ortaya çıkarıp işletmelerini devam ettirmeleri için teşvikte bulunmaktır.

* WMF (World Monuments Fund), Dünya Anıtlar Kurulu

4. BUGÜNKÜ MOSTAR'DA KENT YAPISINDA BÖLÜNMEYİ OLUŞTURAN FİZİKSEL UNSURLAR

4.1 Plan Üstünde Çalışmalar

4.1.1 Eski Kent Dokusu ve Yakın Çevresinin Büyük Plan Üzerinde Tanımlanması

Mostar eski kent dokusunun konumu, kuzeydeki sosyalist dönemin yerleşimi ve Avusturya-Macaristan döneminin yerleşimi ile beraber büyük Mostar haritası üzerinde tanımlanmıştır. (Ek1) Eski kent, Mostar şehrinin çok küçük bir bölümünde yer almaktadır. (çizim4.1)

Eski kent dokusunun yol durumunun çizim 4.2'de yapılan analizlerinde kenti birbirine bağlayan Mostar köprüsünün yıkılmasından dolayı eski kentin yayalar tarafından kullanımı kısmen engellenmiştir. Burada yaşayan insanlar kent merkezinden daha uzak köprüleri kullanarak nehrin öbür tarafına geçmektedirler. Osmanlı döneminden kalma kentin eski kent dokusunun bulunduğu bölge çevreye uyumlu, organik ve dar sokaklara sahiptir.

Binaların savaştan sonraki fiziksel durumuna baktığımızda yapılan restorasyon çalışmalarından sonra yıkık binaların sayısında azalma olmuştur. Kötü durumda olan binaların sayısı oldukça yüksek olmasına rağmen insanlar kendi imkânları ile binaları onararak kullanılabilir hale getirmeye çalışmıştır. Bölgenin genelinde bu onarmalardan dolayı iyi bir görüntünün oluştuğu söylenemez. Bu olaylara bir de kaçak yapılanma eklendiğinde kentin dokusunun bozulmaya yüz tuttuğu analiz edilmiştir. (çizim 4.3)

Kentte bina kullanım durumuna bakıldığında ticari kullanımın ağırlıkta olduğu görülmüştür. Ticari kullanımlar oteller, pansiyonlar, küçük alışveriş dükkanları, kafeteryalar, ve bakım atölyeleri olarak tanımlanabilir. Kullanılabilir kültür yapılarının durumu oldukça azdır. Bu yapıların içinde bir radyo istasyonu binası ve bir enstitü binası sayılabilir. Kent merkezinden uzaklaşarak dağların yamaçlarına doğru çıkıldığında bina gruplarının konut bölgeleri olduğu görülmüştür. (çizim 4.4)

Eski doku şehrin doğu kesimindedir. Burada yaşayan nüfusun büyük bir çoğunluğu Boşnaktır. Dayton antlaşmasından sonra Bulvar'ın sınır ilan edilmesi ile Hristiyan Hırvatlar batı tarafında çoğunluk, Müslüman Boşnaklar da doğu tarafında çoğunluk olarak yaşamaktadırlar. Fakat hala bölgede Sırp Ortodokslardan kalan binalar mevcut olduğundan buranın tamamen Boşnaklara ait olmadığı kesindir. (çizim 4.5)

Eski kent dokusunun içinden geçen Neretva nehrinin ve etrafındaki yeşil alanların savaştan sonra tahrip olması ve alt yapının olmamasından dolayı Neretva nehrinin kirlenmeye

başlaması, nehirden balıkçılık gibi kentin gelir kaynaklarının elde edilmesini ve çeşitli doğa sporları aktivitelerinin yapılmasını tehlikeye sokmuştur. (çizim 4.6)

4.2 Bölünmeyi Gösteren Unsurlar

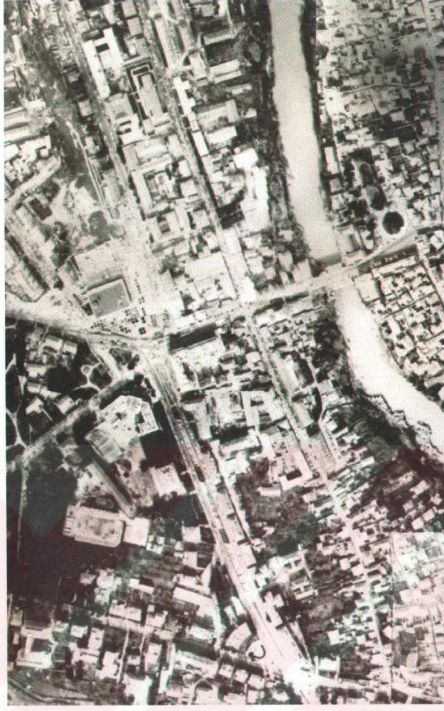
4.2.1 Fiziksel Anlamda Bölünmeyi Gösteren Bölgenin Tanımlanması

Mostar'ın bölünmesi tarihi gelişim süreci içinde oluşmaya başlamıştır. Osmanlı döneminden sonra Avusturya-Macaristan döneminin başlamasıyla beraber kentin fiziksel planlamasında da yeni değişimler oluşmuştur. Resim 4.1'de görüldüğü gibi iki doku daha o dönemde yapılan tren yolu sayesinde birbirinden ayrılmış, demir yolunun sosyalist dönemde kaldırılmasından sonra demir yolu olarak kullanılan yol transit yola dönüştürülmüş ve savaştan sonra yapılan antlaşmalarda resmi sınır olarak ilan edilmiştir. (Ek 2)

Resim 4.1 Bulvar üzerinde demir yolunun olduğu dönem

Bölgenin yol analizine bakıldığında bulvarın şehri keserek geçen büyük ölçekte transit bir yol olduğu, Hırvat ve Boşnak kesimlerden de bu yolların bulvara bağlandığı görülmektedir (Resim 4.2). Plan üzerinde birbirinin devamı gibi gözükün yolların aslında birbirlerinin uzantıları olmadığı bulvar üzerinde yüründüğünde hissedilmektedir. Yolların eski dokuya oranla geniş ve doğrusal yapılmış olması kentin organik özelliğini yitirmesine yol açmıştır (çizim 4.7). Savaş sırasında transit yolun en kritik noktalarından biri İspanyol Meydanı olmuştur. Bu meydana Hırvat kesiminden gelen yol Boşnak kesimindeki köprüye doğru uzayarak geçerken transit yolu kesmiş ve böylece büyük bir meydan meydana gelmiştir. Bundan dolayı savaşta en fazla kontrol altına alınan bölge olmuştur (Resim 4.3).

Resim 4.2 Savaştan sonra transit yolun havadan görünümü

Resim 4.3 İspanyol Meydanı'ndan savaştan önce görünüş

Bulvar üzerindeki binaların fiziksel durumuna bakıldığında yıkık durumda olan binaların büyük çoğunluğu kullanılmadığından dolayı bu yol hayalet bir yolu andırmaktadır. Bulvar üzerinden kuzeye doğru devam edildiğinde Hırvatlar'ın yeni şehir merkezi oluşturmaya çalıştıkları inşaat halindeki yapı adası karşımıza gelmektedir. Bu durum devam ederken güneyde Hum dağının eteklerinde Hristiyan Hırvatlar kaçak inşaatların yapımına devam etmektedir. (çizim 4.8)

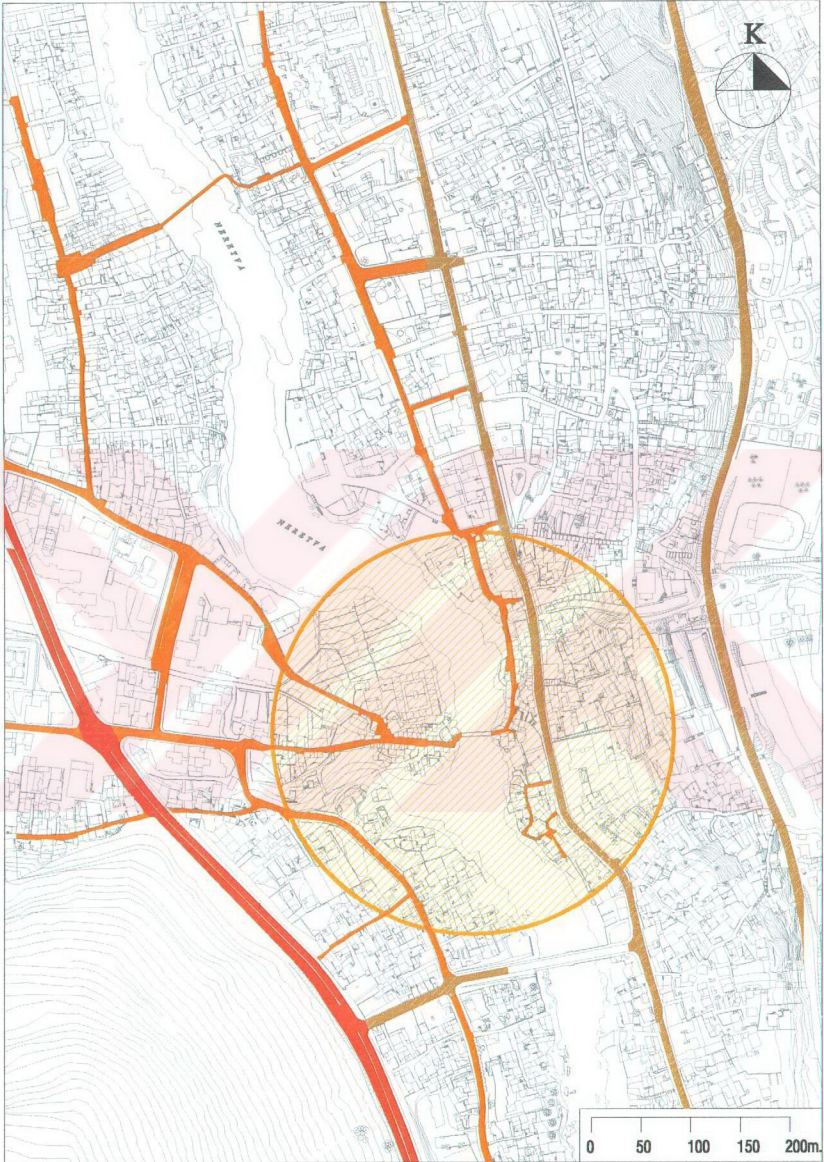
Sağlam durumda olan binaların içinde şu an kullanılmakta olan hastahane, konut blokları ve kilise mevcuttur. Kuzeyde oluşturulmak istenen yeni şehir merkezinde ise Hırvat hükümeti bir kültür merkezi, kilise ve ofis binaları yapmaya başlamıştır (çizim 4.9). Bulvar üzerinde belirli yeşil dokudan bahsetmek mümkün değildir. Yapılan analizlerin sonucu gösteriyor ki yeşil alanlar da savaştan sonra tahrip olmuştur (çizim 4.10)

 Mostar eski kent dokusu

Çizim 4.1 Eski dokunun Mostar haritasındaki yeri

 Mostar eski kent dokusu

 Transit yol (Bulvar)

 Birincil yollar

 İkincil yollar

Çizim 4.2 Mostar eski kent dokusunda yolların analizi

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
MÜHÜRÜ**

- Mostar eski kent dokusu
 Kötü durumda olan yapılar
 İnşaat halinde olan yapılar
 İyi durumda olan yapılar
 Yıkık yapılar

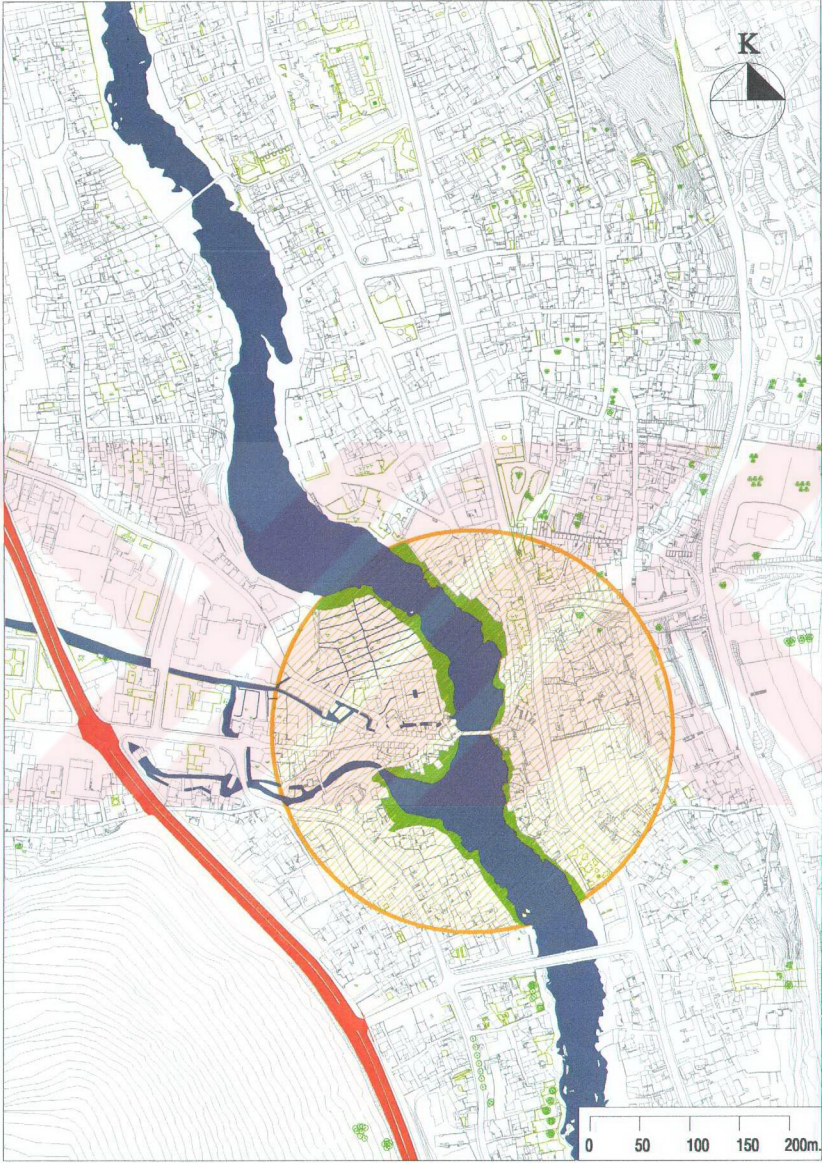
Çizim 4.3 Eski kent dokusunda binaların fiziksel durum analizi

Çizim 4.4 Eski kent dokusunda bina kullanımı analizi

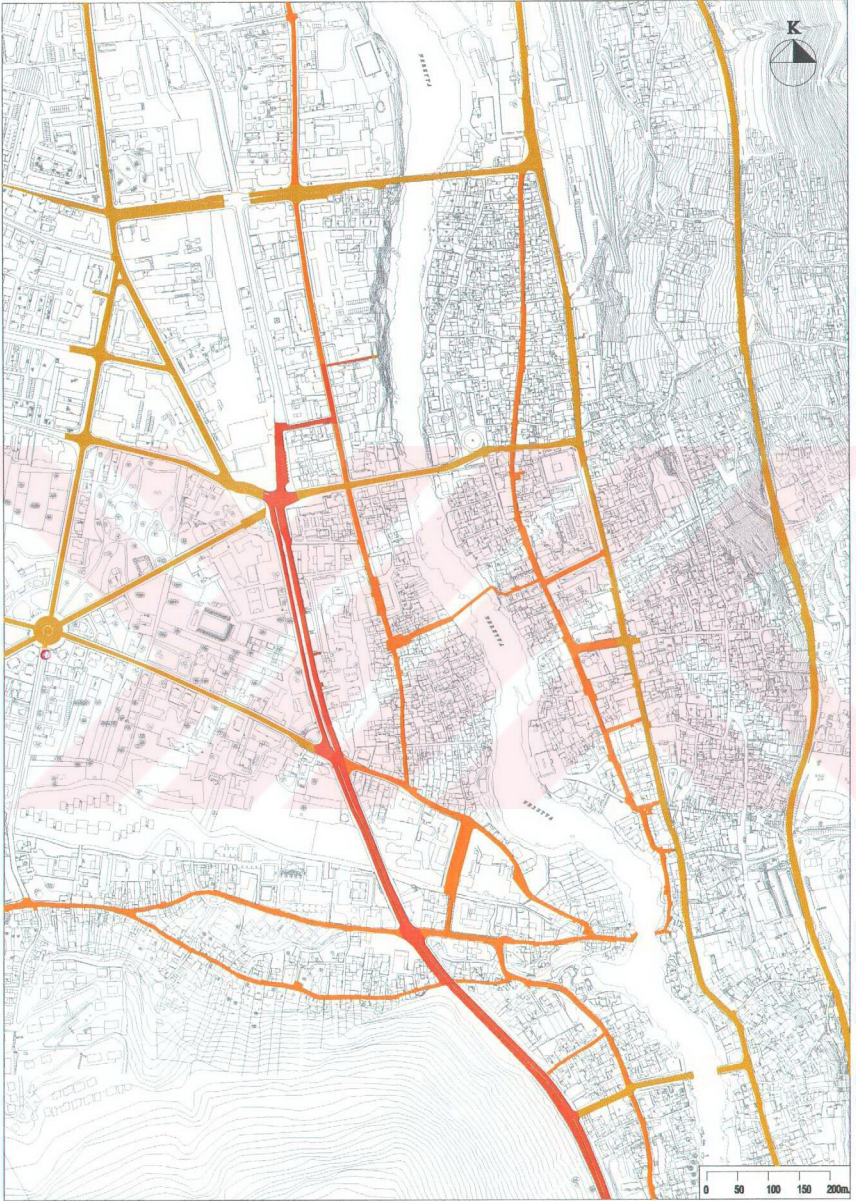
Çizim 4.5 Mostar Nüfusunun etnik olarak dağılımı

Mostrar eski kent dokusu

Transit yol (BULVAR)

Çizim 4.6 Eski kent dokusunda yeşil alan analizi

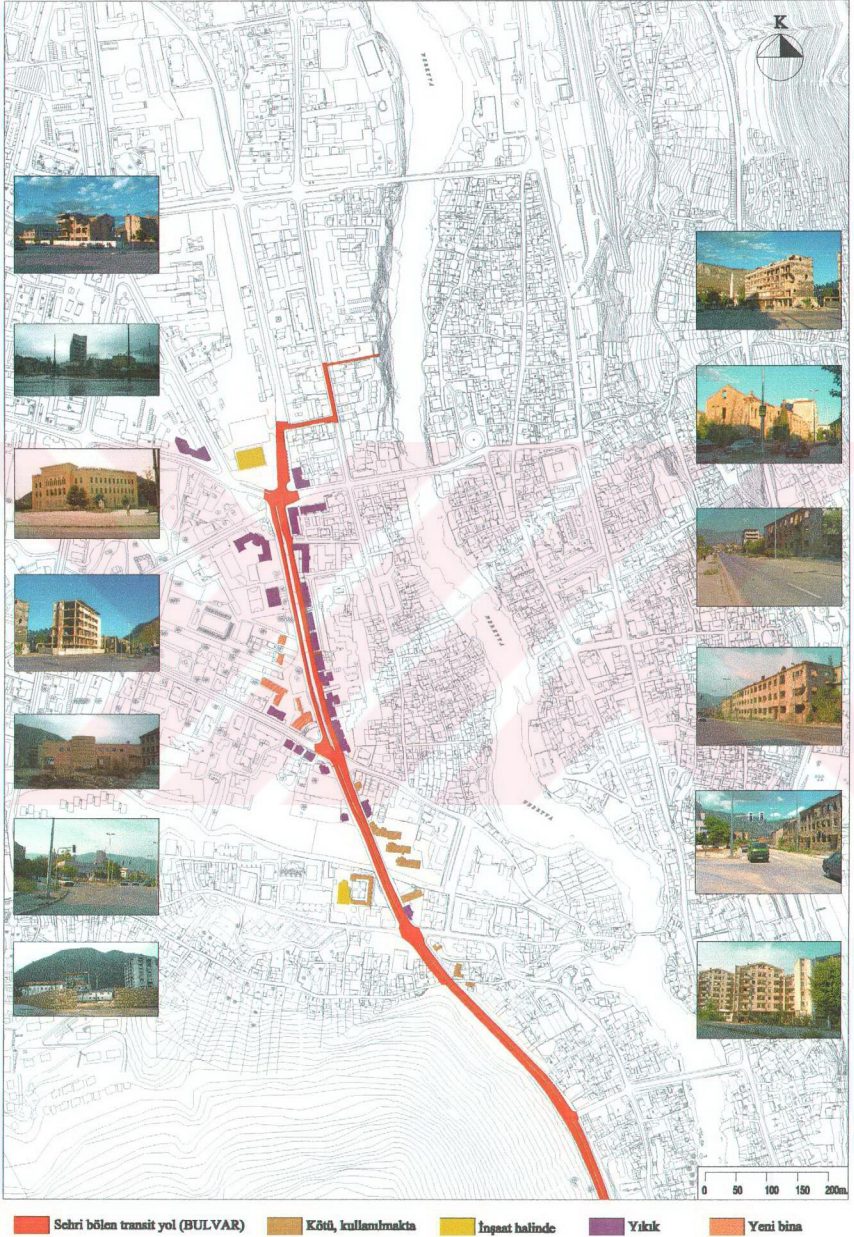

Sehri bölen transit yol (BULVAR)

Birincil yollar

İkincil yollar

Çizim 4.7 Bulvar bölgesindeki yolların analizi

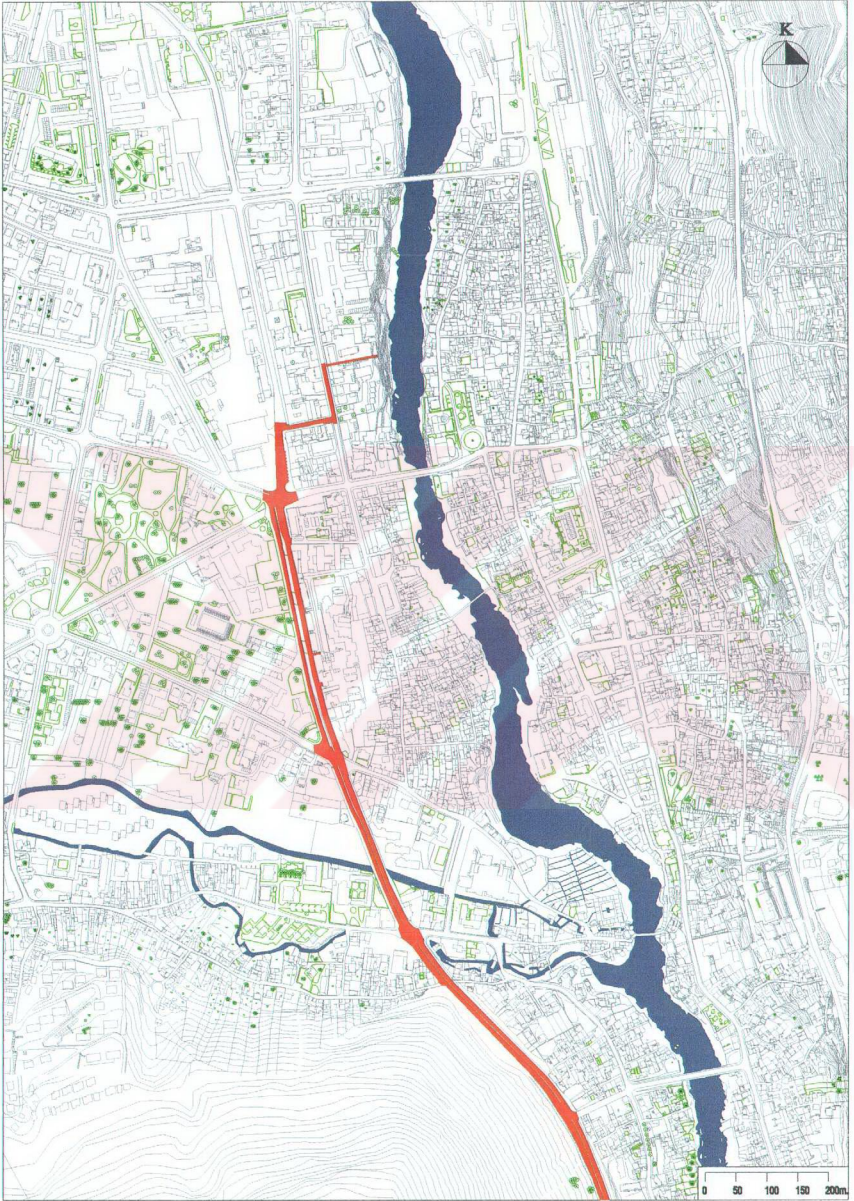

Çizim 4.8 Bulvar üzerinde binaların fiziksel durum analizi

Şehri bölen transit yol (BULVAR) Konut yapıları Haftane Kullanılmayan yapılar Dini yapılar

Çizim 4.9 Bulvar üzerindeki binaların kullanım analizi

Çizim 4.10 Bulvar üzerinde yeşil alan analizi

5. KENTİ BÜTÜNLEŞTİRME AMAÇLI FİZİKSEL PLAN ÖNERİSİ

5.1 Planın Genel Amaçları

Mevcut duruma plan üzerinden bakıldığında bir yolun şehri ikiye böldüğü açıkça görülmektedir (Resim 5.1). Fakat bu yolun üçüncü boyutta fiziksel sınır olduğunun algılanması söz konusu değildir. Çünkü yol duvarla örülerek bölünmemiştir. Ancak yapılan araştırmalar sonucunda, yaşanan olaylarda her iki taraf halkının bölünmeyi zorunlu olarak kabul etmesi, hükümetlerin ayrılarak birbirleriyle uzlaşma sağlamamaları ve diğer ülkelerin de ayrımcılığı iki taraf halkının birbirlerinden kopuk ve giderek birbirinden uzaklaşarak yaşamalarına neden olmaya başlamıştır.

Resim 5.1 Savaştan sonra transit yol

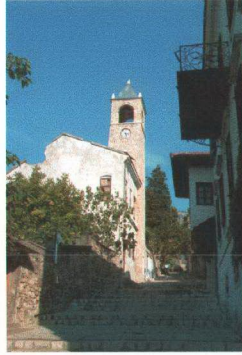
Bu durumda alınacak her türlü karar iki bölge halkının geleceğini ya tamamen ayırarak ya da birleştirici nitelikte olacaktır. Çünkü Mostar'da diğer savaş görmüş ve de türlü sebeplerden aynı topraklar üzerinde ayrı ayrı yaşayan şehirlere oranla bir bütün olarak yaşatılma şansı daha fazladır. Çünkü Belfast'ta, Kudüs'te olduğu gibi şehir bir duvar ile bölünmemiştir. Bir kentte duvarın inşa edilmesi demek bu kentte kesin bir ayrımcılığın istendiğinin ve

oluşturduğunun kanıtıdır. Bu kanıt henüz Mostar'da rastlanmamıştır. Planda hedeflenen unsurlar şunlardır:

- 1- Eski kent dokusu ile Bulvar bölgesinde bütünleyici bir rekreasyon alanı oluşturmak
- 2- Tarafların ayrılmadan önce ortak olarak kullandıkları yapıları tespit ederek fiziksel ve fonksiyonel durumlarını inceleyip Mostar'ı bütünleyici nitelikte öneriler getirmek
- 3- Ortak kullanım alanları yaratarak, kullanılacak sosyal ve kültürel nitelikli yapılar önermek.
- 4- Eski kent dokusunda ve Bulvar bölgesinde ekonominin güçlenmesini sağlayacak mimari niteliğe sahip binaları tespit ederek öneri fonksiyonlar getirmek
- 5- Ulaşım sistemi incelenerek Bulvar üzerindeki transit yol ve toplu ulaşım güzergahı için yeni öneriler getirmek ve ulaşım sisteminin bir bütün olmasını sağlamak
- 6- Yeşil alan bölgeleri Eski kent dokusunda ve Bulvar bölgesinde tespit edilerek iki bölgeyi ayıran transit yolu rehabilite etmek ve yeşil dokunun bölgede aktif bir rol oynamasını sağlamak.
- 7- Mevcut eğitim durumu değerlendirilerek alternatif eğitim sistemi getirebilecek öneriler sunmak
- 8- Önerilen bütün bu çalışmaların uluslararası nitelikte olmasını sağlamak

5.1.1 İki Bölge Halkının Psikolojik Olarak Birleştirilmesi

Kentin geçmişine bakıldığında ne kadar farklı kültürler barındırdığı ortadadır. Savaşın sonrasındaki kentte terk edilen azınlıklardan geriye Hırvat ve Boşnak gruplar kalmış, bu gruplar birbirlerinden uzak durarak yaşamaya başlamışlardır. Resim 5.2'de Boşnak kesimden bir mahalle örneği görmektediriz. Resim 5.3'te de Hırvat kesiminin sokaklarından bir örnek görmektediriz. Bu resimler iki bölgenin yerleşimlerinin dokusu hakkında bilgi vermektedir.

Resim 5.2 Bošnjak tarafında Brankovac mahallesi

Resim 5.3 Hrvatska sokağından görünüm

Bir değerlendirme yapıldığında iki farklı grubun yüzyıllar boyunca bir arada yaşamış olması ve hala savaştan sonra da aynı topraklar üzerinde yaşıyor olmaları aslında insanların birbirlerinden nefret etmediklerini göstermektedir. Çünkü savaştan önce batı kesiminde veya doğu kesiminde yan yana evlerde birbirleriyle komşu olarak yaşayan insanlar, niyetleri başka olan kışkırtıcı grupların neden olduğu ayrımcılık yüzünden çevresini ve yaşadığı evi istemeden kaybetmiştir. Sonuçta konuya insancıl yaklaşımla bakıldığında masum olan hiçkimse yaşadığı evini, arkadaşlarını, çevresini sadece farklı dinden olduğu için terk etmek ve yok etmek istemediği anlaşılır.

Günümüzdeki duruma bakıldığında savaşın insanların psikolojilerini bozduğu ortadadır. Halktan hiç kimse yaşadıkları savaş döneminin hayatlarında bir anı olarak da olsa kalmasını istememektedir. Kimse sokakta yürürken burada olanları anımsatacak birşeylere rastlamak, karşılaşmak istememektedir. Savaşın insanlar üzerindeki bu etkisini geçirebilecek tek şey

zamandır. Ancak bu zamanı hızlandırmak getirilecek yeni önerilere bağlıdır. Bununla beraber iki tarafın geçmişinden yararlanarak ve gelecekle ilgili ortak ilgileri araştırılarak psikolojik açıdan bir birleşme mümkün kılınabilir. Bunun için başlanması gereken nokta insanların kendi kafalarında yarattıkları gerçekte var olmayan Bulvar bölgesinin rehabilite edilmesi olmalıdır. Eğer bu sınır insanların kafasından kaldırılabilirse gerçek anlamda psikolojik birleşimden bahsetmek söz konusu olabilir.

Sonuç olarak yapılacak çalışma insanların psikolojilerini düzelterek nitelikte olmadığı sürece olumlu sonuç vermeyeceği kesindir.

5.1.2 Sınır Niteliğindeki Bulvar Bölgesinin Kente Entegrasyonunun Sağlanması

Bulvar ve yakın çevresi (Resim 5.4), Mostar kentinin sınırı konumunda olduğundan dolayı, yapılacak her türlü rehabilitasyon çalışması iki tarafı kenetleyici nitelikte olmalı ve sınırı, sınır niteliğinden kurtararak kentin bütününe uyum sağlayan, yaşayan bir mekân haline dönüştürmelidir. Burada, yaşayan mekânların oluşturulmasında seçilecek fonksiyonlar iki taraftan insanların ortak kullanabilecekleri yerler olarak hedeflenmelidir.

Resim 5.4 Transit yolu ve İspanyol Meydanı'nın havadan görünümü

Mostar'ın çok eski zamanlara uzanan tarihi geçmişinden önceki bölümlerde bahsedilmiştir. Bu bahsedilenlere ek olarak, şehir ilk olarak Neretva nehrinin etrafında kurulmuş daha sonra da "sınır" olarak adlandırılan transit yola kadar genişlemiştir. Kentin Avusturya-Macaristan döneminde eski kent dokusundan çok farklı olarak gelişimini sürdürdüğü, sosyalizm

döneminde ise iki-üç katlı binaların yanında yüksek katlı toplu konut örnekleri ile batı kesim, gelişimini savaşa kadar devam ettirdiği daha önce açıklanmıştır.

Savaştan sonra bu transit yol ve etrafındaki yapılar kullanılmaz, izbe yerlere dönüşmüştür. Özellikle Hum dağının karşısındaki binalar siper olarak kullanıldığından dolayı transit yolun doğu tarafı tamamen kullanılmayan binalardan oluşan bir cephe görüntüsü vermektedir. Şehrin sürekliliğinin tarihi dönem farklılıkları olmasına rağmen sağlanması, Bulvar'ın yani transit yolun da mevcut varlığından sıyrılarak şehrin içinde bütünleyici etki yaratması amaçlanmıştır.

5.1.3 Bulvarın Transit Yol Olarak Kullanılmasına Son Verilmesi

Bulvar için önerilecek planın diğer amaçlardan biri de Bulvar'ın transit yol niteliğinden kurtulmasını sağlamaktır. Savaştan önce bulvar bölgesinde kullanılan mevcut fonksiyonlar değerlendirilirken yolun transit olma niteliğine, yeni alternatif yol önerilerek, son verip özellikle yolun kentte yaşayan insanlara hizmet edecek şekilde düzenlenmesi gerektiğini de unutmamak gerekir.

Resim 5.5 Transit yoldan (Bulvar) görünüm

Bölge (Resim 5.5) sadece şehir entegre edilmekle kalmamalı aynı zamanda da birleştirici rol oynayarak da kendi içinde bütünleyici olmalıdır. Bunu sağlamak için yolun sahip olduğu fonksiyona da müdahale etmek gerekmektedir. Çünkü savaştan sonra bölgede hızla geçen arabaların çıkardığı sestten başka birşeye rastlamak mümkün değildir. Transit yolun kent içine

entegre edilmesinin gerekli oluşunun en büyük sebebi yapılan sokak röportajlarından elde edilen bilgiye göre halk bugünkü psikolojileri ile savaşı anımsatacak ya da düşündürecek hiçbirşeyle karşılaşmak istememektedir. Örnek verilecek olursa 2. Dünya Savaşı'ndan sonra Polonya'nın Varşova kenti çok radikal bir karar ile yeniden eski halinin bir kopyasınımış gibi yapılmıştır. Varşova'da savaş sonrası yeniden yapılanmanın bu şekilde çözülmesi Varşova halkının kentlerine olan bağlılığını ve savaştan geriye kalan tek parçayı bile görmek istememelerinin kanıtıdır.

Savaştan yeni çıkmış bu kentin iki kesim arasında kalan Bulvar bölgesinde yapılacak çalışmalara insanların dikkatini çekerek başlamak gerekir. Bunun için önerilecek bina fonksiyonlarına ek olarak düzenlenecek geniş kaldırımlar, ağaçlı yollar ve oluşturulacak ortak alanlar, Bulvar bölgesinin sahip olduğu yalın yol niteliğinden tamamen sıyrılmasını sağlayacaktır.

5.1.4 Sosyal ve Kültürel Seviyenin Yükseltilmesi ve Tek Bir Noktada Birleştirilmesi

Savaştan sonra iki tarafın da her konum da olduğu gibi sosyal ve kültürel anlamda ortak paylaştıkları veya ayrı yaşadıkları pek çok şeyi yitirdiği ortadadır. Halkın beraber gittiği sinemalar, konser yerleri, sergi salonları... v.s. gibi sosyal faaliyet işlevine sahip olan yerler yıkıldıktan sonra ve savaştan sonra sınır olarak ön görülen yerin de belirlenmesi ile insanlar beraber gittikleri yerleri ayırmışlardır. Örneğin doğu tarafında uluslararası kuruluşların savaştan sonra kurduğu Pavarotti Kültür Merkezi'ne Boşnak gençlerin ve dışardan gelen turistlerin dışında kimse gitmemektedir. Oysa ki bu kültür merkezi her türlü sanatsal faaliyetin yapıldığı, öğretildiği sadece Boşnak kesimden insanın gelmesinin zorunlu olmadığı bir yerdir. Bunun gibi başka örnekte ise şu an sınır olarak belirlenen transit yolun İspanyol Meydanı'nda Hırvat hükümet adına, Hırvat bir kuruluşun yapmakta olduğu kültür merkezinin Boşnak kesim tarafından ziyaret edilip edilmeyeceği merak konusudur.

Günümüzde Hırvat hükümeti daha aktif çalışmalar içindedir. Kentin birçok yerinde yapılan bu inşaatlar ileride Hırvat halkının hizmetine sunulmak üzere yapılmaktadır (Resim 5.6). Boşnak bölgesine baktığımız zaman da gençlerin sosyal faaliyetlerde bulunabilecekleri mekânların ne kadar kısıtlı olduğu görülmektedir. (Resim 5.7)

Resim 5.6 Hırvat bölgesinde inşaat halindeki stadyum yapısı

İnsanlar sınır olmadığı halde hala birbirinden kopuk yaşamaya devam ediyorlarsa, bu demektir ki birlikte kullanabilecekleri mekânların oluşturulabileceği ümidi vardır. Örneğin; Boşnak bölgesine gelen bir Hırvat, bu bölgeye adım attı diye sorgulanmamakta ya da hapse atılmamaktadır. Bu yüzden getirilecek öneride sosyal ve kültürel birleşimin de göz önüne alınması gerekmektedir. Başlangıçta bu sosyal birleşimi sağlamak belki uluslararası kuruluşların yardımlarıyla olacaktır. Yerel kuruluşların ve yatırımcıların böyle bir başlangıca destek olmaları birleşim sürecinin çok daha uzun zamanda tamamlanmasına neden olabilir. Bu yüzden amaç hassas dengeler yaratarak iki tarafı bir araya getirebilmektir. Yapılacak her türlü sosyal değişim iki taraf halkının birbirlerine olan davranışlarını etkileyebilir.

Resim 5.7 Boşnak tarafında çocukların oyun alanlarından görünüm

5.1.5 Eğitimin Birleştirilmesi

Yeniden yapılanma projesinin programında eğitimin birleştirilmesinin gerekliliğine değinmek gerekmektedir. Böylece eğitimin birleştirilmesi ile iki taraf gençlerinin eşit haklarda bir geleceğe sahip olması sağlanabilir.

Savaşın sonra iki etnik grubun eğitim sisteminin birbirinden ayrılmasından ve de geride kalan kullanılabilir eğitim binalarının çoğunun batı bölgesinde kalmasından dolayı bugün doğu kesiminde yaşayan Boşnaklar'ın eğitiminde aksaklıklar yaşanmaktadır. Doğu kesiminde 2000 yılının temmuz ayında yeni okul (Resim 5.8a) yapılmış olsa dahi, eğitimin yeterli düzeye çıkmış olduğundan bahsetmek mümkün değildir. Bunun için özellikle Bulvar'da daha önceden eğitim yapıları olarak kullanılan binalar (Resim 5.8b), fonksiyonlarını geri kazanarak her iki tarafın eğitimini kapsayabilecek eğitim programına sahip olmalıdır.

Resim 5.8a- b Eğitim ve kültür yapılarından örnekler

Bu projede yapılacak her türlü çalışma yeni nesile yönelik olmalıdır. Çünkü bundan sonra yerli veya yabancı kuruluşların yaptığı veya yapacağı her yeni çalışma doğrudan onların geleceğini etkileyecektir.

Savaşın getirdiği bu ayrım yeni nesil yetişirken ortadan kaldırılabirirse o zaman gerçek anlamda uzun vadeli olumlu sonuca gidilmiş olacağı kesindir. Bundan dolayı amaç yapıcı, onarıcı ve bütünlüyci ve de dengeli eğitim sistemi ortaya koymak olmalıdır.

5.1.6 Yapılacak Planlamamın Günlük Yaşam Standartını Dengelenmesi

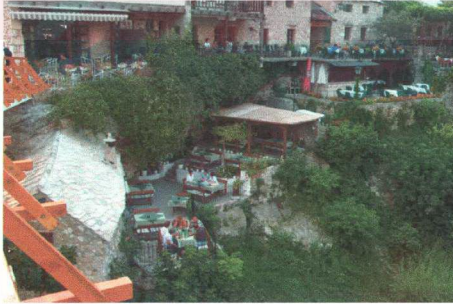
Yapılacak plan önerisinde iki tarafı birleştirme amaçlarının yanısıra şehrin ekonomik seviyesinde de denge yakalamak gerekmektedir. Şehrin geneline bakıldığında Hırvat kesimin ekonomik durumunu savaşın sonra hemen düzelttiği, Boşnak kesimin ise savaşın sonra Mostar köprüsü ve etrafından elde ettiği turizm gelirini kaybettiği, şimdi ise geleceğe yönelik yatırımların kentin merkezinden çok kentin sonradan gelişen kısmına yapıldığı ve eski dokuda

yaşayan insanların sadece günlük gelirlerini elde etmek için çalıştıkları tespit edilmiştir (Resim 5.9a- b). Savaştan sonra meydana gelen bu gelişmelerden dolayı bölgeye getirilebilecek ekonominin yararına olan her türlü öneri çağın gereksinimlerini karşılayacak, geleceğe yatırımı sağlayabilecek ve de turizme katkıda bulunabilecek nitelikte olmalıdır.

Elbette ki böyle bir ekonomik programdan bahsedebilmek için politik düzenin de bu programa destek vermesi gereklidir. Politikacılar, bazı çıkarıcı ülkelerden gelecek yatırımları destekleyerek bu yatırımların yine bölücü amaçlı kullanılmasına izin verdiği sürece dünya ülkeleri bu kenti bölünmüş şehir olarak kabul etmeye devam edecektir. Bu yüzden bu kentteki her türlü ekonomik iyileştirme çalışması sadece Mostar halkına değil aynı zamanda da tüm dünyaya birlikte hareket ettiklerini gösterir nitelikte olmalıdır.

Resim 5.9a Nehir kenarındaki kafeler ve teraslar

Resim 5.9b Nehir kenarında kafeler ve teraslar

5.2 Genel Plan Önerisi

5.2.1 Plan I, Eski Kent Dokusu İçin Öneri

Şehrin 1566'da Neretva nehrinin iki yakasında kurulduğu, kente kimliğini veren Mostar köprüsünün de nehrin iki tarafına kurulan şehrin bağlantısını sağladığı ve kentin zamanla bu merkezden gelişip önce batıya daha sonra da kuzey ve güney doğrultusunda yayıldığını konunun gelişen bölümlerinde bahsedilmiştir (Resim 5.10). Bu açıklamalar gösteriyor ki mevcut olan en eski doku Mostar köprüsünün etrafındaki yerleşim olmasından dolayı burası şehrin en eski kent dokusunu oluşturmaktadır.

1993'te savaş sırasında köprü'nün yok edilmesinden sonraki gelişmelerde şehrin eski kimliğine kavuşması için yerel ve uluslararası kuruluşlar tarihi binaların kurtarılması, alt yapının yeniden düzenlenmesi için çalışmalar yapmış ve hala da yapmaktadır. Yalnız buraya yapılan yatırımlar, hazırlanan projeler uzun çalışma süzgecinden geçmektedir.

Burada yapılan çalışmalarda nitelikli binaların tek tek ele alınması, binanın niteliğine uygun fonksiyon getirilmesi ve gerekirse getirilecek bu fonksiyondan gelir kaynağı elde edilebilmesi düşünülmektedir. Bugünkü durumda eski dokuya yapılması önerilen proje çalışmalarının Mostar halkına nasıl bir gelecek hazırladığı tartışma konusudur. Mostar'a ekonomik alanda yapılacak rehabilitasyon çalışmalarının yönelme şekline göre kentin sahip olacağı gelir kaynağı her tarihi çekirdeğe sahip kent gibi sadece turizm olacak, ya da çeşitli yatırımlar sonucu elde edilen gelirler olacaktır. İkinci seçenekte ifade edilmek istenen kentin tarihi güzelliğinin yanı sıra getirilecek modern işlevlerle bu dokunun renklenmesini ve uluslararası sempozyumlarda Mostar'ın ev sahipliği yapmasını sağlamak söz konusu olabilmelidir.

Resim 5.10 Mostar eski kent dokusu

Bu tarihi dokunun gerçekleştirilmesi planlanan ekonomik yapısının yanı sıra dokunun bina kullanım analizlerine bakıldığında Osmanlı döneminden kalan mahalle yapılarının rehabilitasyonu da söz konusu olmalıdır. Konutların çoğu kullanılmaz halde ve kötü durumda, kimisi de terk edilmiş Hırvat ailelerin bıraktığı sahipsiz binalar olarak kullanılmadan kaderine terk edilmiştir. Bunun sebebi belediyelerin bazı evlerin sahiplerini bulamamasından, dolaylı olarak da hiçbir müdahale yapamamasından kaynaklanmaktadır. Böylece bir binaya proje yapmak istendiğinde binanın sahibinin bulunamaması ya da fonksiyon getirilmek istenen binalara yeterli derece de finans kaynağı elde edilememesinden dolayı projelerin gerçekleştirilmesi yıllar alabilir.

Bu konuya ek olarak bölgedeki eğitim ve kültürel yapıların yeterli derecede olmayışı da Mostar eski kent dokusunun en önemli eksiklerden biridir. Savaştan önce Mostar iki bölgeye ayrılmadan evvel çocukların çoğu okullar batı kesiminde olduğu için o tarafta eğitim almıştı. Savaştan sonra ise eski dokunun genelinde Müslüman Boşnakların yaşadığı düşünülürse bölge halkına yeterli derecede eğitim verecek yapıların olmadığı görülmektedir. Buraya getirilen öneride bu durum dikkate alınmıştır.

Mostar eski kent dokusu için yapılacak plan önerisinin amaçları şunlar olmalıdır:

- 1. Kenti kültür merkezi haline getirmek, bunun için nitelikli binaları kullanmak**

2. Eğitim koşullarını düzenlemek, eğitimin yapılmasına uygun mevcut binaların tekrar kullanılmasını sağlamak
3. Turizme yönelik ticari merkezlere uluslararası bir boyut kazandırarak farklı ülkelerden insanların gelebilecekleri toplantı ve kongre merkezleri oluşturmak
4. Eski kent dokusundaki konut bölgelerini rehabilite ederek, nüfusun yoğunluğunu artırarak burayı canlandırmak.
5. Sahipleri bulunamayan evlerin sahiplerini araştırmak için iki bölgeden halk için çalışacak «bina sahiplerini araştırma komisyonu» kurmak
6. Neretva nehrinin bir fonksiyon kazanmasını sağlamak, nehrin geleneksel festivallerini, «kajak» yarışlarını dünyaya duyurarak turizme katkıda bulunmak
7. Neretva'da kurulacak arıtma istasyonları ile nehrin şehrin atık merkezi olmasından kurtulmasını sağlamak

5.2.2 Plan II, Kritik Bölge İçin Öneri

Osmanlı döneminden sonra Avusturya-Macaristan döneminde Osmanlı dokusunun çok net biçimde bittiği noktada Hristiyan halk yerleşimini kurmuştur (Resim 5.11). Avusturya hükümeti tam bu iki yerleşimin arasına tren istasyonu ve demir yolu hattını inşa etmiştir. Avusturya-Macaristan döneminde bu demir yolu eski yerleşimi yeni yerleşimden ayırmıştır.

Resim 5.11 Avusturya-Macaristan döneminde yapılan Rondo meydanı

* Neretva nehri üzerinde yapılan bir çeşit rafting sporu

Yugoslav hükümeti döneminde hiçbir etnik ayırım söz konusu olmadığı için Boşnaklar'ın bir kısmı batı kesimine göç etmiş yaşamlarını orda sürdürmüştür. 1967'de kuzeydoğuda yeni tren istasyonunun açılması ile batı tarafındaki demiryolu kaldırılmıştır. Günümüzde Bulvar olarak isimlenen bu yol daha sonra oto yola dönüştürülmüş ve bölücü etkisinden ödün vermeyen bir transit yol haline gelmiştir. (Resim 5.12)

Resim 5.12 Bulvar üzerindeki yapılardan görünüm

Savaşta iki taraf arasında barışı sağlayan Birleşmiş Milletler askerleri bu transit yolu askeri sınır olarak ilan etmiş, savaştan sonra da bu yol iki etnik grubu birbirinden ayıran görünmez bir hat haline gelmiştir.

Burada bir planlama yapılmasının nedeni bu transit yolun ve etrafının tamamen yıkık binalarla dolu olması ve kesinlikle bir yaşam belirtisi göstermemesidir. Örneğin bu caddede yürüdüğünüz zaman bu bölgenin ne Boşnak kesime ne de Hırvat kesime ait olduğunun hissini vermemektedir. Yazın yürüdüğünüzde ise algılanan tek şey gölgede oturup dinlenme ve soğuk birşeyler içme duygunuzu tatmin edecek hiçbir şeyin olmaması, araç gürültüsü ve erimiş asfalt kokusudur.

Transit geçiş yapan yabancılar şehri bu yol ve etrafında kaderine terk edilmiş binalarla tanımamalıdır.

Projenin oluşum süreci eski kent dokusunda önerilen genel plan önerisi ile karşılaştırıldığında çok daha kısa sürede çözülebilecek bir projedir. Çünkü bu bölgenin bina yoğunluğu ve nitelikli bina sayısı eski dokuya oranla çok daha azdır. Ayrıca burası sınırlayıcı çevre faktörleri olmadığından dolayı bölgeye getirilebilecek her türlü öneriyi kolayca kabul edebilir durumdadır.

Projenin amaçları şöyle sıralanabilir:

1. Yolun insanlarda oluşturduğu bölücü niteliğini ortadan kaldırmak
2. Bölgenin iki tarafı birleştirici “köprü” olmasını sağlamak
3. Yolu, etrafındaki binalara fonksiyon getirerek gençler için aktif, bütünüleyici ve çağdaş mekân haline getirmek
4. Bölgenin yeşil alan yoğunluğunu artırarak çıplak beton görüntüsünden kurtarıp daha doğal bir ortam kazanmasını sağlamak
5. Eğitime uygun binaları yeniden kullanarak eğitim amaçlı fonksiyonlarını geri vermek
6. Kaldırımları yürünebilir hale sokarak insan yoğunluğu arttırmak
7. Bulvar'ın «transit yob» niteliğinden kurtulmasını sağlamak için yola alternatif bulmak
8. Yeşil dokunun yoğunluğunun artırılmasını sağlamak

5.3 Planda Yer Alan Bütünleştirme Amaçlı Yeniden Düzenlenebilecek Odak Noktaları ve Düzenleme İlkeleri

5.3.1 Nitelikli Binaların Saptanması ve İleriye Yönelik Planlama Önerileri

Önerilen planlardan birinde şehrin her iki bölgesinden insanların bir araya gelebilecekleri ortak mekânlar oluşturmak amaçlanmıştır. Bu mekânlar her iki bölgeden seçilmiş savaşta zarar görmüş mevcut binalardır. Bu binalar özellikle uluslararası katılımcıların ilgisini çekecek konumda ve fiziksel boyutta olmalıdır. Katılımcıların özellikle uluslararası olmasının istenmesinin nedeni yerel halkın, henüz kendilerinin ortak kullanabileceği mekânları projelendirmeye düşünce olarak hazır olmamasıdır.

Proje için önerilen binalar daha önceki kullanımları göz önüne alınarak seçilmiştir. Binaların seçilirken savaşta önce sosyal ve kültürel amaçlı kullanılmış binalar olmasına özellikle dikkat edilmiştir. Bu şekilde bir seçim yapılmasının nedeni örneğin okul olarak kullanılmayan bir yapıyı okul olarak kullanmaya çalışmanın hem mali hem de mimari zorluklarının ortadan kaldırılmasını sağlamak içindir. Binaların harita üzerindeki yerleri Şekil 5.1’de gösterilmiştir.

Eğitim ve Kültürün Birleştirilmesi İçin Mevcut Binalara Fonksiyon Önerisi

K ↑

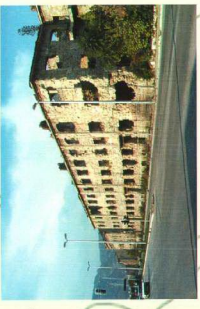

B-Gymnasium

Önceki Kullanım: Mİse
Öneri: Uluslararası Mimarlık Fakültesi

J-Konut blokları

Önceki Kullanım: Konut
Öneri: Öğrenci Yurtları
ve Pansiyonlar

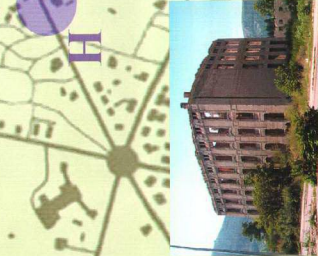
H-Üniversite Kütüphanesi

Önceki Kullanım: Üniversite Kütüphanesi
Öneri: İnternet Kurubü, Kütüphane

G-Sırp İkokulu

Önceki Kullanım: İkokul, İdare Binası
Öneri: Gençlik Aktivite Merkezi

I-Bird Primary School

Önceki Kullanım: İkokul
Öneri: Mesajda Merkezi

E-Metropolit Sarayı

Önceki Kullanım: Avusturya Döneminde
Ortodoks Sarayı
Öneri: Ortodoks Müzesi

F-Napredak

Önceki Kullanım: Hırvat Kültür Merkezi, Çocuk Hastanesi
Kültür Merkezi
Öneri: Rehabilitasyon Merkezi

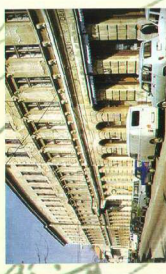
C-Hrvoje Hall

Önceki Kullanım: Sanat Okulu ve Gösteri Merkezi
Herzegovina Otomobil Firması
Öneri: Konservatuar

A-Belediye Binası

Önceki Kullanım: Belediye Binası
Öneri: Belediye İdaresi ve Uluslararası
Sergi Salonu

D-Kız Lisesi

Önceki Kullanım: Engelliler için Okul
Ekonomi Okulu, El Sanatları Okulu,
Devlet Kara Yolları Binası
Öneri: Kent Oteli ve Uluslararası
Kongre Merkezi

Şekil 5.1 Mevcut Nitelikli Binalara Öneri Çalışması

A- Belediye Binası

0 10 20 30 40 50m.

Çizim 5.1 Belediye Binasının vaziyet planı

Bina 1900'lü yıllarda yapılmış Avusturya- Macaristan dönemi binasıdır. Bina Avusturya-Macaristan döneminden savaşa kadar işlevini korumuş sonraları giriş katında dükkânlar, restaurant, sinema ve ilkokul gibi farklı fonksiyonları da bünyesinde barındırmıştır. 1970'lerde de bir kısmı büyük bir alışveriş merkezi olarak iç savaşa kadar işlevini korumuştur. (Resim 5.13). Bina savaştan sonra resim 5.14'te de görüldüğü gibi sadece dış cepheleri ile ayakta durmayı başarmıştır.

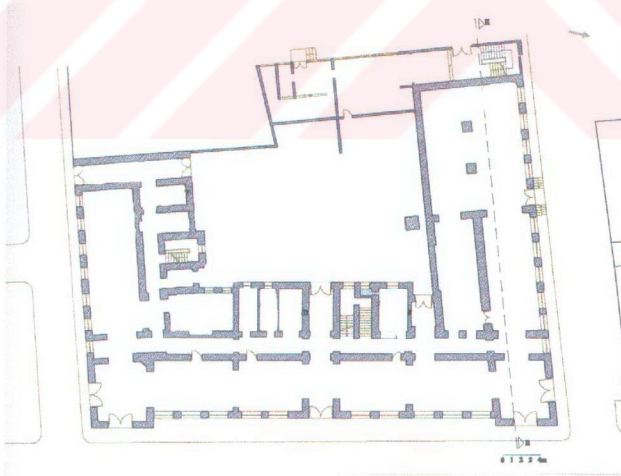

Resim 5.13 Savaştan önce Belediye Binası

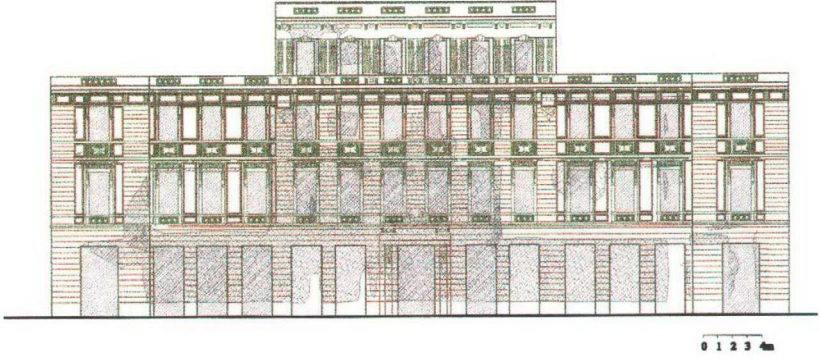

Resim 5.14 Savaştan sonra Belediye binasının durumu

Binaya önerilmek istenen fonksiyon, binanın yeniden belediye binası olarak hizmet vermesi ve bununla beraber uluslararası sanatçıların veya yerel sanatçıların sergilemek istedikleri ürünlerini sergileyebilecekleri, bienallerin düzenlenebileceği büyük bir sergi sarayı haline dönüştürmektir. Böylece Mostar, uluslararası sanatçıların da katılımlarıyla hem adını dünyaya duyurmuş hem de bu insanların yaptıklarını görmek için her bölgeden halkın gelmesi sağlanmış olacaktır.

Çizim 5.2 Belediye binasının giriş katı planı

Çizim 5.3 Belediye binasının giriş cephesi

B- Gynasium*

Çizim 5.4 Gynasium Binasın vaziyet planı

* Gynasium adı okulun özel adı olup, okulun giriş katındaki iki sınıfın jimnastik salonuna dönüştürülmesinden dolayı bu adı almıştır

Gymnasium 1902’de mimar Frank Blazek tarafından “Pseudo-Moorish^{*}” stilde yapılmıştır. (Resim 5.15). Bina, eski kent dokusunun dışında doğu ile batı bölgelerinin kesiştiği stratejik açıdan önemli bir noktada konumlanmıştır. Bina daha önceden spor salonu ve geniş avluya sahip bir lise binası olarak kullanılmıştır.

Resim 5.15 Gymnasium’un savaştan önceki durumu

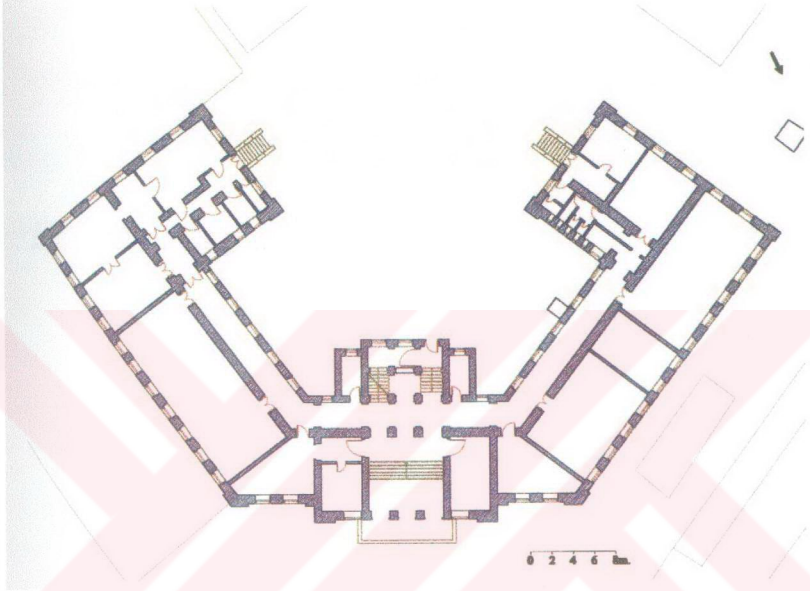

Resim 5.16 Gymnasium’un savaştan sonraki durumu

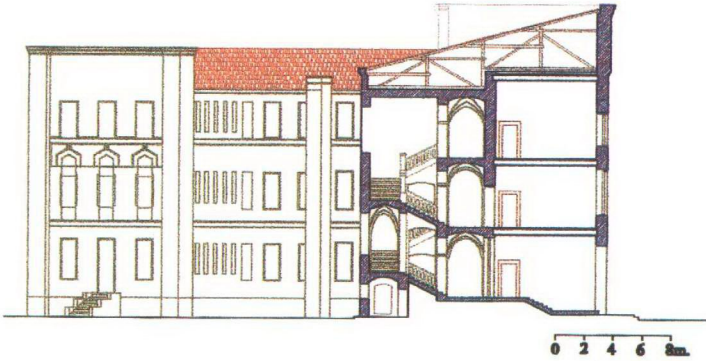
Gymnasium diğer binalara oranla savaştan sonra fiziksel açıdan fazla zarar görmemiş ender binalardan biridir (Resim 5.16). Binanın stratejik konumunun önemli olmasından dolayı binaya Uluslararası Mimarlık Fakültesi fonksiyonu verilmesi düşünülmüştür. Binaya uluslararası bir kimlik verilmesi eğitimde birleştirici bir etki yaratabilir. Böylelikle ayırım yapılmaksızın öğrenciler farklı ülkelerden gelen öğretim üyelerinin derslerini almakta özgür

* Pseudo Moorish stili, Boşnak oryantalist akımına verilen isimdir

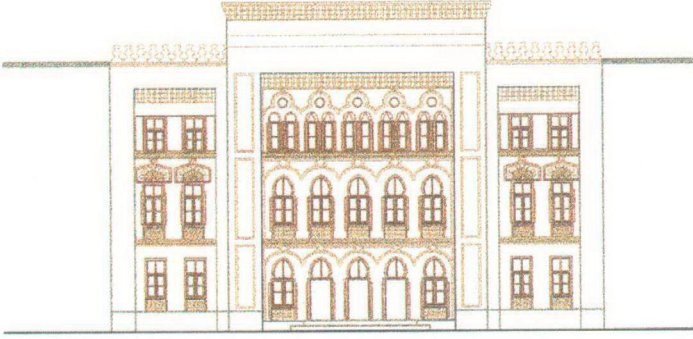
olacaktır. Ayrıca öğrenciler ayırım fikirlerinden arındırılarak, mimarlık gibi özellikle grup çalışmalarının yoğun olduğu bir fakültede kendi ülkeleri veya başka ülkeler için projeler üretmeleri sağlanacaktır.

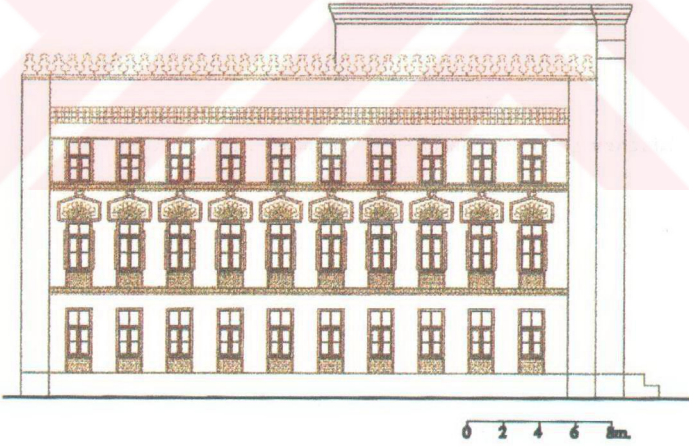
Çizim 5.5 Gymnasium binasının giriş katı planı

Çizim 5.6 Gymnasium binasının kesiti

Çizim 5.7 Gymnasium binasının giriş cephesi

Çizim 5.8 Gymnasium binasının yan cephesi

C- Hrvoje Hall*

Çizim 5.9 Hrvoje binasının vaziyet planı

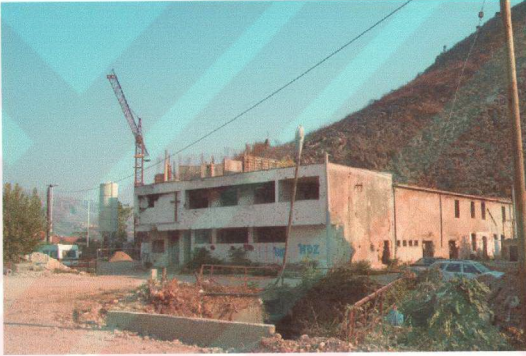
Bu bina 1897'de Avusturya-Macaristan döneminde inşa edilmiştir. Binanın giriş cephesi Katolik rönesans dönemini andıran bir üslûbta yapılmış daha sonra da bu üslûb Hırvatlar'ın, Mostar'daki kimliğini simgelemiştir.

Bina başlangıçta Hırvatlar'ın müzik klübü olarak kullanılmış, 1956-1970 tarihleri arasında da bir sinema firması tarafından satın alınarak sinema salonu olarak kullanılmıştır. En sonunda bina Herzegovina otomobil firması tarafından satın alınmıştır. (Resim 5.17)

* Hrvoje Hall Türkçe Hrvoje Salonu anlamına gelmektedir

Resim 5.17 Savaşın önce Hroje Hall

Resim 5.18 Savaşın sonra Hroje Hall'in durumu

Katoliklere ait müzik ve koro klübü 1898'de buraya yeni büyük bir salon yaparak binayı yeni eki ile beraber tiyatro salonu olarak kullanmıştır. Binanın yapılması sırasında maliyetin büyük bölümü halktan toplanan paralarla karşılanmıştır. Burası sonradan Hırvatlar'ın en önemli kültür merkezlerinden biri konumuna gelmiştir. 1957'de bina tamamen sinema fonksiyonuna dönüştürülmüştür. 1970'e kadar bu fonksiyonda kullanılan bina son olarak otomobil yedek parçası satılan dükkâna dönüştürülmüştür. Savaşın sonra bina tamamen kullanılmaz hale gelmiştir (Resim 5.18).

Hroje'nin daha önceden kültür amaçlı bina olarak kullanılması ve de özellikle Bulvar üzerinde olması Bulvar bölgesine getireceği hareketlilik düşünülerek yeniden Sanat okulu ve cep sineması olarak kullanılması önerilmektedir. Binanın Hırvatlar'a ait olması iki tarafın

buraya gelmesini engelleyecekse belli bir süre için geçici olarak işletmesinin uluslararası kuruluşlara verilmesi Mostar'daki diğer bölgeden halkın da buraya gelmesini sağlayabilir.

D- Kız Lisesi

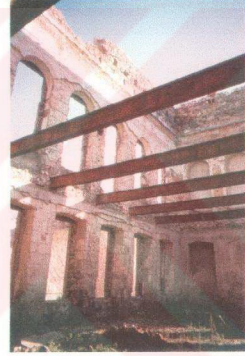
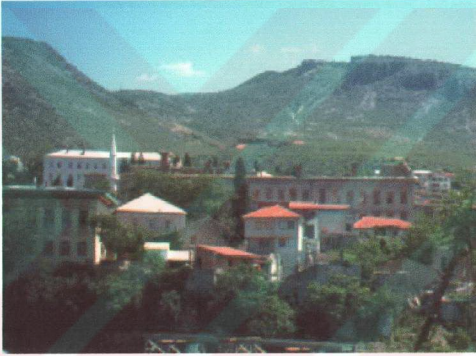

Çizim 5.10 Kız Lisesi Vaziyet Planı

Kız Lisesi, 1893 yılında yaptırılmış Avusturya- Macaristan dönemi bir yapıdır (Resim 5.19). Bina her farklı dönemde aynı anda birkaç fonksiyona sahip olmuştur. Kız Lisesi fonksiyonunun yanı sıra, özürülüler okulu, ekonomi ve finans okulu, el sanatları okulu...v.s. gibi çeşitli fonksiyonlar da bu binada mevcut olmuştur. Sonradan devlet karayolları binası ve belediyeye ait ofis mekânları olarak değerlendirilmiştir. Binanın arka tarafındaki geniş alan spor kompleksi olarak kullanılmış ardından savaş sırasında Sırp askerleri tarafından yakılmış ve ikinci iç savaşta da Hırvatlar tarafından bombalanmıştır (Resim 5.20a- b).

Resim 5.19 Savaştan önce Kız lisesi

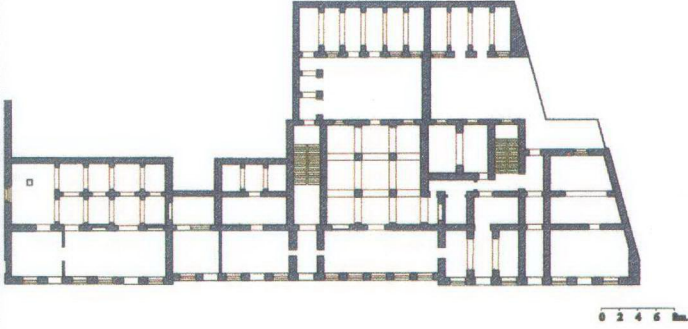

Resim 5.20a- b Savaştan sonra Kız lisesi

Bina 1997'de UNESCO tarafından koruma altına alınmıştır. Bundan dolayı bina, Mostar'da özellikle eski kent dokusunda yaşamın ve ekonominin güçlenmesine destek verecek kilit binalardan biri olarak düşünülmektedir.

Mostar'da özellikle Stari Grad*taki en büyük yüz ölçüme sahip binalardan biri olduğu için binaya eskiden kullanıldığı gibi birden fazla öneri getirilmesi düşünülmüştür. Bölgenin en büyük Sempozyum ve Kongre merkezine sahip olan, giriş katındaki alışveriş merkezleri ile cephe olduğu caddeyi hareketlendirecek bir kent oteli olarak önerilecek olursa, özellikle eski kent dokusunda yer almasından dolayı, bina bu dokuda turizm gelirlerine katkıda bulunacak, mekâna hareket getirecek önemli noktalarından biri konumuna gelebilir.

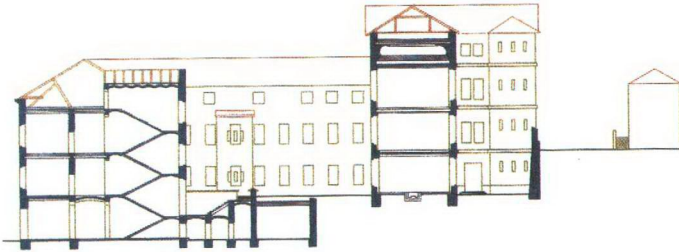
* Stari Grad Boşnakça olup şu an eski kent dokusunun bulunduğu alana verilen isimdir .

Çizim 5.11 Kız Lisesi giriş kat planı

Çizim 5.12 Kız Lisesi binasının ön cephesinden kesit

Çizim 5.13 Kız Lisesi binasının kesiti

E- Metropolit Sarayı

Çizim 5.14 Metropolit Sarayı'nın vaziyet planı

Bina 1903 yılında Avusturya- Macaristan döneminde yapılmıştır. UNESCO raporuna göre "Kuzey İtalya'nın eklektik villası ve de Viyana'nın 19. yüzyıl sonu dönemi mimarisine" sahip olduğu vurgulanmıştır (Resim 5.21).

Bina Sırp Ortodoks kilisesine aittir. Mostar'ın doğusunda şehrin her noktasından görülebilecek yüksek bir alana inşa edilmiştir. Ortodoksların şehrin bu yakasında sahip oldukları en değerli binalardandır. Savaşın sonu bu binanın da dış duvar ve bazı iç duvarlarından fazla bir şey kalmamıştır (Resim 5.22).

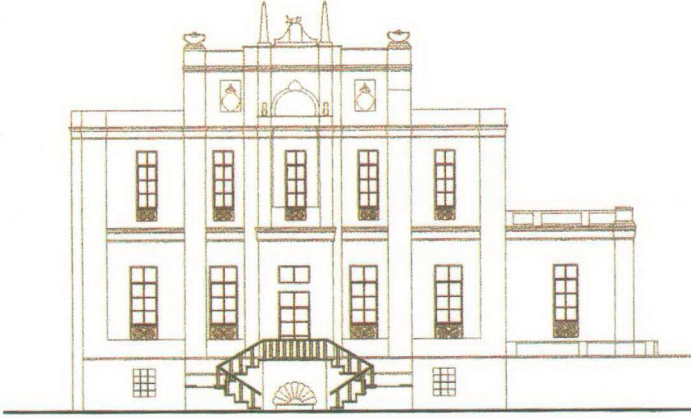

Resim 5.21 Savaştan önce Metropolit sarayı

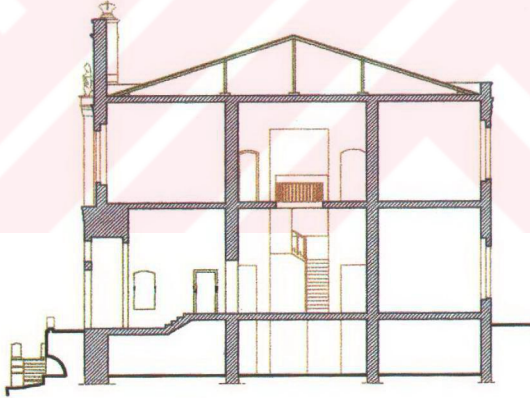
Resim 5.22 Savaştan sonra Metropolit sarayı

Binanın Ortodoks Müzesi olarak önerilmesinin nedeni Boşnak tarafında bu binanın Ortodokslar'ı temsil eden tek bina olmasından kaynaklanmaktadır. Düşünelecek olursa Mostarlı Ortodokslar'ın kendilerine ait bir takım belgelerini burada arşivlemek, yerli halka ya da dışardan gelen insanlara bu belgeleri göstermek isteyebilirler. Aynı zamanda Müslüman ortamda Ortodoks Hristiyanlar'a ait bir binanın olması ve bunun yaşatılması, geçmişin çoklu kültürel ve de çoklu etnik gruplarının barındığı günlerine hatırlatma yapılmış olur.

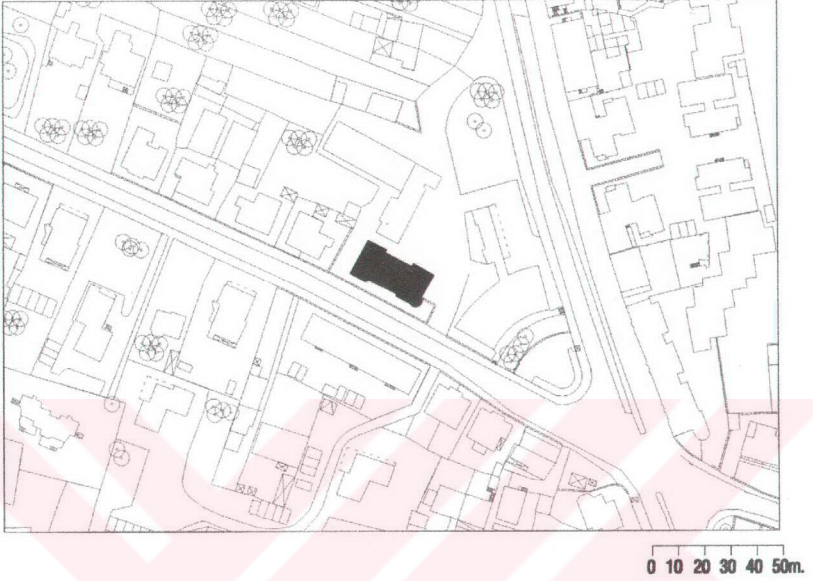

0 1 2 3 4m

Çizim 5.15 Metropolit Sarayı'nın ön cephesi çizimi

Çizim 5.16 Metropolit Sarayı'nın kesiti

F- Napredak

Çizim 5.17 Napredak binasının vaziyet planı

1906 yılında Avusturya-Macaristan döneminde Art Nouveau stiline yapılmış ender binalardan biridir. Bina zamanında Hırvat Kültür Derneği için tasarlanmıştır (Resim 5.23).

II. Dünya Savaşı sırasında bina çocuk hastahanesine dönüştürülmüş, savaş bittikten sonra eski fonksiyonu geri verilmiş, bu fonksiyon da 1992'deki savaşa kadar devam etmiştir. Bina savaştan sonra kısmen onarılmış fakat henüz bir fonksiyon verilmemiştir (Resim 5.24).

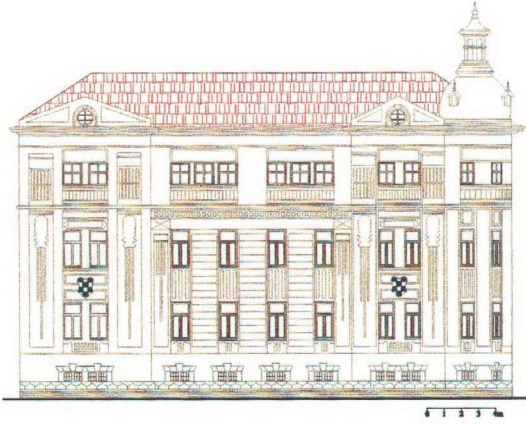

Resim 5.23 Savaştan önce Napredak

Resim 5.24 Savaştan sonra Napredak

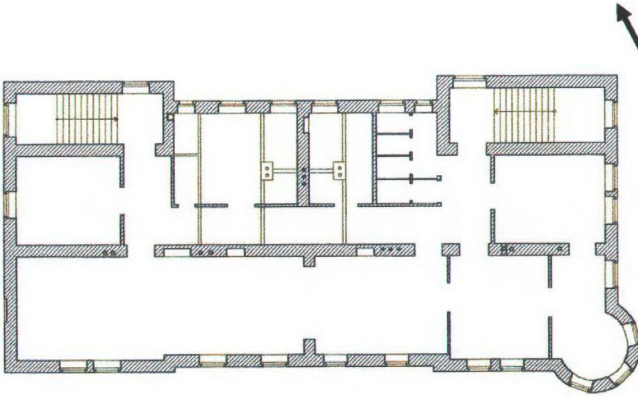
Binanın Hrvoje Salonu gibi Bulvar bölgesi üzerinde olmasından dolayı bu salona sosyal ve kültürel içerikli bir fonksiyon önerilmesi uygun görülmüştür. Uluslararası ölçekte farklı ülkelerden insanların buraya her konuda seminer vermek için gelmesi, çeşitli terapi seanslarının düzenlenmesi, tartışma ortamlarının hazırlanması düşünülerek bu binaya diğer kültür merkezlerinden daha farklı rehabilitasyon programı önerilmek istenmiştir. Özellikle etrafına yapılması önerilen rekreasyon parkı ile beraber düşünülecek olursa burası psikolojik olarak rahatlamak isteyen insanların toplanması ve savaş sırasında yaşadıkları yüzünden zihinsel problemler yaşayan insanların duygularını paylaşması için çok uygun mekân olabilir.

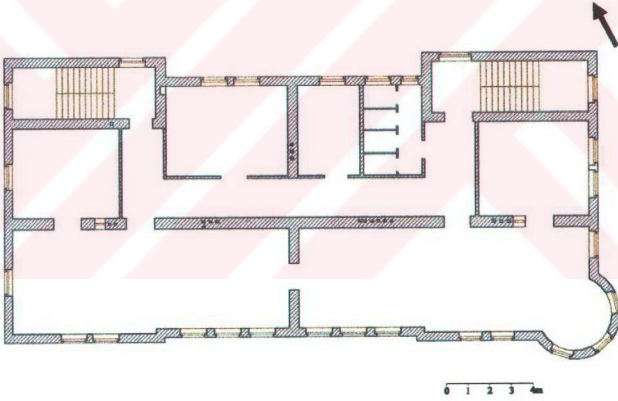
Çizim 5.18 Napredak binasının ön cephesi

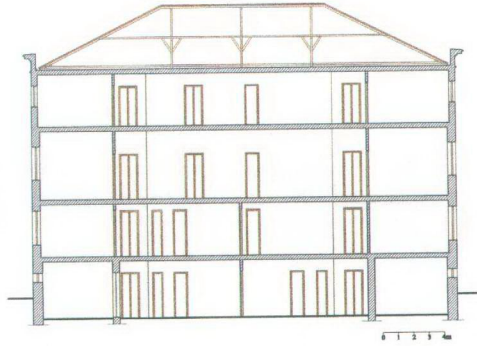
Çizim 5.19 Napredak binasının giriş katı planı

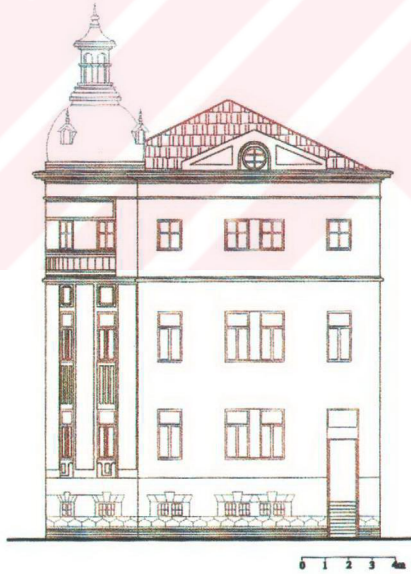
Çizim 5.20 Napredak binasının birinci kat planı

Çizim 5.21 Napredak binasının ikinci kat planı

Çizim 5.22 Napredak binasının kesiti

Çizim 5.23 Napredak binasının yan cephesi

G- Sırp İlkokulu

Çizim 5.24 Sırp ilkokulunun vaziyet planı

1909 yılında Avusturya-Macaristan döneminde Art Nouveau üslubunda yapılmıştır (Resim 5.25). Bina Sırp komitesine aittir. 1938’de Belediye’ye satılan bina 1980 yılında yeni bir okul açılınca özel sektörün idare birimi tarafından savaşa kadar kullanılmıştır. Binanın özellikle sosyalist dönemde ticari fonksiyon alması dikkat çekicidir. Bina savaştan sonra kullanılmaz hale gelmiştir.

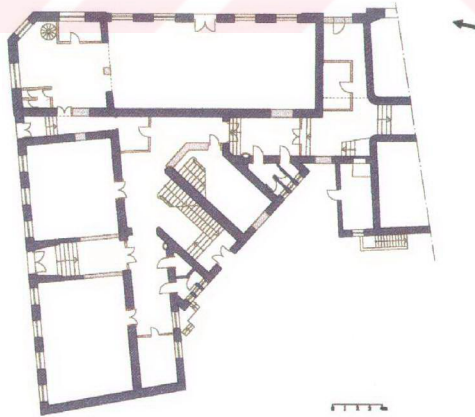
Resim 5.25 Savaştan önce Sırp İlkokulu

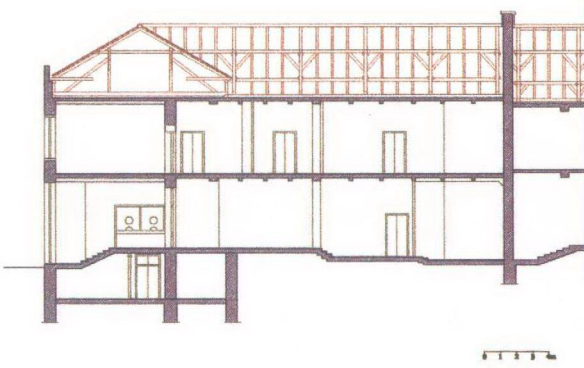
Resim 5.26 Savaştan sonra Sırp İlkokulu

Sırp ilkokulu her ne kadar kent dokusunun önemli ticari akslarından birinde yer alsada, burası yine ticaret merkezi olarak önerilmesi yerine gençler için aktivite merkezi olarak düzenlenmelidir. Aktivite merkezinin programı gençler tarafından önerilecektir.

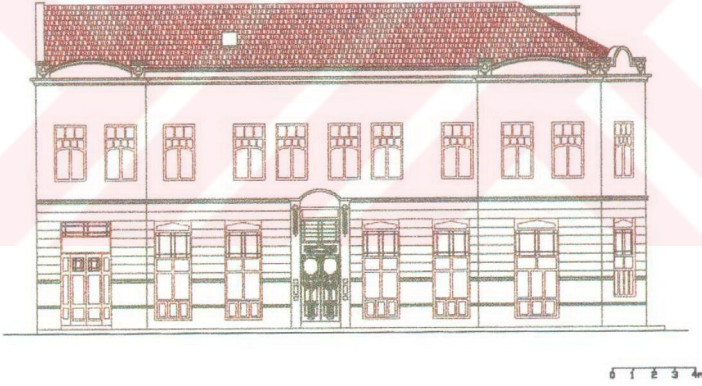
Programın içinde doğa sporları klüplerinden, fotoğrafçılık, resim, heykel ve adını sayamadığımız gençlerin yapmaktan hoşlanabilecekleri birçok faaliyet farklı ülkelerden katılabilecek yabancı öğretmenlerin de katkısıyla yürütülecek atölyelerde mevcut olabilir. Bu programın amacı gençleri boş vakitlerini değerlendirebilecekleri bir mekân ortaya çıkarmaktır. Programın sonunda elde ettikleri ürünleri de dönüşümlü olarak yine bu okulda açtıkları sergilerde sergileme imkân bulabileceklerdir.

Çizim 5.25 Sırp ilkokulunun giriş katı planı

Çizim 5.26 Sırp ilkokulunun kesiti

Çizim 5.27 Sırp ilkokulunun giriş cephesi

H- Üniversite Kütüphanesi

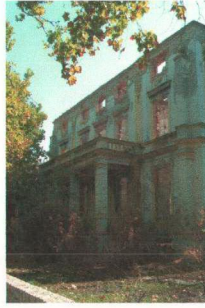
Çizim 5.28 Üniversite kütüphanesinin vaziyet planı

1898 yılında Avusturya-Macaristan döneminde Mujaga Komadina* ailesi için villa tipi ev olarak tasarlanmıştır. Sonraları gençlik merkezi, klüp binası ve en son okul kütüphanesi olarak kullanılmıştır (Resim 5.27). Bina savaştan sonra kullanılmaz hale gelmiştir (Resim 5.28).

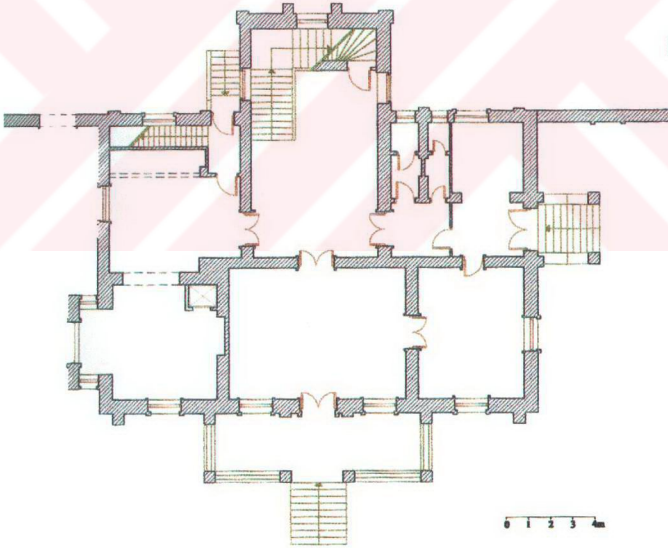
Resim 5.27 Savaştan önce Üniversite kütüphanesi

* Mujaga Komadina, Avusturya-Macaristan döneminde Belediye Başkanı olmuş ve şehrin planlamasında önde gelen isimlerden biri olmuştur

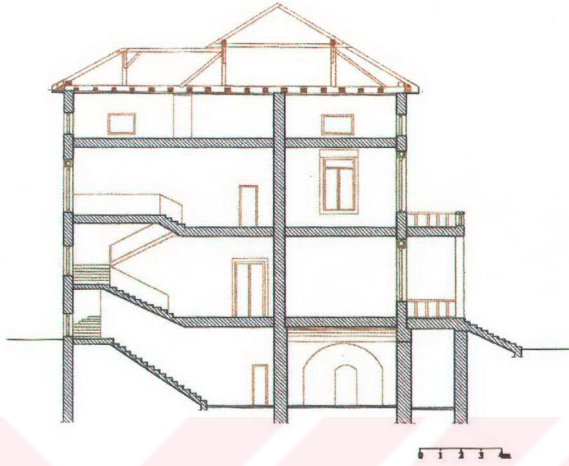

Resim 5.28 Savaşın sonra Üniversite kütüphanesi

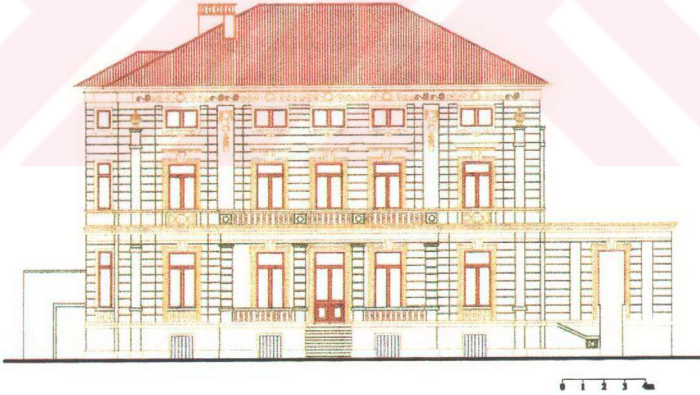
Savaşın sonra bina için öngörülen öneri ise şu an internetin yaygın olduğu 21.yüzyılın da etkisinden dolayı bir internet klübü ile tüm belgelerin dijital ortamda arşivlendiği, süreli yayınların, projektörle dia gösteriminin, okuma salonlarının oluşturulduğu, sadece üniversite öğrencilerinin değil, aynı zamanda halkın da yararlanabileceği bilgi merkezi oluşturmaktır.

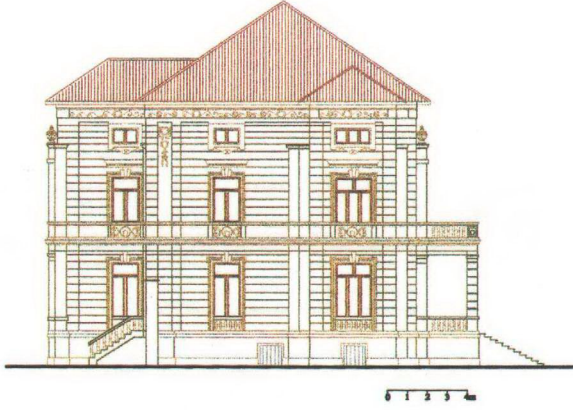
Çizim 5.29 Üniversite kütüphanesinin giriş katı planı

Çizim 5.30 Üniversite kütüphanesinin kesiti

Çizim 5.31 Üniversite kütüphanesinin ön cephesi

Çizim 5.32 Üniversite kütüphanesinin yan cephesi

I- 3rd Primary School*

Çizim 5.33 3rd Primary School'un vaziyet planı

*3rd Primary School, o dönemlerde 3.sınıf öğrencilerine eğitim verdiği için bu adı almıştır

Bina Avusturya- Macaristan döneminde yapılmış ve de okul olarak kullanılmıştır. Bina savaştan sonra kullanılmaz hale gelmiştir. (Resim 5.29a- b). Binanın Bulvar bölgesi üzerinde olmasından dolayı eski kent dokusuyla bulvar arasında oluşturulmak istenen kültürel ağın bir parçası olma niteliğindedir. Amaç bulvarı canlandırmak ve de özellikle genç nesli buraya çekebilmek olduğu için gençler için medya merkezi olarak düşünülmüştür. Burada düşünülen öneri, programa göre gençlerin kendi televizyon ve radyo yayınlarını yaptıkları ve dergilerini çıkarttukları, animasyon ve sanal projeler hazırladıkları bir mekân oluşturmak, gençlerin teknolojiyi kullanarak dünyaya açılmasını sağlamaktır.

Resim 5.29a- b Savaştan sonra bulvar üzerindeki 3rd Primary School

J- Bulvar Üzerindeki Konut Blokları

Çizim 5.34 Konut bloklarının vaziyet planı

Bu konut blokları sosyalist dönemde yapılmıştır (Resim 5.30). Bu bloklar savaş sırasında siper olarak kullanıldıkları için çok fazla zarar görmüştür (Resim 5.31). Diğer binalar gibi nitelikli binalar olmadığı halde önerilmek istenen proje içinde bu apartman blokları düşünülecek olursa, binaların kullanımı bir anlamda çok büyük önem taşıyabilir. Bu kadar önemli olmasının nedeni ise, bu binaların öğrenci konutları ve pansiyonlar olarak bölgede kullanılabilir olmasıdır. Binalar önceden de konut olarak kullanıldıkları için binaların yeniden konut olarak kullanımı proje içinde yer alabilir.

Resim 5.30 Savaşın önce Bulvar üzerinde konut blokları

Resim 5.31 Savaşın sonra Bulvar üzerinde konut blokları

Bu bölgede yapılacak önermede Gymnasium'u üniversite olarak önermek yeterli olmayacak aynı zamanda burada okuyan öğrenciler için yurtlara da ihtiyaç duyulacaktır. Bunlara ek olarak üniversitede okuyan öğrencilerin okul malzemelerini alabilmeleri için alışveriş merkezlerine, kopyalama ve matbaa merkezlerine ihtiyaçları olacaktır. Bu ihtiyaçları giderebilecek potansiyeli olan binalar ise sovyet döneminde yapılmış olan şu anda kullanılabilir durumda olmayan konut binalarıdır. Bu binaların giriş katları ticaret, üst katları da konut olarak düşünülebilir. Buranın transit yol olduğu ve dışardan birçok insanın buradan geçtiği ve burayı görmek istediği düşünülecek olursa bu konutların sadece yurt kullanımının haricinde diğer blokları da pansiyon olarak değerlendirilebilir.

5.3.2 Eski Kent Dokusunda Yeşil Dokunun Rehabilitasyon Edilmesi, ve Eski Dokunun Bulvar Bölgesi'nde Oluşturulacak Rekreasyon Alanları ile Birleştirilmesi

Neretva nehri etrafında kurulmuş olan Stari Grad'ın savaştan sonra zedelenen yeşil dokusu hala kente kimliğini veren önemli öğelerden biridir (Resim 5.32). Şu an maalesef Neretva ve Radobolja nehirleri (Resim 5.33a- b) yetersiz alt yapı donanımından dolayı kentin atık merkezi konumuna gelmiştir. Bu yüzden nehirlere atılma merkezlerinin kurulması için çalışmalar başlatılmıştır.

Resim 5.32 Neretva'nın savaştan önceki görünümü

Neretva'nın kolu olan Radobolja nehri batıda Hum dağı'nın eteklerinde son bulmaktadır. Şehrin tarihi dokusundan batıya, transit yola doğru gidildiğinde yol sınır niteliğini yeşil ve mavi doku içinde göstermektedir. Radobolja nehrinin devamını ve de eski dokudan gelen yeşilliği bu bölgede algılamak mümkün değildir. Bu doku yolla kesiştiği noktada bitmektedir. Yalnız yolu geçerek batı tarafında biraz ilerlediğimizde yeşil dokunun tekrardan devam ettiğini görülmektedir (Resim 5.34).

Resim 5.33a- b Neretva ve Radobolja nehrinden görüntüler

Resim 5.34 Hırvat bölgesindeki parktan genel görünüm

Burada önerilmek istenen iki tarafın da doğal güzelliklerinin birleştirilmesi ve sürekliliğinin sağlanmasıdır. Bunun için şekil 5.2 belirtilen bölgede bir rekreasyon parkı önerilmektedir. Bu park, Paris'in La Villette^{*}'i gibi suyun yaşadığı, sosyal aktivitelerin, çocuk oyun alanlarının, teknoloji müzelerinin, sinemaların bulunduğu programa sahip olmalıdır. Park aynı zamanda kendine özgü yer dokusu ile transit yolun öbür tarafında devamlılığını sürdürürken sınır niteliğindeki yolun üzerinde izini bırakarak geçmelidir. Bunun nedeni parkın bu yoldan daha önemli ve üstün olduğunu göstermek, transit yolu parçalamaktır.

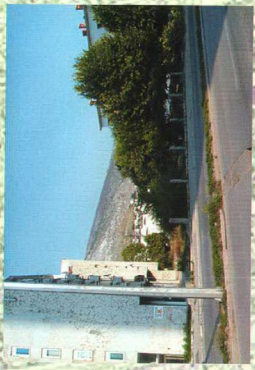
Bu parkın getireceği insan yoğunluğunun bu bölgeye hareketlilik de kazandıracığı kesindir. Özellikle sınır üzerinde bir bölgenin seçilmiş olmasının diğer nedeni ise doğanın kendisinin başlıca psikolojik tedavi merkezi olmasından faydalanmaktır.

Parklar bir şehrin ortak kullanım alanlarıdır. Ortak kullanılan yer demek herkesin gelip özgürce dolaşabileceği, sevdiği şeyleri yapabileceği, etnik ayrımın söz konusu olmadığı yerler anlamına geliyorsa böyle bir mekân yaratmak buraya getirilebilecek en doğru çözümlerden biri olabilir.

^{*} Bernard Tchumi'nin tasarlamış olduğu, Paris kent merkezinin pek de içinde bulunmayan ve kentin fazla popüler olmayan bir bölgesine yapılmış rekreasyon parkıdır.

Rekreasyon Parkı için Önerilen Alan

K

Mevcut Yeşil Doku

REKREASYON PARKI
ÖNERİ BÖLGESİ

MOSTAR
ESKİ KENT BÖLGESİNDE
YEŞİL ALAN DOKUSU

Şekil 8.2 İki Bölgenin Yeşil Doku ile Birleştirilme Çalışması

5.3.3 İki bölge yollarının belli noktalardan birbirine bağlanması ve yolun mevcut niteliğinin değiştirilmesi

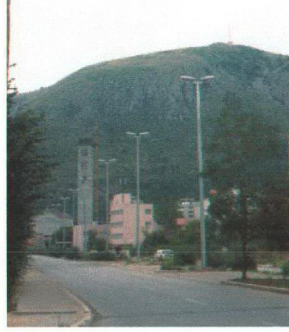
Savaştan önce transit yol olmasının dışında Bulvar'ın bu bölgede sosyal açıdan çok aktif olduğu resim 5.35 ve 5.36'da görülmektedir. İki bölgeyi ayıran transit yol ve etrafı savaştan sonra fiziksel olarak tahrip olmuş, yaşam belirtisi göstermeyen bir bölge haline gelmiştir. Şimdiki durumda Bulvar olarak bilinen transit yol eskiden sahip olduğu fonksiyonunu devam ettirerek, transit araç geçişi devam etmektedir (Resim 5.37).

Resim 5.35 Transit yolun (bulvar) savaştan önceki görünümü

Resim 5.36 Savaştan önce transit yol ve çevresi

Resim 5.37 Savaştan sonra transit yol ve çevresi

Transit yol ve etrafına getirilecek her türlü mimari fonksiyon ve rekreasyon önerisi bu bölgeyi hareketlendirmek ve insanların buraya gelmesini sağlamak için düşünülmelidir. Bundan dolayı bulvar bölgesinde hedeflenen amaçlar şu şekilde sıralanabilir:

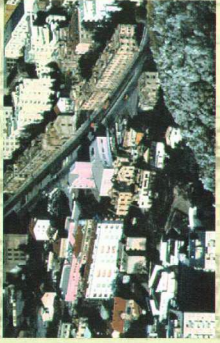
- 1- Transit yolun çevreyolu niteliğini ortadan kaldırmak ve çevreyolu için yeni bir yol önermek
- 2- Yolun fiziksel yapısında yeşil dokuyu içine alacak şekilde değişiklikler yapmak. Yeşil dokunun transit yol üzerinde sürekliliğini sağlayarak eski kent dokusundan gelen yeşil alanın Hırvat bölgesine doğru devamını sağlamak (Şekil 5.2).
- 3- Yeşil dokunun ses yutucu özelliğinden dolayı araçların gürültüsü giderilmiş olup çevrede önerilecek binalara gürültünün gitmesi de engellenmiş olacaktır. Ayrıca yazın sıcaklığında bu cadde üzerinde yüründüğünde yeşil dokunun varlığı gölge oluşturacak ve kişinin kendini daha huzurlu hissetmesini sağlayacaktır.
- 4- Yolun kenarındaki kaldırımları genişleterek çift şeritli, iki yönlü yolu daraltıp, buraya getirilecek bina fonksiyonları ile gelecek insanların bölgeye getirecekleri hareketliliği yaymaya yardımcı olmak
- 5- Yolun hızını kesmek; iki taraftan gelerek ana yol üzerinde son bulan ara yolların kesişmelerini sağlayarak oluşturulacak kavşakları önemli noktalara dönüştürmek ve böylece transit yolu yer yer kesintiye uğratmak
- 6- Otobüs işletmeciliğini yeniden düzenleyerek yolun belli noktalarında karayolu ulaşımının devamlılığını Bulvar üzerindeki durak noktaları ile beraber önererek sağlamak

- 7- Yol üzerine getirilecek fonksiyonların birleştirici, sosyal ve ekonomik açıdan gelir kaynağına sahip niteliklerde olması halinde yerel halkın dışında dışardan gelen insanların da dikkatini çekmek
- 8- Eski kent dokusundaki mevcut yolların durumuna göre Neretva nehri üzerinden geçen, kent için önem teşkil eden bağlantılar saptanarak bu bağlantıların Hırvat kesime kadar sürekli liğini ve kentin ulaşım bütünlüğünü sağlamak. (şekil 5.3)

Yukarıda belirtilen amaçların transit yol ve etrafındaki yolların fiziksel yapısı ile ilgili nerileri şekil 5.3'te gösterilmiştir.

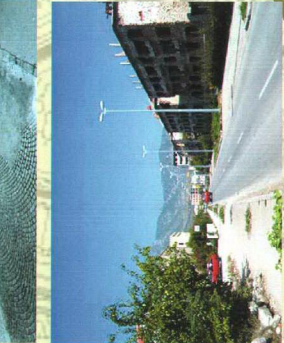
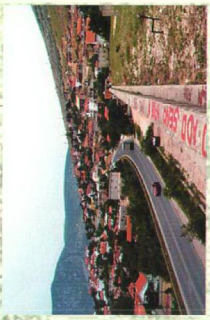

İki Bölge Yollarının Bağlanması ile Şehrin Birleştirilmesi

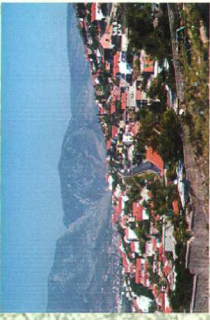

Durak Noktaları

OTOGAR

TOPLU TAŞIMA İÇİN YOL ÖNERİSİ

birleştirilmesi gerekli akslar

öneri yaya aksları

Şekil 5.3 Transit Yolun Düzenlenmesi ve Kentin Birleştirilmesi Çalışması

6. SONUÇLAR

Noel Malcolm “Bosna” adlı kitabında şöyle demiştir: “1992-1993 yılları, bir Avrupa ülkesinin yok edildiği yıllar olarak hafızalarda yer edecektir. Bu böyle bir ülkedy ki, Avrupa’daki diğer ülkelerin sahip olmadığı bir siyasi ve kültürel tarihe sahipti.”

Bosna tarihinde birçok savaş yaşamıştır. Ortaçağ dönemlerinden günümüz tarihine kadar zaman içinde diğer ırkların ve ülkelerin çıkarıcı hedeflerine maruz kalmıştır. Bunun en geçerli nedeni ülkenin jeopolitik konumu olmuştur. Günümüze kadar bilinenin aksine yaşanan savaşların hiçbirinin dini nedenlerden dolayı çıkmış olduğu söylenemez. Din sadece araç olarak kullanılmıştır. “Bosna” adlı kitapta asıl nedenin Bosna’da yaşayan Hristiyan köylüsünün Müslüman toprak sahiplerine duyduğu kindir. Bu ekonomik kriz 19. ve 20. yüzyılda getirilen birtakım reformlarla kontrol altına alınmaya çalışılmıştır. 19. yüzyılda yaşanan Katolik ve Ortodoks cemaatlerinin arasındaki düşmanlık, kiliseler arası çekişmeler ve komşu ülkelerin politik baskılar, ülke tarihi gelişim sürecini yaşarken, sürekli değişken karakterler olmuştur. Örneğin Sırlar ve Hırvatlar çok uzunca bir dönem iyi geçindikleri halde sonradan düşman ülkeler konumuna gelmişlerdir.

1878’den sonraki dönemlerde Bosna’ya farklı din ve ırktan gelen cemaatler bir arada barış içinde yaşamışlardır. I. Dünya savaşı ve II. Dünya savaşından sonraki dönemler Bosna’nın karışık ve gergin olduğu dönemler olmuştur. Bu dönemlerde dış etkenlerin kışkırtıcı tutumlarına dikkat çekmek gerekir. Yüz yıldan fazla bir süredir Hırvatlar Bosnalılar’ın aslında hırvat olduğunu kanıtlamaya çalışan propogandalar yapmış, Sırlar da Bosnalılar’ın aslında Sırp olduklarını kanıtlamak için uğraşmışlardır. Bu tutumlar milliyetçilik duygularından yola çıkarak dini kışkırtmalara kadar gitmiştir.

Bosna’nın Mostar kenti Bosna sınırları dahilinde bir kent olmasından dolayı yüzyıllar boyu ülkenin yaşadığı kaderi paylaşmıştır. Kent günümüze kadar birçok kültüre ev sahipliği yapmıştır. Osmanlı döneminde Neretva Nehri’nin etrafında gelişmeye başlayan bu kent 1992’deki savaşa kadar eski kent dokusunu korumuş, malesef özellikle kültür mirasına hedeflenen bombalar sayesinde Mostar sahip olduğu kimliğini yitirmiştir. Dikkat edilmeyen nokta ise bu kimliğin oluşmasında saldıran ülkelerin de katkısının olduğudur. Yapılan bu saldırılar sadece Bosna’da yaşayanlara karşı yapılmamış aynı zamanda kendi geçmişlerine karşı da yapılmıştır.

Sosyalist dönemde en parlak devrini yaşayan Mostar bu dönemde ekonomik açıdan da çok hızlı gelişim gösteren refah bir kent durumuna gelmiştir. Sosyalizmde din ile devlet işlerinin birbirine karıştırılmamış olması ve halkın devleti yüceltmekten başka bir düşünce

gözetmemesi geçmişte yaşanan olayların gündemden kalkmasını sağlamıştır. Sosyalizm rejiminin yıkılmasından sonraki dönemde yaşanan ekonomik kargaşalar ve yine dış etkenlerin milliyetçilik propogandaları yeniden alevlenmiş ve 1992 yılında savaş başlamıştır. Savaş Amerika'nın ve Birleşmiş Milletlerin müdahaleleriyle son bulmuştur. Savaşın sonunda Yugoslavya bölünmüştür. Bölünmeden günümüze kadar bir arada yaşayan etnik gruplar Birleşmiş Milletlerle, Sırp, Boşnak ve Hırvat gruplar arasında imzalanan Dayton antlaşması ile kendilerine antlaşmada çizilen sınırlar içinde ayrı ayrı yaşamaktadırlar. Mostar kenti bu antlaşmada Hırvatistan ve Bosna ile çizilen sınırın tam ortasında kalmıştır. Kenti bölen transit yolun batı tarafı Hırvatlar'a, doğu tarafı Boşnaklara verilmiştir. Bu durum kent içinde olumsuz değişikliklerin oluşmasına neden olmuştur. Tezde bu olumsuz noktalar ele alınarak kent ölçeğinde ve bina ölçeğinde kenti birleştirici nitelikte öneriler getirilmiştir.

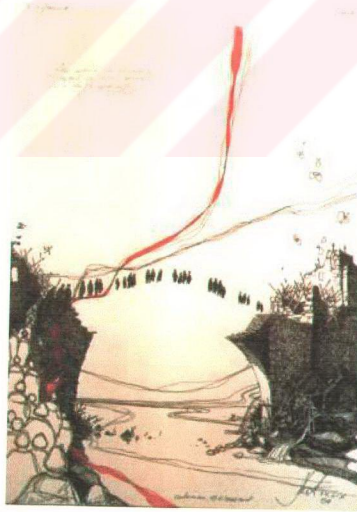
Savaştan sonra Mostar'da oluşan olumsuzlukların bazılarını şunlardır :

- 1- **Yürütülen politikanın ayrımcılığı güçlendirici nitelikte olması**
- 2- **Eğitimin, sosyal ve kültürel hayatın birbirinden ayrılmış olması**
- 3- **İki bölge içinde nitelikli yapıların çoğunun kullanılmaz halde oluşu**
- 4- **Alt yapının (su, kanalizasyon...v.b.) özellikle Boşnak tarafında yetersiz kalması**
- 5- **Mostar'da eski kent dokusunun kültürel, ticari ve turistik niteliğini yitirmiş olması**
- 6- **Transit yolun sınır niteliğinde kullanılması**
- 7- **Ortak alanların kullanılmaz halde oluşu**
- 8- **Kentin yeşil doku, ulaşım ve önemli fonksiyonlara sahip binaların iki kesim kontrolünde ayrı olarak kullanılması**

Bu olumsuzluklar belirlendikten sonra şehrin eski kent dokusunda ve bulvar- transit yol bölgesinde bina, ulaşım, kentin yeşil dokusu ve ortak kullanım alanları üzerinde mevcut durum analizleri yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda eski kent dokusunun rehabilitasyonun sağlanması ve bulvar bölgesinin niteliğini değiştirerek iki bölgeyi birbirine bağlamak gerekmektedir. Yapılan çalışmaların hedeflediği amaçlar şunlardır:

- 1- **Eski kent dokusu ile Bulvar bölgesinde bütünleyici bir rekreasyon alanı oluşturmak**

- 2- Tarafların ayrılmadan önce ortak olarak kullandıkları yapıları tespit ederek fiziksel ve fonksiyonel durumlarını inceleyip Mostar'ı bütüncü nitelikte öneriler getirmek
- 3- Ortak kullanım alanları yaratarak, kullanılabilir sosyal ve kültürel nitelikli yapılar önermek.
- 4- Eski kent dokusunda ve Bulvar bölgesinde ekonominin güçlenmesini sağlayacak mimari niteliğe sahip binaları tespit ederek öneri fonksiyonlar getirmek
- 5- Ulaşım sistemi incelenerek Bulvar üzerindeki transit yol ve toplu ulaşım güzergahı için yeni öneriler getirmek ve ulaşım sisteminin bir bütün olmasını sağlamak
- 6- Yeşil alan bölgeleri Eski kent dokusunda ve Bulvar bölgesinde tespit edilerek iki bölgeyi ayıran transit yolu rehabilite etmek ve yeşil dokunun bölgede aktif bir rol oynamasını sağlamak.
- 7- Mevcut eğitim durumu değerlendirilerek alternatif eğitim sistemi getirebilecek öneriler sunmak
- 8- Önerilen bütün bu çalışmaların uluslararası nitelikte olmasını sağlamak

Resim 6.1 Mostar Köprüsü karikatürü

Hedeflenen bu amaçlar sonucunda getirilen önerilerin Mostar halkının ve hükümetinin kabul edebileceği nitelikte olmasına önem verilmiştir. Getirilen önerilerin özellikle uluslararası nitelikte olmasına dikkat edilmesinin birinci nedeni, dış sermayenin buraya getirilecek çeşitli fonksiyonlarda kullanılmasını sağlamaktır. İkinci neden ise, getirilecek önerilerin uluslararası işletmelere verilecek olması ile iki kesimden halkın birbirine yeniden alışma, kaynaşma sürecini başlatması mümkün olabilir. Örneğin İsviçre sistemine göre idare edilen bir okula gelecek öğrencinin hangi kesimden olduğu önem taşımayacaktır. Bu nitelik insanların birbirlerine kenetlenmelerini sağlayacak geçiş sürecini oluşturan bir unsur olacaktır. Aynı zamanda, özellikle Avrupa Birliği ülkelerinden getirilecek demokratik ve liberal sistemlerin de Mostar'daki siyasi birliğin sağlanmasında önemli rol oynayacaktır. Halk psikolojik olarak bir araya gelmeye hazır değildir. Mostar'ın sahip olduğu tek avantaj, sınırın kentin içinden geçmesi ve kentin Berlin duvarı gibi bir duvarla bölünmemiş olmasıdır. Bu sınıra sadece psikolojik bir duvar da denebilir. Mostar kentine getirilen "birleştirici" her türlü öneri, kentin Hırvatistan ve Bosna arasında yakın ilişkilerin oluşmasına neden olabilir. Hatta bunu konu alarak bölge öğrencilerin katılımıyla bir yarışma projesi haline dönüştürülebilir. Bosna veya Hırvatistan'daki şehirler arasında böyle bir durumla yüzyüze olan tek şehir Mostar'dır. Bu kentte her ülkenin geçmişte bıraktığı izlere rastlanmaktadır. Bu tez, izlerin geleceğe daha belirgin bir biçimde aktarılmasını sağlamak ve 21. yüzyıla girerken yaşanan savaşların geride bıraktıklarını göstermek ve insanların ortak kültürlerini reddetmemesi gerektiğini de ayrıca vurgulamak için yapılmıştır.

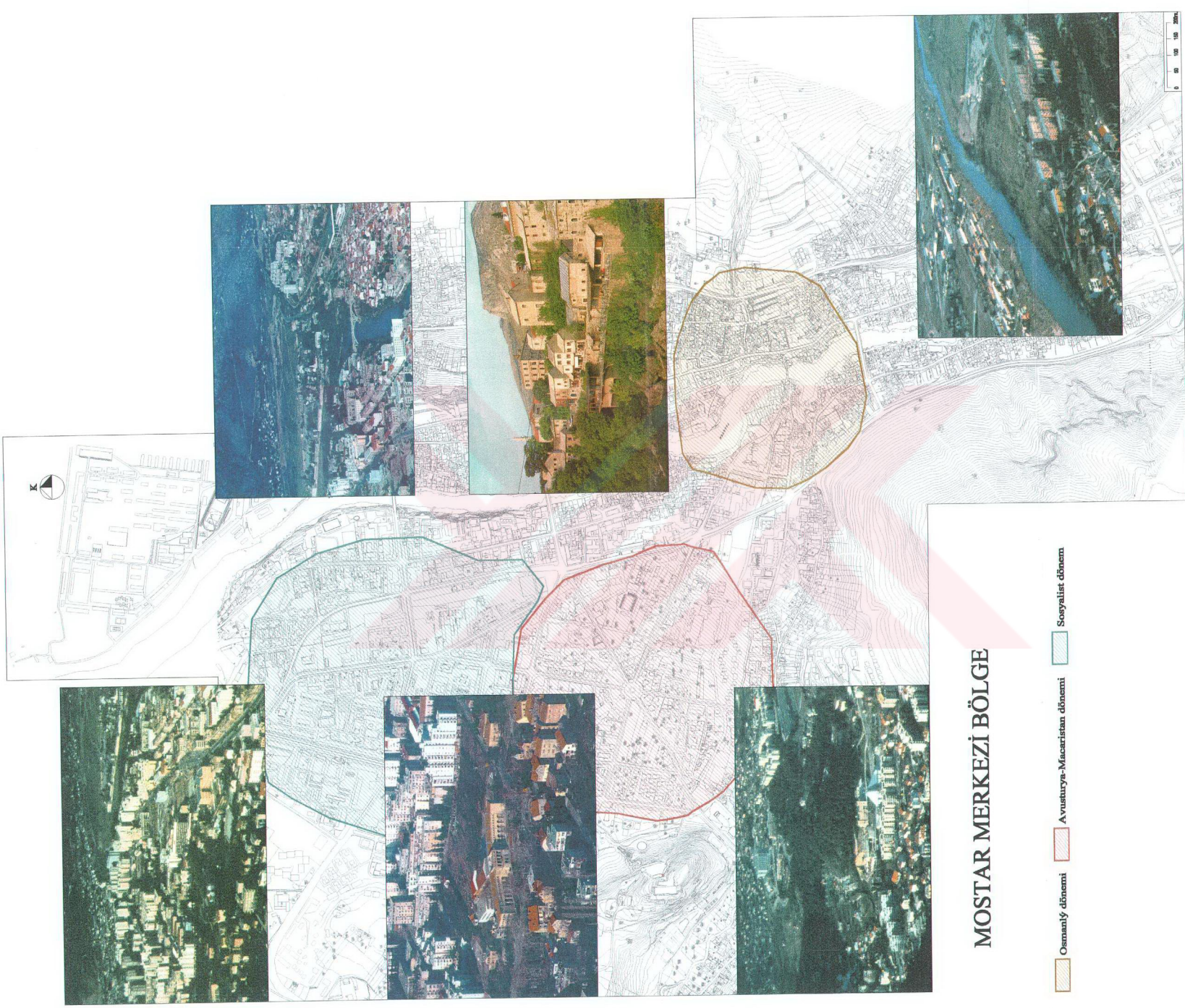
KAYNAKLAR

- Colacovic, N. (1999), "Situation in Mostar", Mostar Wave (www.stradanave.net)
- Herscher, A. (1998), "Remembering and Rebuilding in Bosnia", *Journal Transitions*, March 1998 (www.bosnet.org)
- Jonjic, D. (1996), "Critics for Bosnia Elections", *Belgrade Weekly*, June 1996
- Karacic, M. (1996), "Stop For Instigators", *Hrvatski Obzor*, Zagreb (www.tel.hr/hrvatski-obzor)
- Koschik, H. (1997), "Objectives of EUAM" (www.seerecon.org/Bosnia/Bosnia-DonorPrograms/Bosnia-Donors-EC/Future-with-Europe/3.htm)
- Kovac, G. (1996), "Elections in Bosnia", *Sarajevo Weekly Svijet*, July 1996 (www.mediafilter.org)
- Kozlich, J. (1997), "Mostar" (<http://w3.tyenet.com/kozlich/contents.htm>)
- Malcolm, N. (1999), "Bosna", *Om Yayınevi*, Istanbul
- Margot, T. (1998), "Summary of The Work of The Council of Europe on the Theme of of Theory and Practice Relating to Heritage Remembrance and Citizenship, From The Places to Projects Seminar, 25-27 September 1998, Delhi
- Novosti, V. (1998), "Three Bases", *Public Voice Serbian Daily News*, 16 December 1998, Belgrade
- Pasic, A. (1994), *Mostar Workshop Report 1994*, Research Center for Islamic History, Art and Culture, Istanbul
- Pasic, A. (1994), *Islamic Architecture in Bosnia and Hercegovina*, Research Center for Islamic History, Art and Culture, Istanbul
- Pasic, A. (1997), *Mostar 2004 Workshop Report 1997*, Research Center for Islamic History Art and Culture, Istanbul
- Pasic, A. (1999), *Reclaiming Historic Mostar*, Aga Khan ve WMF, Istanbul
- Plunz, R., Baratloo M. ve Conard, M. (1998), *New Urbanisms: Mostar*, Columbia University, Spain
- Radosavljevic, Z. (1996), "Rampant Nationalism in Mostar Elections May Deepen Division", *Berserkistan Daily News*, 17 June 1996 (www.imisite.org/berserk/bosbg.html)
- Smajlovic, J. (1996), "Bosnia Elections", *Belgrade Weekly Vreme*, June 1996 (www.mediafilter.org)
- Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt no:1
- Vezic, G. (1996), "Mostar Sunset Boulevard", *Split* (www.aimpress.org/dyn/trae/archive/data/199601/60109-002-trae-zag.htm)
- (1998), "Pleased With The Draft Of The Final Document", *Liberation Bosnia Daily News*, 16 December 1998, Sarajevo (www.teletubbie.het.net.je/~sjaak/domovina/domovina/tno/9812/17/c.html)
- (1991), "Municipality of Mostar", "Populations", *Census 1991* (www.ceidom.org/publikacije/dossier/eng/010-mostar.html)
- Populations (www.starigrad.mostar.ba/starigrad/population.html)

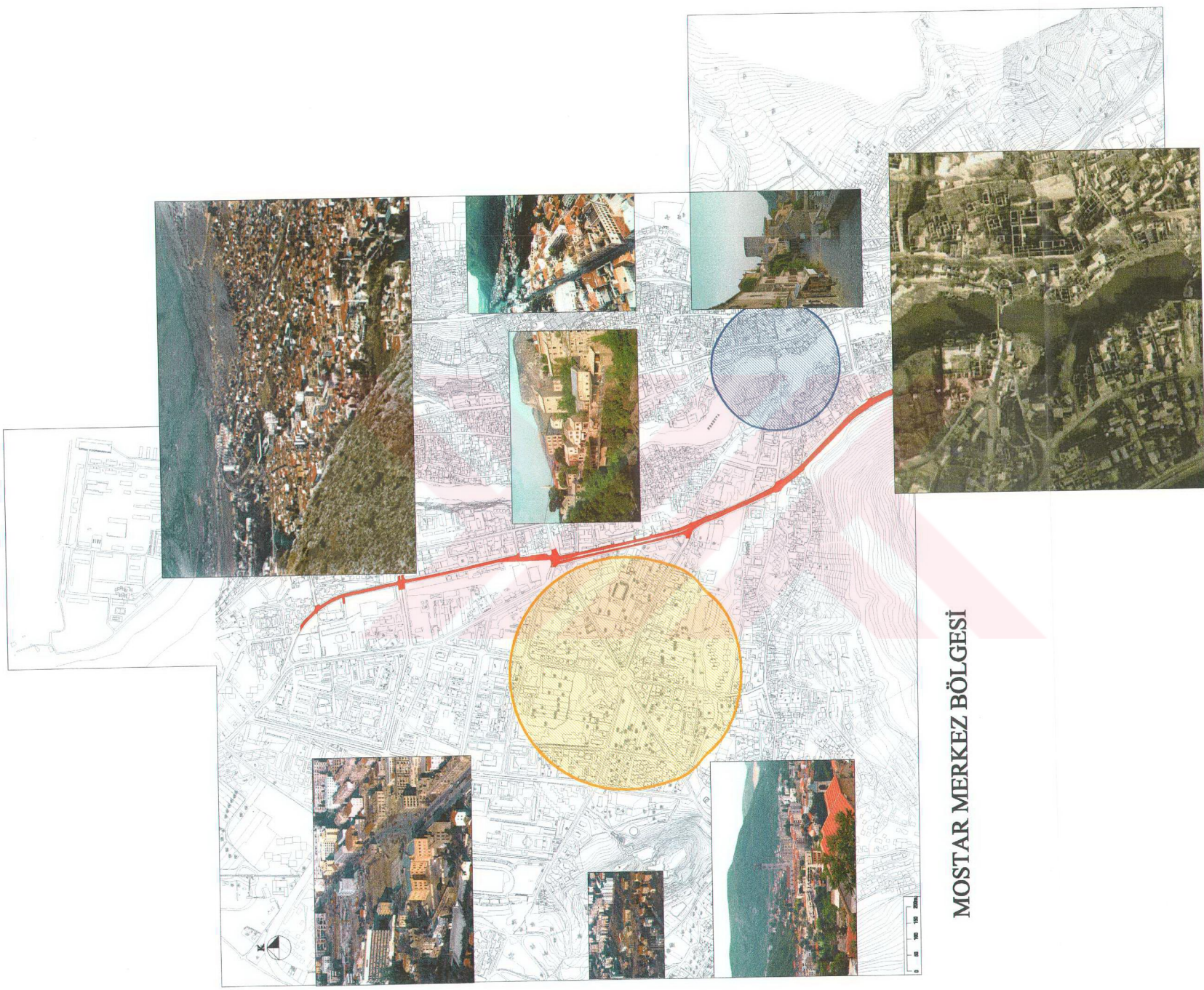
EKLER

- Ek 1 Eski kent dokusunun Avusturya-Macaristan ve Sosyalist bölge dönemleri ile beraber tanımlanması
- Ek 2 Bulvar bölgesinin tanımlanması

Ek 1 Eski kent dokusunun Avusturya-Macaristan ve Sosyalist dönem dokusu ile beraber tanımlanması

MOSTAR MERKEZ BÖLGESİ

Ek 2 Bulvar Bölgesinin Tanımlanması

ÖZGEÇMİŞ

Doğum tarihi 17.05.1976

Doğum yeri İstanbul

Lise 1987-1994 Özel Boğaziçi Lisesi

Lisans 1994-1998 Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi
Mimarlık Bölümü

Yüksek Lisans 1998-2001 Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü
Mimarlık Fakültesi, Anabilim Dalı,
Mimari Tasarım Programı

Çalıştığı kurumlar

1999-2000

Kişisel ofis

2001-

İslam Araştırma Merkezi (IRCICA), Yıldız Sarayı

TC. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANİSYON MERKEZİ